

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE ZORLU BAŞYİĞİT

ANABİLİM DALI : İKTİSAT

PROGRAMI : İKTİSADİ GELİŞME ve ULUSLARASI İKTİSAT

KOCAELİ, 2010

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE ZORLU BAŞYİĞİT

ANABİLİM DALI : İKTİSAT

PROGRAMI : İKTİSADİ GELİŞME ve ULUSLARASI İKTİSAT

DANISMAN : YRD. DOÇ. DR. GÜLTENDURSUN

KOCAELİ, 2010

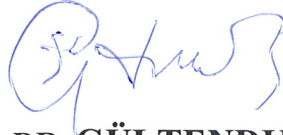
T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

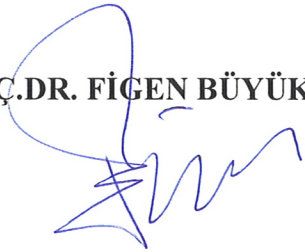
Tezi Hazırlayan: MERVE ZORLU BAŞYİĞİT

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 12.05.2010-2010/12

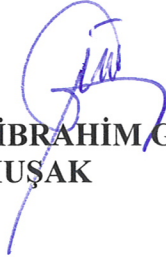

YRD. DOÇ. DR. GÜLTENDURSUN

YRD. DOÇ. DR. FİGEN BÜYÜKAKIN

**YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM GÜRAN
YUMUŞAK**

KOCAELİ 2010

ÖNSÖZ

Küreselleşme olgusu nedeniyle, ulusal ya da uluslararası durumlardan kaynaklanan olumsuzlukların finans sektöründen başlayıp tüm sektörleri etkileyebildiği bir ortamda, finansal piyasaların kalitesini ve güvenilir niteliğini yitirmemesi, bankacılık sektörünün ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak yapıya kavuşacak şekilde gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Bankalar, fonların kesintisiz ve etkin biçimde akmasına yönelik finansal aracılık sürecinin en belirgin ve en önemli halkası durumundadırlar.

Dünyada 2006 yılında Amerikan mortgage piyasasındaki geri ödeme sorunları şeklinde başlayan kriz 2007 ve 2008 yıllarında küresel bir likidite ve kredi krizine dönüşerek piyasalardaki güven unsuruna zarar vermiştir. Ayrıca 2008’de dev finans şirketlerinin iflası ile bankacılık ve finans alanlarında da yeni bir kriz olarak karşımıza çıkmış, borsalarda ve kurlarda ciddi yükselişler görülmüştür. Sermaye yeterliliği bakımından sağlam yapıya sahip, 2001 krizini etkili yeniden yapılandırma programları ile atlatmış, dünyadaki benzeri işleyen bir mortgage piyasasına sahip olmayan ülkemiz bankacılık sektörü, küresel mali krizden farklı şekilde etkilenmiştir

Tez çalışmamın gerçekleşmesindeki katkılarından ve yönlendirmelerinden dolayı değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Gülten Dursun, Yrd. Doç. Dr. Figen Büyükakın ve Yrd. Doç. Dr. İbrahim Güran Yumuşak’a, yardımlarını esirgemeyen, her zaman desteklerini hissettiğim sevgili aileme ve beni her koşulda yalnız bırakmayan eşime çok teşekkür ederim.

Kocaeli, Mayıs, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ VE DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA FİNANSAL KRİZLER

1.1. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ.....	3
1.1.1. Finansal Kriz Tanımları	4
1.1.2. Finansal Krizlerin Nedenleri	6
1.1.2.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Yapı	6
1.1.2.2. Asimetrik Bilgi, Ters Seçim ve Ahlaki Yapının Yozlaşması	7
1.1.2.3. Finansal Serbestleşme	10
1.1.2.4. Sürü Psikolojisi	12
1.1.3. Finansal Kriz Türleri	13
1.1.3.1. Para Krizleri	13
1.1.3.2. Bankacılık Krizleri	14
1.1.3.3. Dış Borç Krizleri	18
1.1.3.4. Sistemik Finansal Krizler	19
1.2. FİNANSAL KRİZ MODELLERİ	19
1.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri	20

1.2.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	21
1.2.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	23
1.3. DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA FİNANSAL KRİZLER	25
1.3.1. Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) Krizi.....	26
1.3.2. Latin Amerika Krizleri (1994-1995).....	26
1.3.3. Asya Krizi	27
1.3.4. Rusya Krizi	28
1.3.5. Arjantin Krizi	28
1.3.6. ABD Mortgage Krizi.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ve YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	34
2.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı.....	34
2.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihi Gelişimi	37
2.1.2.1. Finansal Serbestleşme Dönemi 1980 ve Sonrası	38
2.1.2.2. 1990 Dönemi, 1994 Krizi ve Sonrası.....	40
2.1.2.3. 2000 Dönemi, 2000-2001 Krizleri ve Sonrası	43
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ	44
2.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	45
2.2.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılandırılması.....	48
2.2.3. Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması	50
2.3. YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER.....	51
2.3.1 Bankalar Kanunu'nda Yapılan Düzenlemeler	51
2.3.2 BDDK Tarafından Yapılan Düzenlemeler.....	54
2.3.3 Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Sektörde Etkinliğin Arttırılmasına Yönelik Düzenlemeler	56

2.3.3.1. Basel I ve II Uzlaşıları.....	56
2.3.3.2. Sermaye Yeterliliği ile İlgili Düzenlemeler	60
2.3.3.3. Risk Düzenlemeleri	60
2.3.3.3.1. Yabancı Para Pozisyonuna Yönelik Düzenlemeler	60
2.3.3.3.2. Grup Kredilerini Sınırlamaya Yönelik Düzenlemeler.....	61
2.3.3.3.3. Finansal Olmayan İştiraklere Yönelik Düzenlemeler	61
2.3.3.3.4. Bankalarca Ayrılacak Karşılıkların Yeniden Düzenlenmesi.....	61
2.3.3.3.5. Risk Yönetimine İlişkin Düzenlemeler	63
2.3.3.4. Muhasebe Uygulamalarına Yönelik Düzenlemeler	64
2.3.3.5. Banka Devir ve Birleşmelerini Teşvik Edici Düzenlemeler	65
2.3.3.6. Banka Dışı Finansal Kurumlara Yönelik Düzenlemeler.....	71
2.3.3.7. Aktif Yönetim Şirketlerinin Kurulması	71
2.3.3.8. İstanbul Yaklaşımıyla Borçların Yapılandırılması	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.1. 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN NEDENLERİ.....	79
3.1.1 Likidite Bolluğu ve Yapısı Bozulan Krediler	80
3.1.2. Menkul Kıymetleştirme	81
3.1.3. Saydamlık Eksikliği	83
3.1.4. Derecelendirme Kuruluşları	84
3.1.5. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşlar	85
3.2. KREDİ KRİZİNİN KÜRESEL FİNANSAL KRİZE DÖNÜŞÜMÜ	86
3.2.1. 2008 Küresel Finansal Krizinin Dünya Finans Piyasalarına Etkisi	88
3.2.2. Ülkelerin Küresel Finansal Kriz Karşısında Aldıkları Önlemler.....	92
3.2.3. Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri	96
3.2.4. Krizlerin Bankacılık Sistemini Etkileme Mekanizması.....	97
3.3. 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ.....	98
3.3.1. Temel Makro Ekonomik Göstergelerdeki Değişim	99
3.3.2. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı Görünümü.....	102

3.3.3. Bankacılık Sektörü Bilanço Yapısının Gelişimi	103
3.3.4. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergelerindeki Değişim	106
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	112
KAYNAKÇA	118
ÖZGEÇMİŞ	129

ÖZET

Günümüzde bankaların ekonomideki rolü salt bir aracılık işlevini aşmıştır. Türkiye gibi para ve sermaye piyasaları yeterince derinleşmemiş ülkelerde bu işlevler ülke ekonomilerini ayakta tutar niteliktedir. Bankacılık sisteminin sağlıklı olması ülke ekonomileri için büyük bir kazançtır.

Bu çalışmanın amacı, küresel finansal krizin dünya bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinden yola çıkarak, krizin Türk Bankacılık Sektörü üzerindeki etkilerini incelemektir.

Türk Bankacılık sektörü 2008 küresel finansal krizinin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. Bunun sebebi, 2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sektörü'nün ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmiş olmasıdır. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemlili bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık kazanmış bir duruma getirmiştir.

ABSTRACT

Nowadays the function of banks in all economies has gone beyond its agency function. These functions are characteristics which hold alive a country's economy whose capital and money markets couldn't have been sufficiently deepened like Turkey. A healthy banking system is a big advantage for a country's economy.

The purpose of this study, the 2008 global financial crisis impact on the world of banking crises set out to examine the effects of the Turkish Banking Sector.

Effects of the global financial crisis on Turkish Banking Sector remained relatively limited compared to its peers in developed and other emerging countries. Turkish Banking Sector passed through a comprehensive restructuring phase following the crisis in 2001. Within the scope of this restructuring program, state banks were restructured, regulatory and supervisory framework was improved, capital base of the sector was strengthened, troubled banks were eliminated from the system, whereby the sector became more immune to potential future crises.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
AIG	: American International Group
CDO	: Collateralized Debt Obligations
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
ERM	: Avrupa Para Sistemi
FDIC	: Federal Deposit Insurance Corporation
FED	: Federal Reserve System
FHFA	:Federal Housing Finance Agency-
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KKBG	:Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KKDF	:Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
MUY	: Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nin
MBS	: Mortgage Backed Securities
NASDAQ	:National Association of Securities Dealers Automated Quotations
ROA	: Aktif Getirisi
ROE	: Özkaynak Getirisi
SGAP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TARP	:Troubled Asset Relief Programme
TBB	: Türkiye Borsalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TGA	:Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	:Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜSİAD	: Sanayici ve İşadamları Derneği

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo 1.1. ABD Mortgage Krizinin Süreçleri.....</u>	32
<u>Tablo 2.1. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı</u>	35
<u>Tablo 2.2. Kamu ve Fon Bankalarından Kaynaklanan Borç Stoku (Trilyon TL.).....</u>	46
<u>Tablo 2.3. TMSF Bünyesine Alınan Bankalar.....</u>	49
<u>Tablo 2.4. Türk Bankacılık Sektöründe Birleşmeler</u>	68
<u>Tablo 2.5. Türk Bankacılık Sektöründe Hisse Devirleri.....</u>	70
<u>Tablo 2.6. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı (FYYP) Sonuçları</u>	75
<u>Tablo 2.7. İstanbul Yaklaşımı Uygulama Sonuçları</u>	76
<u>Tablo 3.1. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları</u>	91
<u>Tablo 3.2. Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri (Şubat 2009)</u>	95
<u>Tablo 3.3. Temel Ekonomik Göstergeler</u>	100
<u>Tablo 3.4. Operasyonel Göstergeler.....</u>	103
<u>Tablo 3.5. Bankacılık Sektörü Temel Bilanço Göstergeleri</u>	105
<u>Tablo 3.6. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergeleri</u>	108

GRAFİK LİSTESİ

<u>Grafik.3.1FinansalSağlamlıkEndeksi (1999=100).....</u>	110
---	-----

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil 1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin İzlediği Yol.....</u>	9
--	---

GİRİŞ

Küresel piyasalarda 2006 yılının ikinci yarısından itibaren yeni bir döneme girildiği gözlenmektedir. Yeni dönem 1990'ların finansal krizler döneminden farklıdır; çünkü bu dönemde dalgalanmalar, ödemeler dengesi krizleri kadar derin değildir. 2000-2006 döneminden de farklıdır, çünkü küresel likidite koşulları değişirken temel olarak gelişmiş ekonomilerde yaşanan gelişmeler, finansal küreselleşmenin ulaştığı nokta, karmaşık finansal ürünlerdeki artış ve risk transferi sorunu gibi hususlar neticesinde daha yaygın etkileri olan ve kendini tekrarlayabilen dalgalanmalar görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de mortgage kredilerindeki yapısal bozukluklar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkıntılar, ABD Merkez Bankası ve mortgage piyasası arasındaki faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki suni artışlar, türev piyasalarının haddinden fazla genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecinde yaşanan sorunlar, içinde bulunduğumuz küresel kriz sürecinin tetikleyicisi olmuştur. Başta ABD' de olmak üzere dünyanın birçok gelişmiş ekonomisinde bankaların batmasına, bazı bankacılık modellerinin yok olmasına, hatta bazı ülkelerin iflas kararları açıklamasına sebep olmuştur. Kriz her ne kadar başlangıçta bir mortgage krizi olarak ortaya çıksa da, takip eden süreçte bir likidite krizine dönüşmüştür.

Türk Bankacılık Sektörü, krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir.

Kriz karşısındaki bu güçlü duruşa, 2001 krizi sonrasında başarıyla gerçekleştirilen yeniden yapılanma döneminin katkısı büyüktür. Bu dönemde hayata geçirilen kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemli bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler

sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık kazanmış bir duruma getirmiştir. Diğer yandan, gelişmiş ekonomilerde ön plana çıkan ve bankacılık sektörü için önemli komisyon kazanımı potansiyeli teşkil eden bazı temel finansal ürünler henüz Türkiye’de gelişme evresindedir.

Bu çalışmanın amacı, 2008 küresel finansal krizinin dünya bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinden yola çıkılarak krizin Türk bankacılık sektörüne etkilerini incelemektir.

Çalışmanın birinci bölümde, finansal kriz kavramı, finansal krizlerin nedenleri, finansal kriz türleri, modelleri ve dünyada yaşanan başlıca finansal krizler genel olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde Türk bankacılık sektörünün gelişimi, faaliyette bulunduğu çerçeve ve bugünkü durumu incelenerek sektörü genel olarak tanımak amaçlanmıştır. Yine aynı bölümde Türk bankacılık sisteminin geçirdiği finansal krizler irdelenmiş ve bu krizler sonucu sektörün geçirmiş olduğu rehabilitasyon, uygulanan yeniden yapılandırma programları incelenerek, bankacılık sektörünün 2008 küresel finansal krizinin etkilerini asgari düzeyde hissetmesindeki katkıları belirtilmeye çalışılmıştır.

Son bölümde ise 2008 küresel finansal krizinin ortaya çıkış süreci, kökenleri ve altında yatan sebepler; krizin nasıl tüm dünyayı etkisi altına aldığı ve bankacılık sistemini nasıl etkilediği detaylı olarak ele alınmıştır. Yine bu bölümde, 2008 küresel finansal krizinin Türk Bankacılık Sektörüne etkileri, bankacılık sektörünün mevcut durumu başlıca temel göstergeler ışığında incelenmiştir. Sektördeki son durum ve 2008 küresel finansal krizi karşısında Türk Bankacılık Sektörü’nün performansı hakkında genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ VE DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA FİNANSAL KRİZLER

Küreselleşme süreci finansal piyasalarla ilgili bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir. 1970’li Yıllarda dünya ekonomisinde ve özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde küreselleşme süreciyle ortaya çıkan finansal liberalizasyon eğilimleri, ülkelerin makroekonomik yapılarında beklenen iyileşmeyi sağlayamamıştır. Finansal liberalizasyona makro ekonomik şartlar olgunlaşmadan geçilmesi ve sık finansal piyasaların varlığı piyasaları daha da kırılgan hale getirmiş ve ekonomilerde kriz baş göstermiştir.

2006 yılında Amerikan mortgage (tutsat) piyasasındaki geri ödeme sorunları şeklinde başlayan 2008 ve 2009 yıllarında dünyada düşen büyüme hızları ve toplam talep yetersizliği ile enerji ve gıda fiyatlarının yükselmesi sonucu artan enflasyonist eğilimler ile devam eden uluslararası bankacılık krizi piyasalardaki güven unsuruna zarar vermiştir. Ayrıca dev finans şirketlerinin iflası ile bankacılık ve finans alanlarında da yeni bir kriz olarak karşımıza çıkmış, borsalarda düşüşler ve kurlarda ciddi yükselişler görülmüştür.

1.1. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

Finansal kriz türlerini açıklamaya yönelik literatürde pek çok teorik model ve çalışma bulunmaktadır. Uygulamada finansal krizler daha çok bankacılık ve para krizi dediğimiz ayrıma tabi tutulmuş ancak; finansal krizlerin sınıflandırılmasına yönelik farklı kriz sınıflandırmalarını ortaya koyan çalışmalar da yapılmıştır. Para krizleri de kendi içerisinde birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleri şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu modellerin ortak noktaları bulunmakla birlikte her bir modelin bütün krizleri açıklayabilecek nitelikte olmadığı görülmektedir. 1970’lerde ve 1980’lerin başında Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan krizleri açıklamak için Birinci Nesil Kriz Modelleri ortaya atılmıştır. Fakat 1992 Avrupa Para krizini

açıklamada bu model yeterli gelmemiş, İkinci Nesil Para Krizleri Teorisi literatüre girmiştir. 1997 Asya krizinin etkilerinin diğer krizlerden daha şiddetli olması ve yayılma etkisi nedenleri ile diğer kriz modellerinden farklılıklar içermesi üçüncü nesil kriz modellerini iktisat literatürüne dahil etmiştir.

1.1.1. Finansal Kriz Tanımları

Literatürde finansal istikrarsızlık, finansal düzensizlik, finansal kırılganlık ve sistemik risk kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Kavramlar genel olarak, finansal piyasalarda varlık fiyat ve miktarlarında beklenmeyen değişmelere neden olan sapmaların ortaya çıkma olasılığı ve tehlikesi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu kavramlar genel olarak finansal krizlerin ortaya çıkma olasılığını ifade etmektedirler. Bazı durumlarda ise bu kavramlara atfedilen anlam salt finansal piyasalar ile sınırlı kalmamakta ve ekonominin diğer kesimlerine yansıyan tüm yıkıcı etkileri de içermektedir. Bu bağlamda, iktisat yazınında bazen bu kavramlar finansal kriz kavramı yerinde de kullanılmaktadır. Finansal kriz kavramı ise genel olarak, finansal piyasalarda ortaya çıkan bozulmaların finansal kurumların performansını olumsuz etkileyerek tüm ekonomiye yayılması sonucu, ödeme sistemlerini bozulması ve kaynakların etkin dağılımını engellemesi olarak tanımlanmaktadır. Mishkin ise finansal krizi, eksik bilgi kuramından hareketle şöyle tanımlamaktadır: “*Finansal kriz, ters seçim ve ahlaki riziko problemlerinin arttığı finansal piyasalardaki bir bozulmadır. Finansal piyasalardaki bu bozulma, yatırım fonlarının en üretken yatırım fırsatlarına aktarılmasını etkinsizleştirmektedir*”.¹ Dolayısıyla finansal kriz, iktisadi faaliyetlerde önemli bir daralmaya neden olacak şekilde finansal piyasaların fonksiyonlarını etkin şekilde yerine getirmemesi olarak tanımlanmaktadır.

¹ Frederic Mishkin, “Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”, **NBER Working Papers**, 2001, Working Papers No:8087, <http://www.nber.org/papers/w8087>, (Erişim Tarihi:01.06.2009), s. 3.

Paul Krugman krizin belirli bir tanımının bulunmadığını öne sürerken, Edward ve Santanella ise krizleri paranın değerindeki belirgin bir düşüşe bağlamıştır.²

Finansal kriz konusundaki tanım ve sınıflamalardan birisi de Kindleberger tarafından yapılmıştır. Kindleberger, ters beklentilerin, zorunlu likiditasyonun ve borç deflasyonunun rolünü vurgulamaktadır. Son kredi merciinin olmadığı kapitalist sistemin, finansal krizlere ve istikrarsızlıklara mahkum olacağını söylemektedir.³

“Cinnet, panik ve kırım” (mania, panic and crash) aynı sürecin üç aşamasıdır. Cinnet aşamasında, yatırımcılar paradan kaçarak veya borçlanarak reel veya finansal varlıklara kaymaktadır. Panik aşamasında, ters hareket oluşmakta ve reel veya finansal varlıklardan paraya geçmeye çalışılmakta ya da borcun geri ödenmesine başlanmaktadır. Kırım aşamasında ise, cinnet sırasında büyük bir istekle alınan tüm reel veya finansal varlıkların (mal, konut, arazi, hisse senedi, tahvil vb.) fiyatlarının düşmesiyle süreç sonuçlanmaktadır. Finansal krizler, konjonktürün tepe noktalarıyla ilişkilendirilmektedir.⁴ Bu durumda Kindleberger finansal krizleri, konjonktürün tepe noktasındaki ekonomik genişlemeden daralmaya doğru dönüşün bir temel unsuru ve önceki gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmektedir.

Bu tanımlamalar dikkate alındığında kriz, ekonomide ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkarak ülke ekonomisinde ciddi sorunlar yaratan olumsuz gelişmeler biçiminde ifade edilebilmektedir. Finansal krizlerin önemli etkilerinin bulunması ve bu etkilerin de ülkeleri ekonomik, sosyal siyasi yönden etkilemesi krizlerin tanımlanmasını ve nedenlerinin açıklanmasını gerekli kılmıştır. Finansal krizlerin reel ve finansal piyasalardaki olumsuz etkilerinin azaltılması için çeşitli mali ve parasal önlemler alınmaktadır. Ancak bu önlemlere geçmeden önce finansal krizleri açıklamaya yönelik bazı ampirik modellerin incelenmesi yerinde olacaktır.

² Sebastian Edwards, “Does the Current Account Matter? ”, **NBER Working Papers**, Working Papers No:8275, 2001, s.29.

³ Charles P. Kindleberger, “The Financial Crises of the 1930s an 1980: Similarities and Differences,” **Kyklos**, Volume 41, Issue 2, 5 May 2007, pp. 171–186.

⁴ Kindleberger, **a.g.e.**, pp. 188-189.

1.1.2. Finansal Krizlerin Nedenleri

1.1.2.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Yapı

1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler büyümelerini dış kaynağa dayandırmışlardır. Bu sermaye hareketlerinin özendirilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin bağımsız para veya maliye politikası uygulama şansı ortadan kalkmaktadır. Çünkü ülkeler, sermaye hareketliliğinin serbest olması durumunda ya faiz oranlarını ya da döviz kurlarını kontrol etmektedirler.

Son yıllarda gelişen ülkelerde döviz kurunu kontrol altına alarak serbest faiz politikası uygulaması yaygınlık kazanmıştır. Bunun bir sebebi de sıcak para politikası uygulanmasına imkan tanınmasıdır.

1990'lı yıllardaki deneyimler, yumuşak sabit kur izleyen ve sermaye hareketlerine açık olan gelişmekte olan ekonomilerde parasal krizlerin arttığını göstermiştir. İzlenilen sabit kur politikasında hedeflenen oranın inandırıcılığı politik hatalardan ve istikrarsızlıktan, üretim şoklarından, finansal sektörün zayıflığından ve borçların artmasından dolayı zedelenmektedir. Yumuşak sabit kur politikası ile, ülkelere geniş sermaye akımları davet edilmeye çalışılmaktadır. Aşırı kısa vadeli borçlanma, varlık fiyatlarının reel ekonomiden kopuk bir şekilde şişmesine yol açmaktadır. Mali birikim zamanla reel birikimden ayrılmaya ve kendi kendini sürdürebilme kapasitesini yok etmeye ve böylece finansal sektörü zayıflatmaya başlamaktadır.⁵ Sabit kur nedeniyle sermaye akımlarının sterilize edilememesi reel kuru aşırı değerli hale getirmektedir.

Piyasanın zayıfladığını ve reel kurun aşırı değerlendirildiğini öngören yabancı yatırımcı ekonominin belirsizlikler içermeye başladığının farkına vardığında, daha önceki dönemlerde ülke ekonomisine giren sermaye, hızla yurt dışına çıkar. Bu hedeflenen büyüklüklerin değişmesi anlamına gelmektedir. Böylece program

⁵Maurice Obstfeld, "Models of Currency Crises With Self-Fulfilling Features", **European Economic Review**, Vol: 40, 1996, ss.1037-1047.

çökmekte ve ülke krize sürüklenmektedir. Sabit döviz kuru politikası yerine uygulanacak esnek kur politikasının, finansal krizleri absorbe yeteneğinin olmasına karşılık, istikrarı bozma riski de yüksektir⁶. Buna karşılık sabit döviz kuru sisteminde de temel sorun, sabit kurdan çıkış zamanını iyi tespit etmektedir. Bunun için en iyi zaman merkez bankası tarafından hedeflenen net döviz pozisyonunun gerçekleştiği ve bu konuda en üst noktaya ulaşıldığının algılandığı an olmaktadır.⁷

1.1.2.2. Asimetrik Bilgi, Ters Seçim ve Ahlaki Yapının Yozlaşması

Asimetrik bilgi yaklaşımı, finansal krizleri açıklamayı amaçlayan ve son yıllarda ortaya çıkmış olan modern bir teoridir. Finansal piyasaların etkinliği, piyasadaki aktörlerin piyasanın işleyişi hakkındaki bilgilere aynı ölçüde sahip olma şartına bağlanmaktadır. Asimetrik bilgi, finansal bir sözleşmedeki tarafların sahip oldukları bilginin farklı olması halinde ortaya çıkmaktadır. Borç alan, borç verene göre daha avantajlıdır. Çünkü borç alanlar, üstlenmek istedikleri yatırım projeleri hakkında borç verenden daha fazla bilgiye sahiptirler. Bu durumda borç veren, borçlunun güvenilirliği hakkında bir belirsizlikle karşılaşır.⁸ Asimetrik bilgi, ters seçim (adverse selection) ve ahlaki riziko (moral hazard) olmak üzere 2 tür probleme yol açmaktadır.

Ters seçim probleminin finansal piyasanın işleyişine nasıl etki ettiği George Akerlof'un ünlü makalesinde (*The Market for "Lemons": Quality, Uncertainty, and the Market Mechanism*)⁹ anlatılmıştır. Ters seçim, finansal işlemten önce oluşan en istekli kredi müşterisinin potansiyel "kötü" borçlu olduğu bir asimetrik bilgi

⁶Stanley Fisher, "Exchange Rate Regimes. Is The Biopolar View Correct", 06 January 2001, **IMF Distinguished Lecture on Economics**, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/010601a.pdf>, (Erişim Tarihi:21.09.2009), ss. 6-7.

⁷David Romer, **Advanced Macroeconomics**, 2nd ed, NewYork: The Macgraw-Hill, 1996, ss.378-79.

⁸Joseph E. Stiglitz, and Weiss, Andrew, "Credit Rationing in Markets with Imperfect Information", **The American Economic Review**, Vol.71, No.3, 1981, pp.393-410.

⁹Akerlof'un klasik limon problemi ikinci el otomobil piyasası örneğinde ele alınmıştır. Örnekte Akerlof ikinci el otomobil piyasasında, satıcıların satılan ürün hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu halde, alıcı bilgisinin yetersiz olduğunu ve alıcı ile satıcı arasında bir asimetrik bilgi sorunu olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda bu piyasada aldatılabileceğini düşünen alıcılar ürüne değerinin altında fiyat verecek ya da piyasadaki çekilmesi sonucu ikinci el piyasa çökebilecektir. Akerlof otomobil piyasasında asimetrik bilgi nedeniyle ortaya çıkan limon probleminin finansal piyasalarda da çıkabileceğini ileri sürmektedir.

problemidir ve finansal piyasalarda arzu edilmeyen sonuçlara neden olmaktadır. Kredi alan tarafın kredi veren tarafa göre ahlaki olmayan faaliyetlerde bulunarak, kredi verenin çıkarına zara verme tehlikesine yol açan bir asimetrik bilgi sorunudur.¹⁰ Bu tür arzu edilmeyen davranışlar kredinin geri ödenmeme riskini önemli ölçüde artırmasına neden olmaktadır.

Ahlaki tehlike finansal kurumların “nasıl olsa kurtulacağım” inancından doğmaktadır. Bu terim işlerin kötü gitmesi halinde bedeli ödeyecek olan başkası ise, riski alacak kişinin, alacağı riskin ne kadar olacağına karar vermesi gereken her durum için kullanılmaktadır.¹¹ Finans kesimindekiler, başlarına bir şey gelirse hükümetin kendilerini kurtarmak zorunda olduğunu düşündüklerinden her türlü riskli pozisyonları almaktadırlar. Açık pozisyonlar artarak yabancı yatırımcı için kriz beklentisinin doğmasına neden olmaktadır. Ahlaki tehlike, tasarruf sahiplerinin, bankaların devlet güvencesinde olduğu mantığı ile mevduatları izlememesi ve bu konuda tedirginlik duymaması ile de iyice artmaktadır.¹² Böylece bankalar devlet güvencesi altında riskli projeleri destekleyerek ekonominin genel bir krize girmesine neden olmaktadır.

Mishkin’e göre asimetrik bilgi problemini artıran ve finansal krize neden olabilen dört önemli faktör vardır: Bunlar, finansal sektör bilançolarının bozulması, faiz oranlarında artış, belirsizlikte artış ve varlık fiyatlarındaki değişim yoluyla finans dışı bilançoların bozulmasıdır¹³.

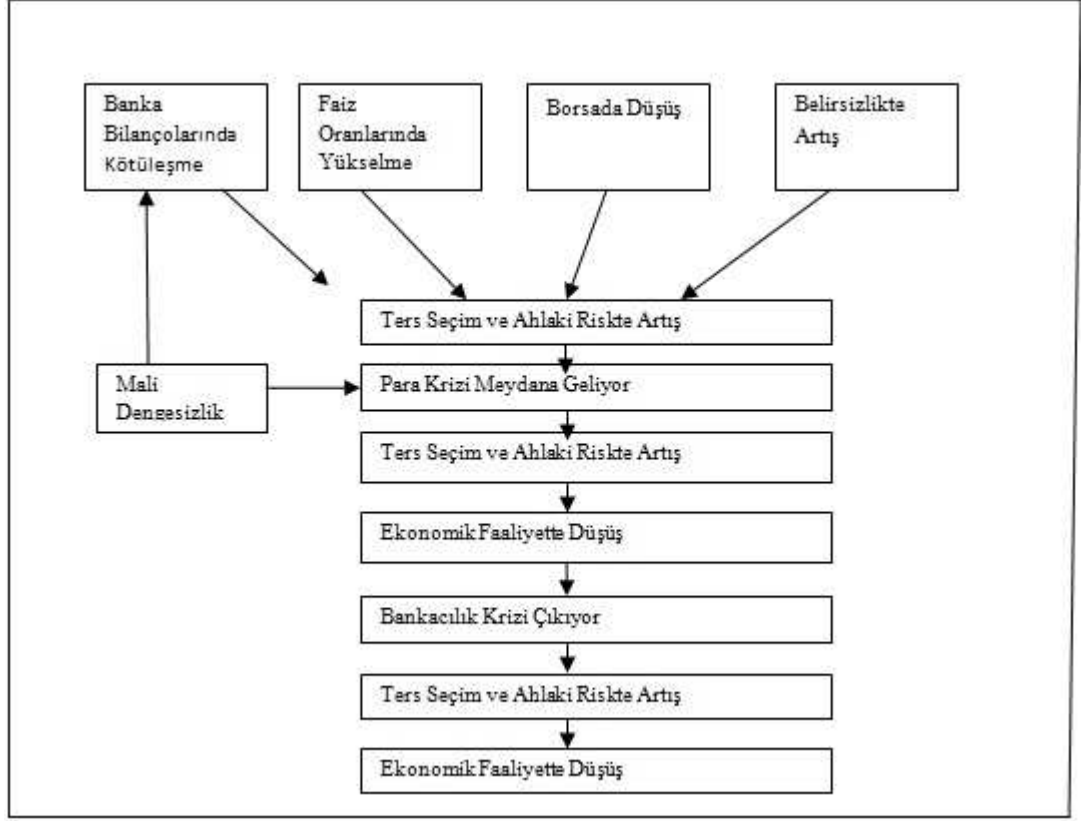
¹⁰ Gülten Dursun ve Azize Demet Vardareri, “Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Finansal Krizin İncelenmesi”, **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi’ne sunulan bildiri**, Yalova:30-31 Ekim, 1 Kasım 2010, s.67

¹¹ Paul Krugman, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001, ss.69-71.

¹² Frederic Mishkin, “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective” prepared for the World Bank Annual Conference on Development Economics, April 25-26, **National Bureau of Economic Research**, Federal Reserve Bank of New York, 1996, pp.56-57

¹³ Frederic Mishkin, **The Economics of Money, and Banking, Financial Markets**, 6.th ed, New York: Addison Wesley, 2000, p. 206.

Şekil 1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin İzlediği Yol

Kaynak: Frederic S. Mishkin, (2000), *The Economics of Money, and Banking, Financial Markets*, Addison Wesley, 6.th. ed., p. 206.

Şekil 1’de gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin izlediği yol görülmektedir¹⁴. Bu dört önemli faktör sonucu ters seçim ve ahlaki tehlike artarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde para krizlerine neden olmakta ve ekonomik faaliyetlerde yavaşlama meydana gelmektedir. Bu süreci bankacılık krizi takip etmekte, ters seçim ve ahlaki tehlikenin giderek daha da artması sonucu ekonomik faaliyetler gitgide daralmaktadır. Özellikle, Meksika ve Doğu Asya finansal krizini asimetrik bilgi teorisi ile analiz eden Mishkin’e göre Asimetrik bilgi yaklaşımına göre finansal kriz, finansal piyasalardaki bilgi akışının aksadığı ve bu yüzden

¹⁴ Mishkin, bu dört önemli itici gücün aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Finansal istikrarsızlığı başlatan bu dört önemli faktör şöyledir: 1) Faiz oranlarındaki artış; 2) Banka bilançolarında bozulma; 3) Borsada düşüş gibi banka dışı bilançolarda negatif şoklar ve 4) Belirsizlikteki artıştır.(Mishkin, a.g.e.,s.208.)

finansal piyasaların görevlerini yapamadığı bir durumdur¹⁵ Finansal piyasalar, fonları en verimli yatırım fırsatlarına etkin bir şekilde kanalize edemezler. Sonuçta yatırımlarda bir azalma ve buna bağlı olarak da ekonomik faaliyetlerde bir daralma meydana gelir.¹⁶

2008 Yılıının ikinci yarısında küresel ABD’de mortgage piyasasında yaşanan sorunların nedenlerinden biri de ters seçim problemidir. Mortgage uygulamasında kredi başvurusu yapan kişilere sadece gelir beyanına bakılarak kredi verilmiş ancak herhangi bir kanıt talep edilmemiştir. Böylece ödeme kapasitesi düşük kişilere konut kredisi verilmiştir. Ayrıca uyarlanabilen oranlı veya alternatif A olarak adlandırılan borçlanma çeşitlerinde, borç alanlardan mali yapıları ile ilgili durumlarına ilişkin yetersiz belge talep edildiği belirtilmiştir. Sonuçta, kredilerin geri ödenmesindeki ortaya çıkan zorluklar finans kuruluşlarını krize sürüklemiş ve fonlar birbirini ardına zarar etmeye başlamışlardır. Böylece finans kuruluşları arasındaki güven unsuru zarar görmüş ve kredi arzını düşmüştür.¹⁷ Böylece piyasada kredi verilmesi istenmeyen bir yatırımcıya kredi verilme olasılığı yani ters seçim yapılması olasılığı yükselmiştir.

1.1.2.3. Finansal Serbestleşme

1990’lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin en temel nedenlerinden biri sermaye hareketlerinde yaşanan sınırsız serbestleşmedir. 1990’lı yıllardan itibaren yoğunlaşan küreselleşme çabaları, sermaye hareketlerinin geleneksel (doğrudan yatırım) işlevlerinin değişmesine neden olmuştur. Kısa vadeli spekülative bir hal alan sermaye hareketleri, resmi kanallardan özel kanallara inerek ülke ekonomileri üzerinde son derece büyük oynaklıklara neden olmaktadır.

Gelişmekte olan bir ekonominin, gerekli makro ekonomik şartları (denk bütçe, fiyat istikrarı, adil bir gelir dağılımı, katma değeri yüksek olan malların üretimi,

¹⁵ Frederic Mishkin, “Lessons from The Tequila Crisis”, **Journal of Banking and Finance**, Vol.23, 1999, pp. 1521-1533.

¹⁶ Gülten Dursun ve Azize Demet Vardareri, **a.g.m.**, s.68.

¹⁷ Meltem Erdoğan, “Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi:Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 20, 2008, ss.2-3

denetimli bankacılık kesimi, derinliği olan finansal kesim, reel büyümeği sağlayan bir ekonomik yapılanma) sağlamadan, finansal serbestleşmeye geçmesi, ülkeye yarardan çok zarar getirebilmektedir. Uzun dönemli sermaye hareketlerinden yararlanmak isteyen bir ekonominin istikrarlı bir reel büyüme oranına sahip olması gerekmektedir. Yapısal ve kurumsal zayıflıklar taşıyan bir ekonomide sermaye hareketlerini etkileyecek imkanlar sınırlı olduğu için, kısa vadeli sermaye akımları, ancak yüksek faizler sunularak çekilmeye çalışılmaktadır¹⁸. Bu durum da kriz riskini artırmaktadır.

Özellikle finansal piyasalardaki deregölasyon süreci kısa vadeli sermaye hareketlerinin ve portföy yatırımlarının küreselleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu süreç içerisinde yabancı sermaye gerek Latin Amerika ülkelerinde ve gerekse Güney Doğu Asya ülkelerine yönelmiştir. Ancak Asya ülkelerine yönelen fonların yüksekliği bu ülkelerdeki hızlı büyümeden kaynaklanmaktadır.¹⁹

Finansal krizler, finansal dengeleri bozuk, finansal kurumları zayıf ve piyasaları sığ, sanayisi ve tarımı düşük verimli bir ekonominin, artan küreselleşmeye tepkisi olarak sık sık ortaya çıkmaktadır²⁰. Kısa vadeli sermaye bir ülkeye faiz arbitrajından yararlanmak üzere gelip yüksek reel faize yönelerek, kısa vadede aşırı kar sağlarken, ulusal paranın aşırı değerlenmesine de neden olmaktadır. Dışa bağımlı yapay bir büyüme ortamı yaratan reel faiz ile döviz kuru arasındaki dengeleri bozan bu ortam, sonuçta bir krize neden olabilmektedir.²¹ Kriz ortamına girilince, merkez bankalarının para otoritesi işlevleri giderek kısıtlanmakta ve böylece ulusal para kontrolden çıkmaktadır.

Kısa vadeli sermaye hareketleri sonucunda finans piyasaları, genellikle kaynakların risk ve kazançlarını doğru yansıtmada, tasarruf ve yatırımları dengeleme gibi geleneksel işlevlerden uzaklaşarak, aşırı oynak değerlerden para kazanmaya

¹⁸ Yılmaz Akyüz, “Küreselleşme ve Kriz”, **İktisat İşletme Finans Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 112, Mayıs 1995, s.14.

¹⁹ İlker Parasız, **Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**, Bursa:Ezgi Kitabevi, 1996, ss.73-78.

²⁰ Gülten Kazgan, “ Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye’nin Krizleri”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 10-11 (Şubat- Mart 2001), s.26.

²¹ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 1b.İstanbul : İletişim Yayınları 2000, ss. 23-24.

alışan kurumlar haline gelmektedir.²² Bu oynaklık istikrarsızlığı da beraberinde getirmektedir.

1.1.2.4. Sürü Psikolojisi

Ekonomik büyüklükleri sürekli kötüye giden bir ülkenin krize girmesi doğaldır. İktisadi birimler ülke ekonomisi ile ilgili bu bilgileri rasyonel olarak değerlendirdiğinde spekülâtif ataklar krizi tetiklemektedir. Fakat ülke ekonomisinin verileri normal olduğu halde, iktisadi birimlerin bu bilgileri rasyonel şekilde kullanmamaları da, (yani ekonomide bir bozukluk varmış gibi hareket etmeleri de) krizin bir başka nedeni olmaktadır. Burada krizin çıkmasına veya spekülâtif atak olmasına neden olan sürü psikolojisidir. Finansal piyasalarda herkes birbirinin ortalama fiyatını tahmin etmeye çalıştığından iktisadi birimler diğer iktisadi birimlerin ne yaptıklarına dikkat etmektedirler. Örneğin Latin Amerika krizlerinde iktisadi birimlerin, ekonomik göstergelere göre değil sadece diğerleri öyle yapıyor diye borç verdikleri ortaya çıkmıştır.²³ Bu durumda, ekonominin iyi ya da kötü dengesi iktisadi beklentilere bağlı olmaktadır.

Bu tür krizlerde kritik nokta para ve maliye politikalarının sonuçları değil, bu politikaların iktisadi birimler tarafından nasıl algılandığı olmaktadır. Bütün iktisadi birimler aynı anda aynı bilgiye sahip olmadığından, diğer iktisadi aktörlerin davranışlarını izlemektedirler. Örneğin bir spekülâtörün otoritelerinin veya bankaların mali durumlarıyla veya kararlarıyla ilgili önemli bir bilgiye sahip olduğu varsayıldığında; spekülâtör buna bağlı olarak portföyünde bir değişiklik yaptığında, diğer yatırımcılar da bu spekülâtörün kendilerinin bilmediği bir bilgiye sahip olduğunu düşünerek, aynı eğilimi göstermektedirler. Belli bir süre sonra bu durum artarak devam etmektedir.

²² Gülten Kazgan, **a.g.e.**, ss.17-18.

²³ Akyüz, **a.g.e.**, s.15.

1.1.3. Finansal Kriz Türleri

Genel kabul gören yaklaşıma göre özellikle gelişmekte olan piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler ana hatlarıyla; para, bankacılık, dış borç ve sistemik finansal krizler olmak üzere dört grupta toplanabilmektedir. Bu krizler genellikle birbirini takip ettikleri için bunlar arasında çok kesin çizgilerle ayırım yapılamamaktadır.

1.1.3.1. Para Krizleri

Özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı para cinsinden aktiflere kaydırmaları sonucu, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla veya şiddetli değer kaybı ile sonuçlanırsa veya Merkez Bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur.²⁴

Reel işlemlere konu olmayan büyük miktarda fonun piyasalarda dolaşması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde makro ekonomik şoklar yaratması kaçınılmazdır. Sermaye birikimini sağlamamış olan bu ülkeler yatırım harcamalarını finanse etmek için genellikle yüksek faiz oranı üzerinden likiditesi yüksek bu fonları ülkelere çekmek istemektedirler. Fonlar ekonomiye girerken ekonomide bir refah genişlemesi görülse de, bir takım nedenlerle fonlar ülkelerde krizlere neden olmaktadır. Dolayısıyla, yaşanan deneyimlerin ülkesel özelliklerin varlığına rağmen gösterdiği benzerlik, bu deneyimlerin göz ardı edilemeyecek sonuçları, henüz birçok ülkenin finansal piyasalarında yeterince derinliğin oluşmamış olması bu krizlerin arkasında yatan faktörlerin anlaşılmasını son derece önemli kılmaktadır.

Son dönemlerde uluslararası finans piyasası çeşitli sayıda para krizleri yaşamıştır. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeler çeşitli zamanlarda krizlerle karşılaşmış

²⁴ Güven Delice, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:20, 2003, ss.57-81.

ya da krizlerin baskısını hissetmiştir. 1976 yılında Meksika, 1980'lerin başında ve ortasında Arjantin, Brezilya, Meksika ve Peru, 1980'lerde Sili ve Arjantin, 1992 yılında Avrupa döviz kuru krizi, 1995 Meksika krizi ve 1997 yılında başlayıp Asya'nın büyük bir bölümüne yayılan Güneydoğu Asya krizi bu grubun içerisinde yer almaktadır.²⁵

Para krizlerinin en önemli özelliği yayılma mekanizmasının ortaya çıkarttığı yıkıcı etkidir. Bu etki Güneydoğu Asya krizinde kendini açıkça ortaya koymuştur. Kriz önce sadece bir ülkede ortaya çıkmış, ardından bölge ekonomilerinin yapılarının birbirine benzer olması ve ticari bağlantılarının yüksekliği nedeniyle Güneydoğu Asya'nın önemli bir kısmında yıkıcı etkilere yol açmıştır.²⁶

1.1.3.2. Bankacılık Krizleri

Bir bankacılık krizi ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumu olarak tanımlanabilir.²⁷

Diğer bir tanıma göre ise, bankacılık krizi aşağıda maddeler halinde belirtilen sistematik kriz bölümleri olarak ifade edilmektedir. Bu bölümler:²⁸

- Ödenmemiş borçların toplam varlıklara oranının en az % 10 olması,
- Kurtarma operasyonunun maliyetinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın % 2'sini geçmesi,
- Banka problemlerinin büyük ölçekte banka millileştirilmeleri ile sonuçlanması,
- Mevduat dondurma, banka tatillerinin sürdürülmesi, genelleştirilmiş mevduat garantisi getirilmesi gibi acil önlemlerin ortaya çıkmasıdır.

²⁵ Sweta C. Saxena and Kar-yiu Wong, "Currency Crises and Capital Controls: A Selective Survey," **Washington University Department of Economics Discussion Papers**, No:45, January, 1999, ss.1-5.

²⁶ Mustafa Özer, **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No 1096, Eskişehir, 1999, s.29.

²⁷ Delice, **a.g.m.**, s.61.

²⁸ Aslı Demirgüç-Kunt, Enrica Detragiache, "The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developing and Developed Countries", **IMF Working Papers 97/106**, September 1997, ss.1-3.

Bankacılık sektörünün sorunları hem tek tek ülkeler için ciddi sorunlara yol açtığından hem de bütünleşmenin arttığı uluslararası piyasalarda yayılma etkisi doğurduğundan bankacılık krizleri özel bir ilgi gerektirmektedir. Çünkü, bankacılık sisteminin yaşadığı güçlüklerin yarattığı negatif etkiler, bankacılık dışı sektörlerle kıyaslandığında daha ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Bankacılık krizlerinin neden olduğu yüksek maliyetlerden kaçınabilmek için, bu krizlerin ardında yatan temel etkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Son dönemlerde birçok ekonomist tarafından bankacılık krizlerinin belirleyicileri konusunda yapılan tartışmalar oldukça ilginçtir. Bu konuda yapılan araştırmalar krizlerin tek bir nedenden ziyade birçok nedenin birleşmesinden oluştuğunu ortaya koymaktadır.²⁹

Makro Ekonomik Durum: Bankacılık, doğası gereği büyük fiyat değişimlerine ve güven kaybına karşı kırılgan bir yapıya sahiptir. Çünkü bankacılar kredi alanların kredi değerliliğini herkesten daha iyi öngörmek durumundadırlar. Bankalar tipik olarak kısa vadeli borç alıp uzun vadeli borç verirler ve az sermaye (high leverage) ve fraksiyonel bir rezerv kaynağı ile çalışırlar. Bankaların varlık ve yükümlülüklerinde kısa vadede keskin değişimler olduğunda bu yapı sürdürülemez hale gelmektedir.³⁰ Bu noktada, kısa vadede bu riski sürdürülebilir hale getirecek olan en önemli unsur makro ekonomik istikrar olmaktadır. Dolayısıyla, makro ekonomideki istikrarsızlıklar bankacılık krizlerine neden olabilmektedir.

Finansal Liberalizasyon: Finansal piyasaların daha etkin ve serbest bir ortamda müdahalelerden uzak bir şekilde çalışması sonucuna yönelik liberalizasyon uygulamaları, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir. Faiz kontrollerinin kalkması, zorunlu rezervlerin azaltılması, piyasaya girişin hem yerli bankalar hem de yabancı bankalar için kolaylaştırılması, yerli paranın konvertibilitesinin sağlanması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi gibi iç ve dış finansal deregülasyon uygulamaları

²⁹ Graciela Kaminsky and Carmen M. Reinhart, "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems", **American Economic Review**, Vol: 89, No: 3, June 1999, s. 475.

³⁰ Morris Goldstein and Philip Turner, "Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options", Bank for International Settlements, Basel, **BIS Economic Papers**, No: 46, October, 1996, ss.7-9.

bankacılık sisteminin faiz, döviz kuru, likidite ve ödeyebilirlik risklerini önemli ölçüde arttırmıştır.³¹

Liberalizasyon sürecinin kısa vadede bir kazanımdan daha çok bir bankacılık krizine dönüşmesi şu şekilde açıklanabilir.³²

- Finansal araçların çeşitlenmesi ve sermaye denetimlerinin kaldırılması sonucunda artık bir para arzı tanımı yapmak oldukça zor görünmektedir.
- Finansal liberalleşme ile birlikte hükümetlerin makro ekonomik denetim gücünün azaldığı görülmektedir.
- Finansal liberalleşme ile birlikte, faiz hadlerinin ve çeşitli mali varlık fiyatlarının gelecekte alacağı değerlere ilişkin belirsizliğin artması, borç veren açısından bir risk faktörü oluşturmaktadır.
- Finansal liberalleşmenin yarattığı finansal varlıkların fiyatlarındaki uyumsuzluklar ve bunun kaynak dağılımındaki etkinliği azaltması, vadelerin kısılması ve faiz hadlerinin yükselmesi, spekülatif varlık alımı ve tüketim amacıyla aşırı borçlanma ve bunun neden olduğu sürdürülemez borç stokları, artan finansal kırılganlık ve azalan hanehalkı tasarrufları ile, ticaret ve sanayinin ihtiyaçlarına uygun faiz haddi ve döviz kuru politikası izlenmesinde iradenin kaybolmasına neden olmaktadır.

Kredi Hacminde Görülen Artış: Kısa vadeli kredilerde görülen artışlardır. Kredi genişlemesi büyümeyi körüklerken, faizle para vererek rekabet yapma hususunda ödünç verilen kaynaklardaki risklerin yeterince hesaplanamamasını da birlikte getirmektedir. Borç verilen kaynaklar ülkelerin özellikle sermaye yeterliliği konusunda makul ölçüde kredi verebilmesini düzenleyen yasaları ihlal ettiğinde, kredi büyümesi sistematik bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadeli olarak özel sektöre verilen krediler Şili ve Güney Kore’de büyümeyi sağlamıştır. Ne

³¹ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul:Der Yayınları, 2002, s.41.

³² Frederic Mishkin, “Understanding Financial Crises.....”, **a.g.m**, 1996, s.12.

var ki, bankaların sermayelerinin yetersiz olması ve geri dönmeyen borçlar bir bankacılık krizine neden olmuştur.³³

Bankaların Kötü Yönetimi: Bir finansal kurum, bir kişi, aile ya da bir sanayi grubu tarafından kontrol ediliyorsa, ilgili taraflara önemli düzeyde kredi verme durumu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1997 yılında Güneydoğu Asya'da ve geçmişte ülkemizde yaşanan finans ve bankacılık krizi sürecinde birçok kamu bankasının kimi çevrelere usulsüz krediler verdiği görülmüştür. Kötü yönetim ve suistimal olanakları, her zaman mevcut olmakla birlikte, 1980'lerin daha az karlı ve daha çok riskli dünyasında yöneticiler ve pay sahipleri için daha çekicidir.³⁴ Suistimal önemli sayıda küçük bankanın olduğu ABD gibi ülkelerde daha önemli bir sorunken, büyük bankalarda kötü yönetim, suistimalden de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla bankaların varlıklarını sürdürebilmesi ve karlılıklarının artırılmasında tutarlı, gelişmelere kolay uyum sağlayabilen ve hızlı, doğru kararlar alabilen profesyonel bir yönetim gerekmektedir.

Yasal Sistem, Şeffaflık ve Mevduat Sigortası: Yeterli yasal düzenlenmelerin olmamasından dolayı bankacılık sisteminde mevduat sahipleri ve hissedarlar yeterli ve doğru bilgiye ulaşamayabilmektedirler. Oysa ki bankalar güven kurumlarıdır ve bu nedenle müşterilerinin bankalar hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Güneydoğu Asya krizinde yaşanan duruma bakıldığında zaman bankacılık sisteminin yeterince denetlenmediği ve verilen kredilerin belirli kişilerde toplandığı görülmektedir.³⁵ Bu bağlamda, bankacılık sisteminin yeterince şeffaf olmaması Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan krizin en önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Devletler, bankacılık krizlerinin ağır faturasından kaçınmak ve bankacılık sektörünün daha güvenli çalışabilmesi için çeşitli politikalar üretmektedirler.

³³Paul Krugman, " What Happened to Asia? ", January 1998, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, (Erişim Tarihi:12.10.2009)

³⁴Ali Alp, "Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri ", **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, 2001, ss: 675-687.

³⁵Seçil Uyar , **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık, 2003, s.58.

Politikalar içerisinde finansal ekonomi yazınında en fazla tartışma konusu olan araçlardan biri doğrudan mevduat sigortasıdır. Ülkelerin mevduat sigortasını kabul etmesinin temel nedeni, sistemin kabul edildiğinde hiçbir bütçe harcamasına gerek duyulmadan, bankacılık paniklerine karşı masrafsız bir çözüm yolu olarak görülmesidir. Diğer taraftan da bu sistemin küçük ölçekli bankaların sistemde var olmasını sağladığı ve güç farkından doğan haksız rekabeti önlediği bilinmektedir. Mudiler mevduatlarının devlet garantisinde olduklarını bildiklerinden bankanın portföy risk düzeyi ile ilgilenmemekte, banka seçimindeki belirleyici tek unsur en yüksek getiriyi sağlamak olmaktadır.³⁶ Bunu bilen bankalar faiz oranlarını yükseltmek sureti ile pazar içerisinde daha rekabetçi bir pozisyon almaya çalışmaktadırlar. Bankacılık sektörü yeterince şeffaf olmadığında, daha çok mevduat sahibini bünyeye katmak için bankaların uygulamalarının yasal ve rasyonel bir çerçevede olup olmadığı bilinemeyeceğinden bir kriz ortaya çıkabilmektedir.

1.1.3.3. Dış Borç Krizleri

Dış borç krizi, bir ülkenin dış borcunu ister devlet isterse özel kesim olsun ödeyememesi durumunu ifade etmektedir.³⁷ Genellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları sebebiyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Borç alıcıların borçlarını ödeyememesi veya borç vericilerin borçların ödenmeme ihtimalini düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çabaladıklarında dış borç krizleri meydana gelmektedir. Bu krizler özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilmektedir.³⁸

³⁶ Ensar Yılmaz, “Mevduat Sigortasında Ahlaki Risk Eğilimi ”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayı: 28, 2001, ss.219-234.

³⁷ Delice, **a.g.m.**, s.64.

³⁸ International Monetary Fund, Eye of the Storm: New-Style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measures, **Finance and Development A Quarterly Magazine of the IMF**, Vol:39, No: 4, December 2002, pp. 4-7.

1.1.3.4. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal piyasaların etkin olarak çalışmasını engelleyerek reel ekonomi üzerinde ciddi derecede olumsuz etkilere sahip finansal bozulmalar olarak tanımlanmaktadır.³⁹ Bu krizler, ekonomik, politik ve sosyal yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanabilirler. Sistem içerisinde sabit bir döviz kuru veya konvertibilite taahhüdü, merkez bankasının, son kredi mercii işlevini sınırlayarak bir ödemeler bilançosu problemini, bir bankacılık sorununa dönüştürmektedir.⁴⁰

Finansal krizler birkaç aşamadan meydana gelmektedirler.⁴¹ Finansal ve finansal olmayan bilânçolarda bozulmanın olduğu başlangıç aşamasının, ikinci aşamada bir para krizi takip etmektedir. Üçüncü aşama ise para krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan finansal ve finansal olmayan bilânçoların daha da bozulmasıdır. Bu aşamada ekonominin yıkıcı sonuçları olan sistemik bir finansal krize girme aşamasıdır. Genellikle gelişen piyasa ekonomilerinde, bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir düşüş ortaya çıktığında borç piyasalarının kurumsal yapısı ile ulusal paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkmakta ve ekonomi sistemik finansal krize doğru sürüklenmektedir.

Sonuç olarak, tüm finansal kriz türlerinin benzer özellikleri, sürdürülemez ekonomik dengesizliklere, finansal varlık fiyatlarında ya da döviz kurlarında önemli dalgalanmalara yol açmalarıdır.⁴²

1.2. FİNANSAL KRİZ MODELLERİ

Dünya ekonomisinde yaşanan finansal krizlerin 1990'lı yılların öncesinde ve sonrasında birbirinden farklı niteliklere sahip olmaları, finansal krizlerin açıklanması için farklı modellerin geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

³⁹ David Marshall, "Understanding the Asian Crises: Systemic Risk as Coordination Failure", **Economic Perspectives**, Federal Reserve Bank of Chicago 3Rd Quarter, 1998, p. 13.

⁴⁰ Özer, **a.g.e.**, s. 35

⁴¹ Frederic Mishkin, " Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", 1996, p.60.

⁴² Özer, **a.g.e.**, s. 38.

1.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Krugman tarafından ortaya atılan (1979)⁴³ ve Flood ve Garber (1984)⁴⁴ tarafından geliştirilen birinci nesil modeller, krizi tetikleyen temel makroekonomik faktörlerin önemine değinerek para krizlerini, makroekonomik politikaların yapısal uyumsuzluğuna dayandırmaktadır. Kanonik modeller olarak da adlandırılan bu modellerde finansal krizlerin ekonomi politikalarındaki bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi gibi temel dengesizlikler ve döviz kurunu sabit tutma arasındaki tutarsızlıktan kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁴⁵

Bu modelin açıkladığı finansal krizlerin temelinde ciddi bir mali genişleme yatmaktadır. Hükümet bütçe açıklarını kontrolsüz ve sürekli olarak para basarak finanse etmektedir. Diğer taraftan döviz kurunu sabit tutabilmek için sürekli döviz alım satımı yapmaktadır. Dolayısıyla piyasada açıkları kapamak için para basımından kaynaklanan bir kredi büyümesi bulunmaktadır. Spekülatörler bu durumun farkına vardıklarında, Merkez Bankasının rezervlerinin yeterli olamayacağını düşünerek sabit döviz kurunun kaldırılacağı yönünde bir beklentiye girmektedirler. Çünkü artan para miktarı ülkenin parasının değerini düşürmekte dolayısıyla sabit döviz kuru üzerinde bir baskı unsuru olmaktadır. Merkez Bankası bu baskıyı ortadan kaldırmak için piyasaya sürekli olarak döviz satmaktadır.⁴⁶ Merkez Bankasının piyasaya döviz satması ve kurun gerçekçi olmaması nedeniyle kontrol altında tutulan cari kurdan işlem yapılmaması krizin başlamak üzere olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda cari döviz kurundan sadece Merkez Bankası ulusal para satın almaktadır. Bu nedenle spekülatörler ellerindeki ulusal parayı Merkez Bankasına vererek karşılığında döviz alırlar. Merkez Bankası bir noktaya kadar ulusal parayı desteklemeye çalışmaktadır. Ancak ulusal parayı destekleme ile ulusal paranın döviz karşılığı satılması arasındaki mücadele çoğu zaman Merkez

⁴³ Paul Krugman, “A Model of Balance of Payments Crises”, **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol:11, 1979, pp. 311–317.

⁴⁴ Flood, Robert and Peter Garber, “Collapsing Exchange Rate Regimes: Some Linear Examples”, **Journal of International Economics**, Vol. 17(1), 1984, pp. 1–13.

⁴⁵ Krugman, **a.g.e.**, p.315

⁴⁶ Anıl Akçağlayan, “Para Krizleri,” **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:20, Sayı: 230, Mayıs 2005, ss.110-123.

Bankasını sabit tutulan pariteyi korumaktan vazgeçmeye zorlamaktadır.⁴⁷ Sonuçta bu noktada para ya devalüe edilmekte ya da dalgalanmaya bırakılmaktadır.

Birinci nesil modele göre, kriz yanlış belirlenen makro ekonomik politikaların bir sonucudur ve paranın reel olarak aşırı değer kazanması, cari işlemler bilançosundaki artan açık ve rezervlerdeki ciddi azalma ile birlikte öngörülebilir.⁴⁸

Birinci nesil modeller 1990'lı yıllara kadar para krizlerini açıklamada başarılı olmuş ancak; modelin bazı krizleri açıklamada yetersiz kalması üzerine başka modeller üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Merkez Bankasının bir spekülasyon atakta döviz açığını kapatabilmesi konusundaki ısrarcı tutumu Birinci nesil modellere getirilen eleştiriler arasındadır.⁴⁹ Merkez Bankası bir kriz esnasında dışarıdan döviz olarak rezervlerini yüksek tutabilir. Modele getirilen diğer bir eleştiri ise bir kriz durumunda sabit kurun kaldırılacağını düşünen spekülasyonörler çok aktif davranırken Merkez Bankasının pasif kalmasıdır. Başka bir eleştiri ise Merkez Bankasının dalgalı kura daha yumuşak biçimde geçebileceğidir.⁵⁰ Ancak realitede daha çok sistem değişikliğinin birden gerçekleşmesine rastlanmaktadır.

1.2.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

1992–1993 Avrupa Para Sistemi (ERM) ve 1994-1995 Latin Amerika krizlerinin, birinci-nesil modeller tarafından açıklanamaması, yeni para krizleri teorilerinin ortaya atılmasına neden olmuş ve bunlar ikinci-nesil modeller olarak sınıflandırılmıştır.

İkinci nesil modellere göre, krizler, uygulanan ekonomik politikalar ile döviz kuru rejimlerinin uzun vadedeki çelişkileri neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu modeller, hükümetin devalüasyon yapmak istemesiyle aynı zamanda sabit kuru

⁴⁷ Cemil Varlık, ‘‘İkiz Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar’’, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 42-43, 2002, s.161

⁴⁸ Marshall, **a.g.e.**, p.15.

⁴⁹ Varlık, **a.g.e.**, s.165.

⁵⁰ Akçağlayan, **a.g.e.**, s.126.

sürdürmek istemesi arasında kararsız kalması olarak tanımlanmıştır.⁵¹ Hükümet devalüasyonu yurt içindeki büyük borç yükünden veya işsizlik yüzünden arzu edilen genişleyici para politikasından dolayı istemektedir. Aynı zamanda uluslararası ticareti hızlandırmak veya enflasyonu kontrol etmek veya milli duygulardan dolayı sabit döviz kurunu korumak istemektedir. Spekülatörler, pariteyi korumanın çok maliyetli olduğunu fark ettiklerinde ulusal para spekülatif saldırısı başlamaktadır.⁵²

Bir para krizinin beklentilerin devalüasyon olacak şekilde oluşmasıyla gerçekleştiği düşünülebilir. Bu durumda döviz kurunu savunmak maliyetlidir. Para krizinin bu şekilde yorumunu yapmanın başlıca avantajı iki çeşit oynaklık arasında ayırım yapılabilmesini sağlamasıdır.⁵³ Birinci oynaklık finansal piyasalarla ilgili, ikincisiyse makroekonomik göstergelerle ilgilidir. Birinci oynaklık ikincisini hayli etkilemektedir. Piyasalardaki beklentilerin aniden değişmesi krizin gerçekleşmesinde önemli rol oynar. Böylece ikinci nesil modeller küresel finans piyasalarının özelliklerini daha iyi yansıtmaktadırlar. Beklentilerle gerçekleşen ekonomik sonuçlar arasındaki etkileşim ikinci nesil modellerin merkezinde yer almaktadır. Piyasadaki beklentiler direkt olarak makroekonomik politika kararlarını etkilemektedir. Bu modellerde vurgulanan yatırımcıların beklentilerinin gerçekleşen politika sonuçlarıyla etkileşimi kendi kendini besleyen krizlere yol açabilmesidir.⁵⁴ Piyasada oluşan devalüasyon beklentileri faizi arttırmakta, bu da hükümetin tercih edilebilir bir düzenleme yapabilme gücünü zayıflatmaktadır. Böyle bir durumda ortaya çıkan kriz, o ülkedeki pozisyonlarını bir an önce kapatmak isteyen uluslararası yatırımcıların paralarını yurt dışına çıkarmaları ile büyümekte ve kendi kendini besleyen bir sürece girilmiş olmaktadır.

⁵¹ Goldstein, a.g.m., s.12

⁵² Timur Han Gür ve Ayhan Tosuner, “Para ve Finansal Krizlerinin Öncü Göstergeleri ”, **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 20, Sayı 1, 2002, ss 9-12.

⁵³ Olivier Jeanne, “Are Currency Crises Self-Fulfilling?”, **Journal of International Economics**, Sayı: 43, 1997, p.266.

⁵⁴ Paola Pesenti, and Cedric Tille, “The Economics of Currency Crises and Contagion: An Introduction”, 2006, <http://www.newyorkfed.org/research/epr/00v06n3/0009pese.pdf>, (Erişim Tarihi:19.10.2009)

İkinci nesil kriz modellerinde beklentilerin önemi oldukça büyük olmakla birlikte ekonomik temellerin durumu yadsınamaz. Eğer ülkenin ekonomik yapısı yeterince kuvvetli ise bir spekülasyon saldırı görülmeyecektir.⁵⁵

1.2.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

1997’de Asya’da ortaya çıkan para krizlerini mevcut kriz teorileri ile açıklamak ve mümkün olmadığından üçüncü nesil para krizi modelleri geliştirilmiştir. Üçüncü nesil modellerde bankacılık sektörü ilave bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır.⁵⁶

Günümüzde finansal piyasaların giderek bütünleşmesi sonucunda, üçüncü nesil kriz modelleri, herhangi bir ülkenin finans piyasasında meydana gelen istikrarsızlıkların veya krizin bir başka yerde makroekonomik temellerle açıklanamayan bir krizi başlatabilmesi gerçeğinden hareket etmektedir.⁵⁷ Bu modellerde, hükümetlerin ahlaki tehlikeye yol açan politikaları (özellikle finansal güvenlik ağırları) krizi yaratan temel faktör olarak ele alınmaktadır. Farklı ülkelerde eşanlı olarak ortaya çıkan krizler açıklanırken ülkelerin kendi içlerinde benzer kırılganlıklar taşıdıkları ve bu yüzden ortak şoklarla sarsıldıkları öne sürülmektedir.⁵⁸ Diğer taraftan bireylerin rasyonel olmayan davranışları veya parasal fon yöneticilerinin karşılaştıkları asimetrik güdüler nedeniyle yatırımcılarda oluşan rasyonel olmayan beklentilerin de krizlerin yayılmasını etkilediği kabul edilmektedir.⁵⁹

Bu modellerde, bankacılık ve finans sektörünün kırılganlığı firmalara ayrılan kredi miktarını azaltmakta ve kriz olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu modeller, para krizinin yüksek borç, düşük rezervler, düşük devlet gelirleri, artan devalüasyon beklentisi ve yurt için borçlanmadaki engellerin bir kombinasyonu sonucunda

⁵⁵ Gür, **a.g.m.**, s.15.

⁵⁶ Paul Krugman, “Currency Crises”, <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.html>, 1998, (Erişim Tarihi:15.04.2010)

⁵⁷ Pierre-Richard Agenor, Jagdeep S. Bhandari, Robert P. Flood, “Speculative Attacks and Models of Balance of Payments Crises”, **IMF Staff Papers**, Volume 39, No. 2, June 1992, <http://www1.worldbank.org/wbiep/macroprogram/agenor/pdfs/balofpmt1.pdf>, (Erişim Tarih:16.04.2010)

⁵⁸ Krugman, “Currency”, **a.g.m.**, 1998

⁵⁹ Delice, **a.g.e.**, ss.65-66.

olacağını söylemektedir. Üçüncü nesil kriz modelleri, para politikasına sabit döviz kurunun terk edilmesi kararının yanı sıra, aksak finans piyasasında bağlayıcı bir kredi sınırıyla bir rol önermektedir. Yurt içinde, kredi miktarı nominal faiz oranına bağlı olduğundan, Merkez Bankası firmaların yatırımdan vazgeçmelerine yol açmaktadır. Para krizi için çözüm, faiz oranlarının yükseltilmesi ve yurt içinde paraya olan talebin artırılması olurken; üçüncü nesil kriz modellerinde faiz oranlarında bir artış kredi miktarını etkilemekte ve firmaların finansal sermayeye ulaşmasını sınırlamaktadır.⁶⁰ Kredi miktarının faiz oranlarına karşı aşırı duyarlı olduğu durumlarda, nominal faiz oranlarında bir artış yıkıcı olabilmektedir. Çünkü yatırımı baskı altına alarak ekonominin üretim kapasitesini değiştirmektedir. Üretim miktarındaki düşüş gerçekleşen vergi gelirlerinde düşüşle beraber döviz kuru üzerinde ilave baskı oluşturmakta ve krizi daha da derinleştirmektedir.⁶¹

Üçüncü nesil kriz modellerinde ahlaki risk önemli rol oynamaktadır. Devletin finansal araçlara sağladığı devlet garantisinin ciddi ahlaki risk sorunlarına yol açtığı bilinmektedir.⁶² Bu tür araçlar yüksek riskli yatırım stratejileri uygulamaktadır. Bu strateji ile getirisi düşük olan projeler finanse edilme tehlikesi vardır. Bu durumda gerçekleştirilen yatırım kötü bir sonuca yol açsa da kayıplar devlet tarafından karşılanmakta karlar ise finans kuruluşunun olmaktadır.

Üçüncü grup modelin içeriğini ise yayılma etkisi oluşturmaktadır. Krizlerin yayılması konusunda çok çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Krizlerin bulaşıcılığını üç durum için incelenmektedir :⁶³

Finansal Bağımlılık: Ülkeler arasındaki finansal bağımsızlık en az iki farklı nedene sahiptir. Birincisi, krizlerin direkt olarak sınırlar ötesi büyük holdinglere sahip finansal kurumların sahip olduğu finansal bağlantılarla yayılmasıdır. İkincisi de, direk olmayan finansal bağlantılarla yayılmadır. Bu durum genellikle borç verme

⁶⁰ Bernard Rosier, **İktisadi Kriz Kuramları**, Çev: Nurhan Yentürk, 1.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.64.

⁶¹ Agenor ve diğ., **a.g.m.**

⁶² Krugman, “ Currency", **a.g.m.**, 1998

⁶³ Marcel Fratzscher, “On Currency Crises and Contagion”, **European Central Bank Working Papers**, Working Paper No:139, April 2002, pp.10-16.

kararının nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Yani, bir ülke bir başka ülkeye, kriz yaşayan bir ülkenin şartlarına benzer şartlarda olduğu için kredi vermediğinde, kriz bu ülkeye de sıçrayabilmektedir.

Reel Bağımlılık: İki ülkenin ya karşılıklı ticaret ya da üçüncü bir pazarda birbirine rakip olması durumunu ifade etmektedir. Eğer bir ülkenin diğeri ile ticaret hacmi yüksek ise krizin yayılma olasılığı yüksektir. Diğer bir durumda ise üçüncü bir pazarda birbirinin rakibi olan iki ülkeden birisi rekabet edebilirliğini kaybettiğinde devalüasyon kaçınılmaz olmaktadır.

Yatırımcıların İnançlarındaki Egzojen Değişim: Piyasaların küreselleşmesi yatırımcıların birinci elden haber alma güdülerini azaltmakta ve onları ortak bir yatırım stratejisi uygulamaları için teşvik etmektedir.

1.3. DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA FİNANSAL KRİZLER

Kapitalizmin gelişme sürecinde yaşanan en büyük kriz olan 1929 Dünya Buhranı'nın etkileri geçtikten sonra 1980'lerin başlangıcına kadar dünya ekonomisinde büyük boyutlu bir ekonomik ve finansal krize rastlanmamaktadır. Bu arada çok büyük boyutlarda olmamakla birlikte 1980'li yılların başında gelişmekte olan ülkelerin dış borç yükümlülüklerini yerine getirememeleri sonucu yaşanan borç krizi, gelişmiş ve gelişmekte olan dünyada etkileri uzun süre devam eden ciddi ekonomik problemler yaşanmasına ve bir bütün olarak dünya ekonomisinin daralmasına yol açmıştır.⁶⁴ 1990'lı yıllar, birçok gelişmekte olan ülkenin önemli ölçüde dışa açıldığı, ekonomik ve finansal krizlerin ortaya çıkma sıklığının arttığı ve daha çok bölgesel nitelik kazandığı bir dönemi temsil etmektedir.⁶⁵ Bu dönemde yaşanan finansal krizlerin en önemlileri özetlenmiştir.

⁶⁴ Varlık, **a.g.e.**, s.168.

⁶⁵ Rosier, **a.g.e.**, s.67.

1.3.1. Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) Krizi

Finansal serbestleşme sonrası, 1992-93 yıllarında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ortaya çıkan Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) krizi finansal karakterli ilk büyük krizdir. Krizin çıkmasında özellikle ABD faiz oranlarına göre yüksek olan Avrupa ülkeleri faiz oranlarının yabancı sermayeyi bu istikrarlı bölgeye çekmesi, ülke paralarının aşırı değerlenmesi ve cari açıkların artması en önemli faktördür.⁶⁶ Diğer yandan Avrupa ülkelerinde krizden önce uygulanan nispeten gevşek maliye politikasıyla sıkı para politikası sonuçlarının verimli olmaması da krizin çıkmasında etkili olmuştur. Cari açıkları finanse etmede gerekli olan yabancı sermayeyi çekmek için yüksek tutulan faiz oranları yatırımları engellemiş ve resesyona neden olmuştur. Ayrıca artan faiz oranları paralarını Alman Mark'ına bağlayan diğer Avrupa ülkelerini de, Almanya'nın bu sıkı para politikalarına uyumlaşma zorunda bırakarak onları da resesyona itmiştir.⁶⁷ Bütün bu faktörlere bağlı olarak ERM Krizi, sabitlenmiş döviz kurunun, aşırı değerli paraların, finansal liberalizasyonun, çelişkili politikaların ve uluslararası sermaye piyasalarındaki spekülasyonların bir sonucu olarak oluşan bir para krizidir.⁶⁸

Bununla birlikte, sermaye hareketlerinin yüksek olduğu bir dünyada döviz rezervleri krizleri önleyici bir fonksiyona sahip değildir. 1992-93 ERM Krizi sırasında İngiltere ve İtalya merkez bankaları yeterli döviz rezervlerine ve ERM düzenlemeleri çerçevesinde Almanya'dan kredi alma imkanına olmalarına ve Döviz kuruna müdahale etmelerine rağmen kriz devam etmiş ve yayılmıştır.⁶⁹

1.3.2. Latin Amerika Krizleri (1994-1995)

1994 yılında Meksika'da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa

⁶⁶ Fratzscher, **a.g.m.**, p15.

⁶⁷ Zafer Tunca ve Gökhan Karabulut, "Küreselleşme, Kriz ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı**, 2(42), 2001, ss: 932-938.

⁶⁸ Turan Yay, Gülsün Yay, Ensar Yılmaz, " Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler", **İstanbul: Ticaret Odası (İTO) Yayınları**, Yayın No: 2001-47, 2001, s. 32.

⁶⁹ Tunca ve diğerleri, **a.g.m.**, 2001, s.939.

dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir.⁷⁰ 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72.5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA'ya girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı 20 Aralık 1994 tarihinde büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur.⁷¹

1.3.3. Asya Krizi

Temmuz 1997'de Tayland'da ortaya çıkan ve kısa sürede özellikle Güney Kore ve Endonezya'ya yayılan, Hong-Kong, Malezya, Filipinleri belirli ölçüde olumsuz etkileyen, Singapur'da dahi olumsuz etkileri hissedilen ekonomik krizin nedenleri oldukça kompleks ve ayrıntılı analizleri gerektirmektedir.⁷²

Krize yol açan temel sorunlar; krize en fazla maruz kalan ülkelerin ödemeler dengesi cari hesap kalemlerindeki kronik açıkların dengelenmesi yönünde gerekli önlemlerin alınmamış olması, döviz kurlarının çok uzun süre uluslararası para piyasalarında meydana gelen gelişmeler dikkate alınmadan ABD dolarına endekslenmesidir.⁷³ Diğer bir yandan özellikle 1996 ve 1997 yıllarında ihracata olumsuz yansımaları olurken, öte yandan dış borçlanmayı özendirerek finans sektörü ve firmaların aşırı boyutlarda kur riskine maruz bırakılması, yabancı kredilerde geri ödeme süresi bir yıl içinde dolan kısa vadeli borçların ağırlığı, bankacılık ve finans sektöründe alt yapı ve denetim mevzuatının yetersizliği, kredilerde risk ve proje değerlendirilmesine ilişkin yetersizliklerden dolayı bankaların kredi portföylerinde

⁷⁰ Gür, **a.g.e.**, 2002, s.18

⁷¹ Şakir Dorukkaya, Hakan Yılmaz, "Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri)", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:75, Mart 1999, ss.122-127.

⁷² Ömer Yılmaz, Alaattin Kızıltan ve Vedat Kaya, "İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Ocak Haziran, 2005, ss.77-96.

⁷³ Dorukkaya ve diğ., **a.g.m.**, s.129.

yer alan müşteri riskinin yüksek oluşu, belirli sektörlerde aşırı yatırımlardan kaynaklanan talep fazlası üretim şeklinde özetlenebilir.⁷⁴

1.3.4. Rusya Krizi

Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmıştır. 1998 yılı başından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar görülmeye başlanmış, şirket ve banka iflasları ard arda meydana gelmiştir. Rusya’da yaşanan mali kriz gelişmekte olan piyasalardan yabancıların çıkışını başlatmış ve bu gelişmeler sermaye hareketlerini olumsuz etkilemiştir. Bu durumun sonucu olarak meydana gelen kısa vadeli sermaye çıkışı, bir yandan mali sektörün küçülmesine, diğer yandan kamu kesiminin yüksek borçlanma gereğinden dolayı reel faizlerin yükselmesine sebep olmuştur.⁷⁵

Rusya krizi, Meksika ve Doğu Asya krizlerinin ortak sonuçları; yaşanan sermaye girişleri sonucunda spekülative bir balonun oluşması ülkelerde menkul ve gayri menkullerin aşırı değerlendirilmesine yol açan bu oluşumun hızlı sermaye çıkışı ile sistemde ani çöküşü kaçınılmaz hale getirmesidir. Bu durumda sürü psikolojisi ile hareket eden yatırımcılar hızla ülkeyi terk etmeye çalışarak krizin daha da büyümesine yol açarlar. Yatırımcıların ellerindeki aktifleri hızla elde çıkarma isteği fiyatlarını düşünürken banka ve şirket iflaslarını kaçınılmaz hale getirmiştir.⁷⁶

Bankacılık sisteminin ve rublenin çöküşünden, finansal olmayan sektörün bilançolarının olumsuz etkilenmesi daha sonra bir finansal krize yol açmıştır.

1.3.5. Arjantin Krizi

1980-1991 arasında Arjantin finans sistemi bir dizi kriz, başarısız istikrar programları, kronik enflasyon ve yüksek dolarizasyon nedenleriyle gelişmemiştir. Yüksek kamu kesimi açıkları özel sektörün kullanabileceği fon miktarını azaltarak, kredi piyasasının gelişmesini de engellemiştir.⁷⁷ 1991 yılı başında uygulamaya geçen Konvertibilite Programından sonra yoğun sermaye girişi, pesoya olan güvenin tekrar

⁷⁴ Zafer Tunca, “ Asya Krizinde Yapısal Sorunlar ”, **İstanbul Sanayi Odası (İ.S.O) Dergisi**, Sayı: 386, Mayıs 1998, ss.33-34.

⁷⁵Yılmaz ve diğerleri, **a.g.m.**, s.99.

⁷⁶Gökhan Sönmezler ve diğ., **Güncel Ekonomik Sorunlar: Dünya Ekonomisi**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2007, ss.45-47.

⁷⁷Yay ve diğerleri, **a.g.m.**, s.39.

sağlanması ve ekonominin hızla parasallaşması önceki yıllarda baskılanmış olan kredi ve aracılık işlemlerini hızla genişletmiştir. Bu durum da finans sektörünü hızla büyütmiştir. Özellikle bireysel kredi pazarı büyük gelişme göstermiştir.⁷⁸

Sayılan bu olumlu gelişmeler daha çok ülkenin büyük, ülke çapında örgütlenen bankalarında görülmüştür. Eyalet hükümetlerinin açıklarını finanse etme politikasından vazgeçmeyen yerel bankaların ise durumu kötüleşmiş ve pazar payları azalmıştır.⁷⁹

Bankacılık sistemine bir bütün olarak baktığımızda ise, en önemli değişim yukarıda sözünü ettiğimiz hızlı büyüme sürecidir. Bu büyüme sürecinin kaynakları ise talep tarafında kamu, arz tarafında ise yurtdışından sağlanan borç olarak gözükmemektedir.⁸⁰ Arjantin’de son on yılda görülen hızlı parasallaşma süreci kamu borçlanması finansmanı amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu süreçte, bankacılık sisteminin aktifleri çok hızlı bir şekilde büyümüştür. Aynı büyümeyi göstermeyen tek bilanço kalemi ise öz kaynaklardır. Bu durum, bankacılık kesimi kamuyu finanse ederken, sistemdeki gözetim ve denetim faaliyetinin gözardı edildiğini göstermektedir.⁸¹

Kasım 2001’de başlayan finansal kriz önemli ölçüde geçmiş on yılda kamu maliyesi ve finansal sistemde biriktirilen sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bununla beraber, sorunun sadece ekonomik gerekçelerden kaynaklanmamakta, sosyal ve siyasi boyutlara da dayanmaktadır.⁸² Özellikle finans sistemi ve kamunun bütün birimlerine karşı güveninin yitirilmiş olması, federal bir devlet olan Arjantin’de eyaletlerin hem ekonomik anlamda, hem de siyasal anlamda merkezi hükümetin kontrolünden uzaklaşmış olması sorunun siyasi ve sosyal boyutlarını oluşturmaktadır.

⁷⁸ Alan Taylor, “Argentina and The World Capital Market,: Saving, Investment and International Capital Mobility in the Twentieth Century”, **NBER Working Paper**, No: 6302, 1997, pp. 147-184.

⁷⁹ Yay ve diğ., **a.g.m.**, s. 40.

⁸⁰ Taylor, **a.g.m.**, 1997, p. 152.

⁸¹ Lee J. Alston, ve Gallo Andrés, “Evolution and Revolution in the Argentine Banking System Under Convertibility: The Roles of Crises and Path Dependence.”, **NBER Working Paper** No:8008, 2000.

⁸² Taylor, **a.g.m.**, p.21.

1.3.6. ABD Mortgage Krizi

Gelişmiş ülkelerin en önemli gayrimenkul finansman sistemi olan mortgage sistemi, kira öder gibi konut sahibi olmayı amaçlayan ve belirli bir gayrimenkulün ipotek gösterilmesi suretiyle kredi alınması yöntemidir.⁸³ Mortgage, konut sahibi olmak isteyenlerin uzun vadeli ve düşük faiz oranları ile konut sahibi olmasını amaçlayan bir sistemdir. Mortgage sisteminde, gayrimenkulüne ipotek konulmak suretiyle borçlanan taraf borcunu önceden belirlenen vadelerde ödemeyi taahhüt etmektedir. Borçlu borcunu belirlenen vadelerde ödemez ise, kredi veren taraf ipotek konulan gayrimenkulü satma ve alacağını bu tutardan tahsil etme hakkına sahip olmaktadır.⁸⁴

2008 Yılıının ikinci yarısında küresel boyuta ulaşan krizin temelini ABD’de mortgage piyasasında yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. ABD’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen emlak sektörüne ilişkin sorunların temeli, beş yıl önce bazı finansal kuruluşların kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vermeye başlaması ile atılmış ve finansal kesim üzerine büyük bir risk almıştır.⁸⁵

Bankalar daha fazla kredi verebilmek için, bu riskli gruba verilen kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkarıp bunları piyasadaki benzerlerine göre daha yüksek faizle (riski büyük olduğu için), ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek kârlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonlara satmışlardır.⁸⁶ Ayrıca ipotekli gayrimenkuller üzerinden, emlak fiyatlarının artan kısmına yeni ipotekler yapılarak, yeni kredilerin alınması reel karşılığı olmayan kredi hacmini artırmıştır. Bu kredilerin değişken faizli krediler olması da mali piyasaları zor duruma sokmuştur.⁸⁷

⁸³Bankrate Mortgage Basics, www.bankrate.com/brm/green/mtg/basics2-3a.asp?caret=8, (Erişim Tarihi:19.05.2010)

⁸⁴Kamil Ateş, “Amerika Birleşik Devletlerinde Mortgage Uygulamasında Vergi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:285, Mayıs ,2005, ss.50-53.

⁸⁵ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi**, 5.b, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009, s.66

⁸⁶Josef Ackerman, “The Subprime Crisis and its Consequences”, **Journal of Financial Stability** 4, 2008, pp.329–337.

⁸⁷ Eğilmez, **a.g.e.**, s.68.

Diğer önemli bir husus, kredi alanlara kredi kullanımına ilişkin masraflar ve diğer tüm detaylar hakkında yazılı bir bilgilendirme yapılmaması sonucu ortaya çıkan asimetrik enformasyon, konut satın almanın bir yatırım aracı olarak algılanmasına (konut edinme amacı yerine konut spekülâtörlüğünün geçmesi) ve kredi ödemelerinde beklenmedik sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁸⁸

Verilen kredileri tahsil edemeyen bankalar kaynak sıkıntısı içine girmişler ve finansal piyasalarda oluşan güvensizlik sonucu bankaların birbirlerine borç verme konusunda çekingen davranmaları, likidite sorununu doğurarak mali sistemin durmasına yol açmıştır.

Bireysel mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler piyasasında ABD'nin lider olması, 2007 yılı itibari ile konuta dayalı menkul kıymetlerin yüzde 89.2'sinin bu ülkeden ihraç edilmesi ve bu sistem içinde yer alan yeni finansal kurumların (monoline ve hedge fonlar gibi) karmaşık kredi türev ürünlerini kullanmaları, bu ülkede başlayan finansal bir sorunun global finansal piyasalar üzerinde domino etkisi yapmasına neden olmuştur.⁸⁹

2008 yılı Ağustos ve Eylül aylarında gelişmiş ülkelerin Merkez Bankaları, finansal piyasalardaki gerginliği azaltmak amacıyla piyasalara eşgüdümlü olarak yüklü miktarlarda likidite sağlamışlardır. Alınan önlemlere rağmen söz konusu endişelerin giderilememesi sonucu, 7 Eylül 2008 tarihinde FannieMae ve FreddieMac'in⁹⁰ yönetimini Federal Emlak Finansmanı Otoritesi (Federal Housing Finance Agency-FHFA)'nin devralmasıyla finansal kriz yeni bir boyuta ulaşmıştır.

⁸⁸ Faruk Demir ve diğerleri, "ABD Mortgage Krizi", **BDDK**, Ağustos 2008. s.4.

⁸⁹ Demir F., Karabıyık A., Ermişoğlu E., **a.g.e.**, s.8.

⁹⁰ Fannie Mae ve Freddie Mac, bağımsız bir şirket ile ABD Kongresi tarafından açık bir şekilde fonlanan bir program arasında bir yerlerde bulunan devlet destekli kurumlardır (GSEs- government-sponsored enterprises). İki kurumda ABD ikincil mortgage piyasasında merkezi role sahiptiler ve bu piyasaları yönlendirirlerdi. 1938 yılında ABD hükümeti tarafından konut edindirme politikasını uygulayabilmek amacıyla Fannie Mae (Federal National Mortgage Association) kurulmuştur. 1968'de özelleştirilen Fannie Mae federal bütçeden ayrılmıştır. 1970'te ise rekabetin canlanması ve mortgage dayalı menkul kıymetler (MBS) piyasasına daha fazla ivme kazandırmak için Freddie Mac (Federal Home Loan Mortgage Corporation) kurulmuştur. Ancak bu iki kurumun riskleri alıp, dağıtma faaliyetleri finans sektörü için sistemik risk oluşturmuştur (DeGennaro, 2008: 18-22; Eisenbeis & Frame & Wall, 2007: 75-99).

15 Eylül 2008 tarihinde finansal kuruluşlardan Lehman Brothers şirketi iflasını açıklamış, 16 Eylül 2008 tarihinde American International Group (AIG) adlı dünyanın en büyük sigorta şirketinin hisse senetleri yüzde 60 değer kaybetmiş ve ABD Merkez Bankası (FED) tarafından yüksek miktarda mali destek sağlanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, FED tarafından mevduat kuruluşlarına sağlanmakta olan kısa dönemli likidite imkanlarından, diğer büyük yatırım şirketlerinin de yararlanma istekleri risk algılamasını artırmış ve dünya genelinde bankalar arası para piyasaları kilitlenerek fonlama maliyetleri yükselmiştir.⁹¹ Tablo 1.1.'de ABD Mortgage Krizinin gelişim süreçleri verilmiştir. Bu gelişmelerin etkilerinin ABD ekonomisiyle sınırlı kalmaması, finansal krizin küresel ölçekte bir krize dönüşebileceğini göstermiştir. Krizin ortaya çıkmasında rol oynayan olaylar zinciri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1.1. ABD Mortgage Krizinin Süreçleri

2007 yılı gelişmeleri	2008 yılı gelişmeleri	2009 yılı gelişmeleri
<u>Temmuz-Aralık:</u> * Piyasalarda sub-prime kredi ödemelerinde sorunlar yaşanmaya devam etti ve ilk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı. * Sub-prime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirilmeye başlandı ve kredi risklerinde yeniden fiyat lama yapıldı. * Yatırımcılar riskten kaçarken risk iştahı azaldı. * Kredi faizleri yükselirken, mevduat faizleri de yükseldi ve bankalar kısa vadeli borçlanma yoluna gittiler.	<u>Ocak-Ağustos:</u> * ABD’de yerel bankalar ve mortgage şirketleri zor duruma ştu ve bir kısmı iflas etti. <u>Eylül:</u> * Lehman Brothers iflas etti. * Fannie Mae ve Freddie Mac gibi ünlü mortgage şirketleri Amerikan Hükümeti denetimi- ne geçti. <u>Ekim:</u> * Citibank ve AIG iflastan Amerikan Hükümeti’nin finansal desteği ile kurtuldu.	<u>Subat:</u> * ABD Başkanı, 9 milyon mortgage sahibini kurtaracak 75 milyar USD’lik plan açıkladı. * İşsizlik artmaya devam etti. * ABD’de yerel bankalar batmaya devam etti. <u>Mayıs-Ağustos:</u> * Türk Merkez Bankası faiz indirimine başladı. * Faiz indirimi ile birlikte piyasada satın alma talebi canlandı. (Özellikle konutta) <u>Eylül-Aralık:</u> * Türk Bankaları reel sektör kredilerini tekrar vermeye başladı.

Kaynak: <http://www.historyguy.com> <http://www.historyguy.com>, (Erişim Tarihi : 20.10.2009)

⁹¹T.C. Merkez Bankası, Kasım 2008, Sayı 7, **Finansal İstikrar Raporu**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/finist7.php>. (Erişim Tarihi : 20.10.2009)

Bu gelişmeler ABD ve diğer gelişmiş ekonomilerin mali sistemini yeniden yapılandırılmasına, gelişmekte olan dünyanın sermaye hareketleri ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmelerine ve dünya finans sisteminin başka bir mantalite ve başka gerçeklerle yeniden dizayn edilmesine yol açmıştır.⁹² ABD'nin mortgage piyasasında yaşanan problemlerin, diğer finans piyasalarına ve sınır ötesine bu şekilde yansması ve tüm dünyayı finansal krize sürüklemesi, çözüm arayışından önce krizi yaratan nedenlerin anlaşılmasını gerektirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Mortgage Krizi genel hatlarıyla ele alınmış olup, ABD finansal kesiminde yaşanan gelişmelerin nedenleri ve bunların şimdiye kadar ortaya çıkan ve çıkması muhtemel sonuçları ile ilgili değerlendirmelere çalışmanın üçüncü bölümde yer verilecektir

⁹² Eğilmez, **a.g.e.**, s.68.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ve YENİDEN YAPILANDIRMA

SÜRECİ

2.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

Türk bankacılığının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, gerek Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet'in ilk kuruluş yılları ve gerekse günümüze kadar geçen sürede, Türk Bankacılık Sektörü'nün yapısı ve gelişiminin, ekonomik gelişme, ekonominin genel yapısı ve performansından oldukça fazla etkilendiği görülmektedir.

Türk mali sistemi 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğramış, dinamizm kazanmıştır. Bu gelişimde, selektif kredi politikalarının kaldırılması, mevduat ve kredi faizlerine serbesti tanınması, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi deregülasyona yönelik uygulamaların yanı sıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesi için yapılan çalışmalar da rol oynamıştır.⁹³

2.1.1. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı

Ülkemizde bankacılık sistemi, 19. yüzyıla kadar uzanan köklü bir bankacılık geleneğine dayanır. Son yıllarda banka dışı mali kurumların sayı ve büyüklüğü artma eğiliminde olmakla birlikte, bankacılık sektörü toplam mali sektör aktifleri içinde yüzde 80 civarında paya sahip bulunmaktadır. Banka dışı diğer mali kuruluşların

⁹³ Eğilmez, a.g.e., s.74.

önemli bir kısmının bankaların iştirakleri olduğu gözönüne alındığında mali sektörde bankaların ağırlığının daha da yüksek olduğu görülmektedir.⁹⁴

Türk Bankacılık Sisteminde, bankaların kuruluş amaçlarına göre değişen ve kanunlarla şekillenen farklı faaliyet alanları söz konusudur. Bu farklılığa rağmen bankaların yerine getirdikleri temel işlevler; bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektedir.⁹⁵

Türk Bankacılık Sisteminde bankalar bir çok kritere göre sınıflandırılabilir. Tablo 2.1’de görüldüğü gibi, 6 Eylül 2009 itibariyle bankacılık sektöründe 45 mevduat, kalkınma ve yatırım bankası faaliyet göstermiştir. Toplam şube sayısı 2009 yılının ilk dokuz ayında 105 adet artarak 8.895’e yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 2 adet azalırken; mevduat bankalarının şube sayısı ise 107 adet artmıştır. Mevduat bankalarının bütün alt gruplarında şube sayısı artmıştır.⁹⁶

Tablo 2.1. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı*

	Aralık 2008		Eylül 2009	
	Bankalar	Şubeler	Bankalar	Şubeler
Mevduat bankaları	32	8.741	32	8.848
Kamu bankaları	3	2.416	3	2.482
Özel bankalar	11	4.290	11	4.328
Fon bankaları	1	1	1	1
Yabancı sermayeli bankalar	17	2.034	17	2.037
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	49	13	47
Toplam	45	8.790	45	8.895

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **İstatistiki Raporlar**, Eylül 2009, <http://www.tbb.org.tr>, (Erişim Tarihi:21.10.2009)

* K.K.T.C. ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil

⁹⁴ Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **Bankalarımız**, Eylül 2009, <http://www.tbb.org.tr>, (Erişim Tarihi : 21.10.2009)

⁹⁵ Mehmet Takan, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**,1.b., Ankara: Nobel Yayınevi, 2002, s.277.

⁹⁶ Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **İstatistiki Raporlar**, Eylül 2009, http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Default.aspx, (Erişim Tarihi :21.10.2009)

Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar sermayelerine, faaliyetlerine, sermaye kökenlerine, amaçlarına ve işlevlerine göre sınıflandırılabilir. Günümüzde gerek mali yapıları, gerekse kurumsal yapıları itibariyle sermayelerine göre bankalar göz ardı edilemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır. Özellikle Türk finansal sistemi içinde bu bankaların payı %80’lere varmaktadır.⁹⁷ Bu nedenle çalışmamızda sermayelerine göre bir sınıflandırma esas alınacaktır. Sermayelerine göre bankalar; Kamu Sermayeli Bankalar ve Özel Sermayeli Bankalar olmak üzere ikiye ayrılır:

Kamu Sermayeli Bankalar

Sermaye paylarındaki çoğunluk hisseleri doğrudan ya da dolaylı olarak devletin elinde olan bankalar bu kategoriye girer. “T.C. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Türkiye Kalkınma Bankası” kamu sermayeli bankalardır. Bu bankalar Türk bankacılık sistemi içersinde önemli bir kaynağı elinde bulundurmaktadır. Kamu sermayeli bankalar bankacılık sistemi içersindeki bütün hizmetleri sunabilmektedirler.

Özel Sermayeli Ticari Bankalar

Türk Bankacılık Sisteminde faaliyette bulunan Özel Sermayeli Ticari Bankalar faaliyet süresi, sermayesi, aktif büyüklüğü, şube sayısı, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem görmesi gibi özellikleriyle mali sektör içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca çağdaş bankacılığın gerektirdiği bütün hizmetleri vermekte olan bu bankalar, sektördeki yenilik ve uygulamaları belirlemede öncü konumda olan büyük ölçekli bankalar olarak nitelendirilebilir.⁹⁸ Özel Sermayeli Ticari Bankalar Genel olarak “Özel Sermayeli Ticari Bankalar” merkez bankalarının ve kalkınma bankalarının bankacılık işlevleri dışında kalan tüm fonksiyonları yerine getirebilmektedir. Bu bankalar mevzuata uygun olarak; finansal araçların alım ve satımı, kambiyo, türevsel işlemler, menkul kıymet aracılığı, yatırım danışmanlığı ve

⁹⁷, TBB, a.g.e.

⁹⁸Serhan Oksay, “Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüze Yansıyan Yapısal Sorunların Tespiti: 1980-1990 Dönemi”, **Banka Maliye ve Ekonomik Yorumlar**, S.1, Y.40, Ocak 2003.,s.41.

sigortacılık faaliyetleri de yapabilmektedir. Özel Sermayeli Ticari Bankaların faaliyet alanlarından kaynaklanan kendilerine özgü bir yönetim ve organizasyon yapıları olmasına karşın, bu yapılar bankalar arasında farklılık gösterebilmektedir.⁹⁹ Ayrıca özel yasalarla kurulmuş bankalar dışındaki tüm bankalarda bulunması zorunlu olan organlar bankalar kanununca da belirlenmiştir. Bankalar ana hatlarıyla Genel Müdürlük, Bölge Müdürlükleri ve Şubelerden oluşan bir organizasyon yapısına sahiptirler. Anonim şirket statüsündeki diğer işletmelerde olduğu gibi, Özel Sermayeli Ticari bankalarda da yönetim kurulu hissedarlar adına bankayı yönetmek ve temsil etmek görevini üstlenmiştir.¹⁰⁰ Özel Sermayeli Ticari Bankalar Türk bankacılık sisteminde kuruluş olarak köklü bir geçmişe sahiptirler.

Yabancı bankalar ise, Türkiye’de şube açmış ve kurulmuş bankalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu bankalar, diğer ticaret bankaları ile aynı düzenlemelere tabidirler.¹⁰¹

2.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihi Gelişimi

Tarihsel süreç içerisinde siyasi ve ekonomik koşullara göre değişim gösteren Türk Bankacılık Sektörü, mali sistemin temelini oluşturmaktadır. Bankacılık alanında ilk faaliyetler 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yabancı bankalar bankacılık sistemi içinde ulusal bankalardan daha etkindir. Faaliyetleri genel olarak dış ticarete kredi sağlamak ve Hazineye borç vermektir. Ulusal bankaların faaliyetleri ise çok dar kapsamlıdır ve bankacılık geleneğinin oluşmasına yeterince katkı sağlayamamıştır.¹⁰²

⁹⁹ Öztin Akgüç, **Türkiye’de Bankacılık**, 3.b, İstanbul : Gerçek Yayınevi, 1992, s.52.

¹⁰⁰ Takan, **a.g.e.**, s.278.

¹⁰¹ Akgüç, **a.g.e.**, s.55.

¹⁰² Tuncay Artun, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, 2.b, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1983, ss.22-37.

Türkiye’de finansal sistemin yapısının gelişimi ve ulusal bankacılığın ortaya çıkışı Cumhuriyet döneminde olmuştur. Türk Bankacılık Sistemin tarihi gelişimi beş gruba ayırabilir;¹⁰³

- 1923- 1930 dönemi, milli bankacılık
- 1930-1939 dönemi, korumacı ve devlet kontrolünde sanayileşmeye özgü bankalar
- 1946-1960 dönemi, dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel olarak özel kesim bankacılığının gelişimi
- 1961-1979 dönemi, planlı dönem ya da iç pazarın dinamizminde dışa bağımlı gelişmeler
- 1980 sonrası dönem, finansal liberalizasyon ve dışa açılma dönemi.

Türk bankacılık sisteminin gelişiminde, finansal sistemin geliştirilmesi, derinleştirilmesi liberalizasyonuna yönelik reformların yoğun olarak gerçekleştirildiği 1980 ve sonrası dönemin ardından finans sisteminin geldiği noktanın değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.2.1. Finansal Serbestleşme Dönemi 1980 ve Sonrası

1980’li yıllarda dünyada finansal pazarların serbestleştirilmesi, denetimin azaltılması (deregulation) eğiliminin güçlenmesi, Türk Bankacılık Sisteminin piyasa koşullarına göre hareket edebilme gücünü arttırmış, bankacılık sektörü dışa açık ekonomi politikaları içerisinde rekabet ile en çabuk ve en yoğun olarak karşılaşan sektör olmuştur.¹⁰⁴ 24 Ocak 1980 kararları işleyen bir piyasa mekanizmasının yaratılmasına, geliştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik olarak kurumsal altyapının oluşturulmasında önemli katkılar sağlamıştır. Fiyatların piyasalar tarafından belirlenmesi sağlanmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi, ve denetlenmesine ait uluslar arası standartlara uyum yönünde düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰⁵

¹⁰³ Kasım Eren, *Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bankacılık*, 1.b, İstanbul: Beta Yayınevi, 1996, ss. 95-99.

¹⁰⁴ Akgüç, *a.g.e.*, s.58.

¹⁰⁵ Oksay“ *a.g.e.*”, s.44.

Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan finansal gelişmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir :¹⁰⁶

- Menkul kıymet piyasaları oluşturularak, yatırımcılar için yeni finansman imkanları yaratılmıştır,
- Yabancı ve yerli bankaların finans sistemine girişlerinin önündeki engeller kaldırılmıştır,
- Mevduat ve kredi faiz oranları serbestleştirilmiştir,
- Bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerine uygulanan kısıtlamalar kaldırılmıştır,
- Döviz piyasasında serbest kur uygulamasına geçilmiştir,
- Finansal işlemler üzerindeki vergiler azaltılarak aracılık hizmetlerinin maliyetleri düşürülmüştür,
- Mali sistem kurumsallaştırılmıştır,
- TL piyasası oluşturulmuştur.

1980-1990 Yılları arasında bankacılık sektörüne yönelik yapılan yasal düzenlemelerin en önemlisi 1985 tarihli 3182 sayılı Bankalar Kanunu’dur. Bu düzenleme ile 1 Temmuz 1981 tarihinde tüm faizlerin serbest bırakılmasını öngören 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kanunlaştırılmıştır. Böylece bankacılık sektörüne giriş kolaylaşmış, atıl kaynakların ve kayıt dışı ekonomideki paranın bir kısmının sektör içerisine çekilmesine yönelik yeni bir araç olmuştur.¹⁰⁷

Bu dönemde Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) bankalar için ideal yatırım araçları oluşturmuştur. Artan faizlerin kredi faizlerini etkilemesi, kredilerin geri dönüşlerini olumsuz yönde etkileyerek müşteri riski yaratmış ve bankaların kredi

¹⁰⁶ Batu Tunay, **Finansal Sistem Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi**, 1.b., İstanbul: Birsen Yayınevi, 2005, s. 205.

¹⁰⁷ Niyazi Erdoğan, **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları) Kamu Bankaları Deneyimi**, 2b, Ankara: Yaklaşım yayınları, 2002, ss. 124-126.

vermek yerine DİBS almalarına neden olmuştur.¹⁰⁸ Böylece bankalar kamu finansmanına yönelerek özel kesimin sistemden dışlanmasına yol açmışlardır.

Liberalleşme politikalarının bir uzantısı olarak 1989 yılında konvertibilite kabul edilmiş ve finansal serbestleşme politikası benimsenmiştir. Böylece ülke ekonomisinde kredi hacminin genişlemesi, faiz oranlarının düşerek uluslararası faiz oranlarına yaklaşması, yatırımların artması amaçlanmıştır.¹⁰⁹ Ancak zamansız finansal serbestleşmeye gidilmesi, alt yapısı oluşmamış, sığ finansal piyasaların varlığı bu piyasaların yetersiz işlem hacmine sahip olmaları- dolayısıyla sermaye piyasalarının dış şoklardan çabuk etkilenmesi finansal serbestleşme politikalarının amacından sapmalara neden olmuştur.¹¹⁰ Bankacılık sektörü de bu gelişmelere uygun etkin bir aktif pasif yönetimi gösterememiş ve likidite yönetiminin temel ilkelerine aykırı bir şekilde yabancı para cinsinden kaynaklara yönelmişlerdir.¹¹¹ Ayrıca finansal sektörde serbestleşmenin önemli aşamalarından olan finansal kurumların denetimine ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamış, kamu sektörü finansal sistemdeki ağırlıklı konumunu doğrudan ve dolaylı olarak sürdürmüş, bütçe disiplini sağlanamamıştır ve fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikası uygulanamamıştır.¹¹²

2.1.2.2. 1990 Dönemi, 1994 Krizi ve Sonrası

1990'lı Yıllarda Türkiye'de ekonomik performans kötüleşmiş, büyüme istikrarsız bir seyir izlemiştir. Yüksek enflasyon işlem hacminin suni olarak artmasına neden olmuş ancak aracılık faaliyetini olumsuz yönde etkilemiştir.¹¹³ Enflasyon ortamında kaynak dağıtımı olumsuz etkilendiğinden tasarruf ihtiyacı artmış, kamu kesimi açığı büyümüştür. Özel sektörün tasarruf fazlası kamu kesimi tasarruf açığını karşılayamadığından yurtdışından borçlanma gereksinimi artmıştır. 1993 İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB de hisse senetleri stoğunun GSYİH

¹⁰⁸ Tunay, a.g.e., s.207.

¹⁰⁹ Erdoğan, a.g.e., s.128.

¹¹⁰ Oksay a.g.e., s.46.

¹¹¹ Artun, a.g.e., s.39.

¹¹² İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 7.b, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s.539.

¹¹³ Erdoğan, a.g.e., s.129.

içindeki payı az da olsa artmış bu yolla bankalar dışında özel sektöre kaynak aktarılmıştır. Merkez Bankası Türk parasının değer kaybetmesini ve yabancı paraların değer kazanmasını önlemede etkin bir rol oynamıştır.¹¹⁴ Merkez Bankası kamu borçlanmasını attırırken döviz getirisini düşük tutup, kamu kağıtlarının faiz oranını yükseltmeden satışları gerçekleştirip, böylece döviz kaçışını engellemeyi diğer yandan ise, döviz rezervlerini arttırıp piyasaya müdahale olanağını sağlamak için yurtiçine döviz girişini teşvik etmeyi amaçlamıştır.¹¹⁵ Kısa dönemli hedeflerine ulaşmak için hükümetin kullandığı bu yöntem, kamu açıklarının hızla büyümesi, yurtiçine sermaye girişlerinin hızlanması ve döviz kurunun yeterince değerlenmemesi, 1994 yılındaki finansal krize zemin oluşturmuştur.¹¹⁶

1994 Yılında kurlarda dalgalanma ve devalüasyon ile finans piyasalarında yaşanan bankacılık krizi, sistemdeki mevduatın önemli bir kısmının büyük bankalara ve devlet tahviline, ardından da dövize yönelmesine bunun sonucunda da sistemde büyük likidite sıkışıklığı yaratmıştır.¹¹⁷ Merkez Bankasını duruma müdahale edecek yeterli döviz rezervinin olmaması krizin etkilerinin tüm bankacılık sistemi ve ekonomide hissedilmesine neden olmuştur. Hükümet kamu açıklarını finanse etmek amacıyla maliye politikalarını ve finans piyasalarında istikrarı hedefleyen sıkı para politikalarını içeren talep daraltıcı politikalar uygulamaya koymuştur. Kamu bankalarından “görev zararı” adı altında kullanılan kaynaklar Hazine tarafından bu bankalara zamanında ödenmemiş bu nedenle likiditesi zayıflayan kamu bankalarının kısa vadeli borçlanma gereksinimi artmıştır.¹¹⁸ Kamu kesiminin bankacılık sektöründeki ağırlıklı rolü nedeniyle bu bankaların fonksiyonları hükümetlere son derece bağımlı hale gelmiştir. Kredilerin ekonomik olmayan performansları ekonomik büyümenin hızlı olduğu dönemlerde mevduattaki büyüme tarafından maskelenmiştir. Fakat hızlı ekonomik büyüme sonrasında yavaşlamanın başladığı

¹¹⁴ Parasız, **a.g.e.**, s.540.

¹¹⁵ Ekrem Keskin, “Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, **Bankacılar Dergisi**, No:33, Haziran 2000, ss. 6-7.

¹¹⁶ Artun, **a.g.e.**, s.45.

¹¹⁷ Keskin, **a.g.m.**, s.9.

¹¹⁸ Fatih Özatay ve Güven Sak, “Banking Sector Fragility and Turkey's 2000-01 Financial Crisis”, **Working Papers from Research and Monetary Policy Department**, Central Bank of the Republic of Turkey, 2003, Working Paper No: 0308, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper68.pdf>, (Erişim Tarihi : 06.07.2009), pp. 121-142.

dönemlerde bu özellikler bankacılık sisteminin kırılganlığının temel sebeplerinden biri olmuştur.¹¹⁹ 5 Mayıs 1995 Tarihinde mevduat sigortasında limit kaldırılmış, kısa dönemde sisteme yönelik paniği azaltıcı bu yöntem ile bankacılık sistemine güven sağlanarak mali kesimde kriz aşılmıştır. 1994 yılından sonra kötü yönetim ve banka sahiplerinin kaynakları kendi lehine kullanmaları nedeniyle, bir çok banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir. TMSF'nin işleyiş biçimi ve banka kurulmasının kolaylaştırılması nedeni ile finansal sistemdeki kırılganlık atmış hatta dalgalanmanın kriz boyutuna gelmesine neden olmuştur. Yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, öz kaynaklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir.¹²⁰

1997 Asya ve 1998 Rusya krizleri Türkiye'deki finansal siyasi istikrarsızlıkla birleşerek finansal piyasalardaki denge bozulmuş, faiz oranlarını hızla yükseltmiştir.¹²¹ Rusya'da çıkan krizin etkileri Türkiye'de daha çok hissedilmiş, yabancı yatırımcılar Rusya ile beraber Türkiye'den de çıkmıştır. Önemli orandaki bu sermaye çıkışı faiz oranlarındaki yükselme ile frenlenebilmiştir.¹²² Ekonomik daralmaya bağlı olarak problemleri kredilerin sayısını arttırmıştır. Uluslar arası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler yurtdışından sağlanan kaynakların azalmasına, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına bunun sonucunda da bankaların aktif kalitesinde, karlılıkta ve likiditede bozulmaya neden olmuştur.¹²³

18 Haziran 1999 Yılında kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile sisteme yönelik müdahalelerin en aza indirilmesi ve Türk Bankacılık sektörünün uluslararası standartlara uyumu hedeflenmiştir.¹²⁴

¹¹⁹ Keskin, a.g.m., s.12.

¹²⁰ Özatay ve diğ..., a.g.m., s. 144.

¹²¹ Ekrem Dönek, "Türkiye'de Bankacılık Sektörü ve İç Borçlanma Politikası", **İktisat, İşletme ve Finans**, No:14, Aralık 1999, ss.38-42.

¹²² Artun, a.g.e., s.47.

¹²³ Dönek, a.g.m., s. 43.

¹²⁴ Erdoğan, Niyazi, a.g.e. , ss.128-130.

2.1.2.3. 2000 Dönemi, 2000-2001 Krizleri ve Sonrası

Finansal sistemin hızla serbestleşmesinin ortaya çıkardığı problemlerin ekonominin genel yapısal zayıflıkları ile birleşmesi makro ekonominin yönetimini imkansız hale getirmiş, sistemde biriken riskler ve ortaya çıkan kırılganlıklar potansiyel bir finansal kriz olasılığını artırmıştır.¹²⁵ 1999 Yılı sonlarında uygulamaya konulan istikrar programı, yıllardır çözilemeyen yapısal sorunların etkisi ve Türk finansal sisteminin kırılganlığı neticesinde Bankacılık sektörü Kasım 2000 krizi sonrasında faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski ile karşı karşıya kalmıştır.¹²⁶

Tasarruf mevduatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi, iç borçlanmanın ağırlıklı olarak bankalardan yapılması, hatalı kur çıpası politikası ve kamu bankalarının hükümetlerin popülist politikalarının finansman aracı haline gelmesi, yeterli döviz fazlasına sahip olmayan bir bankacılık sistemi ve faiz- kur çıkmazının yol açtığı yapay sermaye girişleri sonucunda piyasalarda güvensizlik artmıştır.¹²⁷ Bu etkenler kriz ortamına zemin hazırlamıştır.

Finansal sektörde bankacılık reformunun zamanında yapılamaması ve bankacılık sektörüne yapılan kamusal müdahaleler, reel ekonomiyi daraltıcı etkiler yaratmıştır.¹²⁸ Özel bankalara ve kamu bankalarına yapılan operasyonlar sonucunda banka bilançolarının küçülmesi, şirketlerin yabancı para cinsinden kredilerini geri çekmeleri, kriz nedeniyle yaşanan hasarın etkisiyle bankaların şirketlere yeni krediler aktarmayı riskli bulmaları ve kamu bankalarının çok hızlı bir şekilde küçülmeleri banka kredileri ile birlikte ticari kredilerin de küçülmesi gibi sorunlar yaşanmıştır.¹²⁹ Tüm bu finansal sorunlar kredi kanallarını daraltarak reel ekonomide yaşanan durgunluğu arttırmıştır.

¹²⁵ Özatay ve diğ..., **a.g.m.**, s. 146.

¹²⁶ Artun, **a.g.e.**, s.49.

¹²⁷ Ferya Kadioğlu, Zela Kotan, ve Gülbin Şahinbeyoğlu, “Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını**, Temmuz 2001, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.06.2009), ss.7-15.

¹²⁸ Dönek, **a.g.m.**, s. 45.

¹²⁹ Özatay ve diğ..., **a.g.m.**, s. 149.

Temel bankacılık ilkeleri ve öz kaynaklar ile uyumlu olmayan risklerin alınması, risk yönetimindeki başarısızlık ciddi zararlara neden olmuştur.¹³⁰ Enflasyonist baskı ve belirsizlikler para ikamesini arttırmıştır. Yabancı para mevduat toplam mevduatın, yabancı para kaynaklar ise toplam kaynakların yarısına ulaşmıştır. Kur riski ve dövizde likidite riski büyümüştür.¹³¹ Bu gelişmeler bilançonun yönetilmesini güçleştirmiş, aktif kalitesinin bozulmasına, likiditenin azalmasına, riskler göz önüne alındığında karlılığın çok düşük düzeylerde kalmasına, öz kaynaklardaki büyümenin sınırlı olmasına neden olmuştur. Bunlarla birlikte ekonomideki genel riskler bankacılık sisteminin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları ve duran aktiflerin büyüklüğü dikkate alındığında öz kaynakların daha da güçlü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki finansal sistemin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı oldukça düşük olduğundan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri gibi büyük krizlerden bankacılık sektörünün doğrudan ve önemli ölçüde etkilendiği açıktır.¹³²

Ekonomik sistem açısından ciddi sorunlara ve yüksek maliyetlere sebep olan bu krizler bankacılık sisteminin denetimi, gözetimi ve risk pozisyonları gibi birçok kriterin gözden geçirilmesini ve ilave bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

2.2.TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

Türkiye ekonomisi tarihindeki gelişmeler ve yaşanan sistemik bankacılık krizleri sonucunda bankacılık sektörünün giderek güçsüzleşmesi, sektörde yeniden yapılandırma ihtiyacı gereğini ortaya çıkarmıştır. Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı 1999 yılından itibaren Uluslararası Para Fonu (IMF: International Monetary Fund) programlarının en önemli ayağını oluşturmuştur.¹³³ 2001 Yılı Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde, enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik büyümeye geçilmesi yönünde bütçe disiplini ve yapısal reformlara

¹³⁰ Kadioğlu ve diğ..., **a.g.m.**, s. 17.

¹³¹ Artun, **a.g.e.**, s.51.

¹³² Özatay ve diğ..., **a.g.m.**, s. 155.

¹³³ Osman Demir, "2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl 16, Sayı 184,2001, ss. 54-65.

dayalı bir ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda ekonomik performansı etkileyen kararlara ek olarak, mali sistemin güçlendirilmesini hedef alan ve bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren çok önemli kararlar alınmış ve düzenlemeler yapılmıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ile bankacılık sektörünün daha etkin ve rekabetçi bir yapıda faaliyet göstermesine olanak sağlamak üzere birçok reformlar yapılmıştır. Yapılan reformların önemli bir kısmı Bankalar Kanunu'nda ve bankacılık sektörünün yapısal sorunlarının çözümü ve yasal altyapısının uluslararası standartlara uyumunun sağlanmasına yönelik bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren düzenlemelerdir. Amaç finansal sisteme istikrar kazandırmak, kamu ve TSMSF bankalarını sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, devletin bu bankalardan yüklendiği maliyetleri azaltmak ve özel bankaları daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak.¹³⁴

2.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Tablo: 2.2. Kamu ve fon bankalarından kaynaklanan borç stoku verilmiştir. 2000 yılı sonu itibariyle 22 katrilyon civarında gerçekleşen, kamu ve fon bankalarından kaynaklanan borç stoğunun, 3,9 katrilyonu fon bankaları için ihraç edilen devlet iç borçlanma senetlerinden, 18,1 katrilyonu ise kamu bankalarının görev zararlarından oluşmuştur.¹³⁵ (Bknz. Tablo 2.2.) Kamu bankaları görev zararlarının 2000 yılı sonu itibariyle ancak 2,9 katrilyon liralık bölümü için bu bankalara özel tertip devlet tahvili verilmiştir. Fon bankalarının sermayelerini güçlendirmek ve kamu bankalarının görev zararı alacaklarını tasfiye etmek amacıyla 2001 yılı içinde 21,7 katrilyon liralık kağıt verilmiştir. Böylece, 14 Mayıs 2001 itibariyle kamu ve fon bankalarından kaynaklanan borç stoku 43,7 katrilyon liraya yükselmiştir. Bu tutarın 25,8 katrilyon lirası kamu bankaları görev zararları için 16,3 katrilyon lirası fon

¹³⁴ Parasız, **a.g.e.**, s.545

¹³⁵ Demir, **a.g.e.**, s.66

bankaları için, 1,6 katrilyon lirası ise Halk ve Emlak Bankalarının sermayesine mahsuben verilen özel tertip tahvillerden oluşmaktadır.¹³⁶

Tablo: 2.2. Kamu ve Fon Bankalarından Kaynaklanan Borç Stoku (Trilyon TL)

	Aralık 2000 İtibariyle Stok (1)	1 Ocak-14 Mayıs 2001 Döneminde Verilen(2)	14 Mayıs 2001 İtibariyle Stok (1)+(2)
TMSF Bünyesindeki Bankalar	3862	12428	16290
Emlak Bankasının Yeniden Yapıl.(*)	-	669	669
Halk Bankasına Sermaye	-	900	900
Ziraat ve Halk Bankası Görev			
Zararları	18093	7714	25807
-Menkul Kıymete Bağlamış	2897	22910	25807
-Menkul Kıymete			0
Bağlanmamış	15196	-15196	
Toplam	21955	21712	43666

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001, <http://www.bddk.org.tr>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009)

(*)45 trilyon lirası görev zararı karşılığında, 624 trilyon lirası sermayesine mahsuben verilmiştir.

Mevcut görev zararlarının tasfiyesinin yanı sıra, yeni görev zararı oluşumunun engellenmesine yönelik 30 Nisan 2001 tarih ve 24388 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Görev Zararı Alacaklarının Tasfiye Edilmesi Hakkında Karar” ile görev zararlarına ilişkin 100’e yakın Bakanlar Kurulu Kararı yürürlükten kaldırılmıştır.¹³⁷

Hazine tarafından kamu bankaları görev zararlarına karşılık menkul kıymet verilmesi ve böylece tüm görev zararlarının ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamının tasfiye edilerek kamu bankalarının bilançolarının küçültülmesi ve etkin bir biçimde çalışmaları için önemli bir adım atılmıştır. 2 Mayıs 2001 tarihi itibarıyla kamu bankaları görev zararları tamamen sıfırlanmıştır. Kamu bankalarının gecelik yükümlülüklerinin azaltılması ve nakit akışının düzenli kılınması hedefi ile uyumlu bir biçimde yürütülmesi amacıyla görev zararları

¹³⁶ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001, <http://www.bddk.org.tr>, (Erişim Tarihi: 25.10.2009)

¹³⁷ İlker Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2000, s. 45.

karşılığında ağırlıklı olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) repo faizlerine endeksli özel tertip tahvil verilmiştir. Bu çerçevede, 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil verilmek suretiyle bu bankaların görev zararları alacakları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarının tamamı tasfiye edilmiştir.¹³⁸

Kamu bankaları bu kağıtlar karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etmiş ve diğer bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini azaltmışlardır. Kamu bankalarının Merkez Bankası dışındaki kaynaklardan kısa vadeli borçlanması Mayıs ayından itibaren sıfırlanmış bulunmaktadır.¹³⁹

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmaları çalışmaları çerçevesinde Nisan 2001'de kamu bankaları yönetimi Ortak Yönetim Kurulu'na devredilmiş ve bu bankaları yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.¹⁴⁰

3 Temmuz 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan ve “*Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş. ve Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Hakkında 4684 Sayılı Kanun*” da yapılan değişiklikle söz konusu bankaların küçük bir tutarı oluşturan ve kanunlardan kaynaklanan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik kanuni düzenleme yapılmıştır.¹⁴¹ Yıllık faaliyetleri ile ilgili olarak genel kurullarına sunacakları yıllık hesapların Bankalar Kanunu'nda tanımlanan bağımsız denetim kuruluşlarınca onaylanması esası getirilmiştir.¹⁴² Ayrıca, bu bankaların söz konusu bu Kanun değişikliği yürürlüğe girmeden önceki doğan görev zararları alacaklarının yeniden yapılandırılmaları kapsamında belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tasfiyesi öngörülmüştür. Ayrıca, kamu bankalarının verimsiz şubelerinin kapatılması ve personelin azaltılması yönünde gerekli tedbirlerin alınmasına imkan veren değişiklikler de söz konusu Kanun değişiklikleri ile gerçekleştirilmiştir.¹⁴³

¹³⁸ Özatay ve diğ..., **a.g.m.**, s. 157.

¹³⁹ Parasız, **a.g.e.**, s.47.

¹⁴⁰ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 2001, ss.13-15.

¹⁴¹ **A.g.e.**, s.17.

¹⁴² Parasız, **a.g.e.**, s.49.

¹⁴³ Erdoğan, **a.g.e.**, ss. 139-141.

Kamu bankalarının operasyonel olarak da yeniden yapılandırılmaları için teşvik mekanizmaları geliştirilmiş ve Kasım 2000- Haziran 2001 döneminde Ziraat Bankası ve Halk Bankası personellerinin sırasıyla yüzde 18 ve yüzde 12'si emekliye ayrılmıştır.¹⁴⁴

2.2.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılandırılması

TMSF kapsamındaki bankaların satış veya tasfiye yolu ile en kısa sürede çözümlenmesi, bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma çabalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankaların TMSF'ye devredilmesi süreci 1997 yılında Türk Ticaret Bankası ile başlamış, Aralık 1999'da Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerden çok kısa bir süre sonra beş özel ticaret bankasının yönetiminin TMSF'na devredilmesiyle Fon'daki banka sayısı 8'e yükselmiştir. Tablo 2.3.'ten görüleceğ iüzere, 1997-2001 döneminde TMSF'na toplam 19 banka alınmıştır. 19 bankadan birinin lisansı iptal edilmiş, beş banka Sümerbank, iki banka ise Etibank çatısı altında birleştirilmiş, Bank Ekspres, Sümerbank, ve Demirbank'ın satış işlemleri gerçekleştirilmiş, fiili olarak 2002 Ocak ayında tamamlanmak üzere EGS Bank A.Ş.'nin Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmesi kararı alınmış ve Sitebank'ın Novabank'a hisse devir işlemleri başlatılmıştır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (Vı)**, Nisan 2003, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1524BSYYP_Gelisme_042003.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2010), s.7

¹⁴⁵ A. Aslan Şendoğdu, **Bankacılığa Giriş**, 1b., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, ss.158-160.

Tablo: 2.3. TMSF Bünyesine Alınan Bankalar

Banka Adı	Hisselerin Fona Geçiş Tarihi
T.Ticaret Bankası	6 Kasım 1997
Bank Ekspres	12 Aralık 1998
Interbank	7 Ocak 1999
Egebank	22 Aralık 1999
Yurtbank	22 Aralık 1999
Sümerbank	22 Aralık 1999
Esbank	22 Aralık 1999
Yaşarbank	22 Aralık 1999
Etibank	27 Ekim 2000
Bank Kapital	27 Ekim 2000
Demirbank	6 Aralık 2000
Ulusal Bank	27 Şubat 2001
İktisat Bankası	15 Mart 2001

Kaynak: BDDK, **Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu**, 24 Ağustos 2001, www.bddk.org.tr <http://www.bddk.org.tr>, (Erişim Tarihi: 25.03.2010), ss. 34-36.

Yeniden yapılandırma programında TMSF denetiminde bulunan bankaların yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmelerinin gerçekleştirilmesi, bankacılık sektöründe uzun süredir devam eden makro istikrarsızlıkların sonucu biriken yapısal sorunların çözümlenmesinde önceliğe sahip konuların başında gelmiştir.

TMSF’ndaki bankaların yönetim ve alacaklarının tahsilinin hızlandırılması yönünde Mayıs 2001’de 4672 sayılı Kanun ile Bankalar Kanun’da yapılan değişiklikle TMSF’na yetkiler verilmiştir.¹⁴⁶ Böylece alınan önlemlere karşın mali bünyeleri iyileştirilemeyen bankaların gerektiğinde TMSF’na devredilerek rehabilitasyona tabi tutulmalarına ve yeniden yapılandırılmaları amaçlanmıştır.

¹⁴⁶ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VI)**, Nisan 2003, ss.11-15.

Fondaki bankalara ilişkin alınan diğer önemli tedbirler ise;¹⁴⁷

* TSMF bankalarının Merkez Bankası dışında gecelik yükümlülükleri 2001 Mayıs ayı sonunda sıfırlanmıştır.

* Piyasada rekabeti engelleyici bir durum yaratmamak amacıyla TSMF bankalarının Mart 2001 den itibaren mevduat faiz oranlarını ortak olarak DİBS piyasa faiz oranının altında belirlenerek piyasa ortalamalarına yaklaştırmaları sağlanmıştır.

* Fondaki bankaların (kamu bankaları da dahil olmak üzere) TCMB'ndaki repo stokları sınırlandırılmıştır.

* Şube ve personel sayılarında yeniden ayarlamaya gidilmiş, işletme ve personel giderlerinde indirim sağlanması için gerekli önlemler alınmıştır.

* TMSF'ndaki bankaların iştirakleri satışa çıkarılmıştır.

Bankalar Kanunu'nda yapılmış olan bu değişiklikler ile TMSF bünyesindeki bankaların alacaklarının tahsilatının artırılması ve tahsil sürecinin hızlandırılması amaçlanmıştır.

2.2.3. Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisiyle mali yapıları bozulan ve karlılık oranları düşen özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına yönelik olarak, özel bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmelerine ve piyasa risklerinin sınırlandırılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda,

- Hazine, Haziran 2001'de gerçekleştirdiği iç borç takasıyla özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarını önemli ölçüde kapatmalarına yardımcı olmuştur. Ayrıca, yine Hazine'nin iç borçlanmasında değişken faizli, döviz endeksli ve döviz cinsinden borçlanma enstrümanlarının kullanımına ağırlık vermesi, bankaların hem kur riskinin hem de faiz riskinin azalmasına yardımcı olmuştur.

¹⁴⁷ Yavuz Özutku, "Turkish Banking System Crisis in 2001 and Reform Efforts", 2003, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1657&icerikID=1791&dil=TR>, (Erişim Tarihi: 09.07.2009), ss. 13-14.

- Sermaye yeterliliği kriteri de dikkate alınarak, özel bankaların sermaye artırımını ve sermaye benzeri kredi temini stratejileri çerçevesinde adımlar atmaları sağlanmış ve eriyen sermaye tabanlarını güçlendirmek için ana ortaklar toplamda yaklaşık 2.7 milyar dolarlık sermaye enjeksiyonu yapmıştır. Ancak bu miktardaki özel sermaye ilk anda oldukça yetersiz kalmıştır. Diğer taraftan yapılan denetimlerde tespit edilen sermaye açığının büyük ölçüde enflasyon düzeltilmesi ile hesaplanarak giderilmiş olması da uygulamanın bankaların sermayelerinin güçlendirilmesinde yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁴⁸

Bunun yanı sıra, özel bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmeleri özendirilmiş, bankacılık sisteminin iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin oluşturulması konularında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

2.3. YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

Bankacılık sisteminin gözetim ve denetim çerçevesine ilişkin düzenlemeler ile Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK)'nın kurumsal yapısına ve kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler ve uygulamalar, gelişen ihtiyaçlar ve yasal çerçevenin uluslararası standartlara uyumlaştırılması içi gereken çabaların bir sonucudur.

2.3.1 Bankalar Kanunu'nda Yapılan Düzenlemeler

17 Aralık 1999 tarih ve 4491 sayılı Kanun ile Avrupa Birliği (AB) direktifleri ve uluslararası standart uygulamalar dikkate alınarak mali sistemin güven ve istikrarının sağlanması amacıyla Bankalar Kanunu'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Şubat 2001'de piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu uygulanmaya başlanan yeni ekonomik programın amacını oluşturan bankacılık sektörünün birikmiş yapısal

¹⁴⁸ Ramazan Küçükbaşakçı, "Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları", TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ağustos 2004, s.157

sorunlarının giderilmesi ve bu yöndeki önlemleri içeren Bankalar Kanunu'nda 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 sayılı Kanun ile tekrar değişiklikler yapılmıştır.¹⁴⁹

Uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık BDDK'ya devredilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile, bankalarla ilgili olarak kuruluştan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı BDDK'nın yetkisine bırakılmış, BDDK'nın özerk statüsü sağlamlaştırılmıştır.¹⁵⁰ Bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimleri BDDK bünyesinde birleştirilerek Kurum 31 Ağustos 2000 tarihinden itibaren fiilen çalışmaya başlamıştır.¹⁵¹

4389 sayılı yeni Bankalar Kanunu ile idari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetim otoritesinin kurulması, risk izleme ve yönetim anlayışının değiştirilmesi gibi yenilikleri getirilmiş, mali yapıları sorunlu olan bankaların sistemik bir risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bunun için gerekli mekanizmanın oluşturulması olarak hedeflenmiştir

Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklik ile "Konsolide Öz kaynak" tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması sağlanmıştır. Yeni düzenlemeye göre, bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek üzere, bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesaplanmasında doğrudan ve dolaylı krediler birlikte ele alınmış ve risk grubu tanımı yapılmıştır. Doğrudan ve dolaylı kredi sınırı %25 olarak belirlenmiştir. 4491 ve 4692 sayılı kanunlarla değişikliğe uğrayan 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre Türkiye'de bankalar, ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ve sigortacılık olan ve bu konulardaki özel kanunlarına göre izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa kendi öz kaynaklarının en fazla %15'i oranında iştirak edebileceklerdir.¹⁵² Bu iştiraklerin toplam tutarı banka öz kaynaklarının %60'ını aşamayacaktır. 31.12.2009 tarihine

¹⁴⁹ Burcu Gediz, Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri, **Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı 1-2, 2002, ss .61-62.

¹⁵⁰ Küçükbaşakçı, **a.g.m.**, s.58.

¹⁵¹ Burcu Gediz, **a.g.e.**, s.64.

¹⁵² Özutku, **a.g.m.**, s.16.

kadar bankalar iştiraklerini Kanun hükümlerine uygun hale getirmek zorundadırlar. Kanun'da yapılan değişiklik ile vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir. Özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusuna açıklık getirilmiştir. Bankaların devir ve birleşme işlemlerindeki sürecin hızlandırılmasını teminen, birleşme ve devirlerde 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte, devir veya birleşmeye konu bankaların toplam aktiflerinde sektör paylarının %20'yi geçmemesi kaydıyla 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un bazı hükümlerinin uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır.¹⁵³

Bankalar Kanunu, beş yıl içerisinde birçok değişikliğe uğramış dünyada oluşan yeni finansal mimari, finansal serbestleşme, finansal piyasalarda artan rekabet ortamı gibi konularda yetersiz kalmış bu nedenle Avrupa Birliği müktesebatı, uluslararası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olan ve 01.11.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile son halini almıştır. Bu kanun hedeflenen temel amaçlar,¹⁵⁴

- Finansal piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması,
- Bankaların, finansal holding şirketlerinin, finansal kiralama ve faktoring şirketlerinin, finansman şirketlerinin faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının BDDK bünyesinde toplanması,
- Finansal piyasaların değişen koşullarına yeterli esneklikte cevap verebilecek bir denetim ve gözetim sisteminin oluşturulması,
- Şeffaflık ve eşitlik ilkelerinin finansal sistemin tarafları arasında gözetilmesi,
- Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması
- Finansal piyasalarda risk doğurucu gelişmelerin öngörülebilmesi,
- Bankacılık sektöründe işlem ve aracılık maliyetlerinin azaltılması şeklinde özetlenebilir.

5411 Sayılı Bankalar Kanunu, uluslararası finans piyasalarına ilişkin düzenlemeler ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler doğrultusunda risk yönetimi, iç

¹⁵³ Burcu Gediz, **a.g.e.**, s.64

¹⁵⁴ BDDK, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/Bankacilik_Kanunu.aspx,
(Erişim Tarihi: 25.03.2010)

kontrol, iç denetim sistemleri, denetim komitesi, sermaye ve likidite yeterliliğine ilişkin hükümleri detaylı olarak düzenlemektedir. Kanun'da sermaye yeterliliği ayrı madde olarak ele alınmıştır. Bu madde uyarınca; maruz kalınan riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli öz kaynak bulundurulması sermaye yeterliliğini ifade etmektedir. Bankalar, %8 oranından az olmamak üzere belirlenecek sermaye yeterliliği oranını hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadır. Bankaların iç sistemleri, aktif ve mali yapıları dikkate alınarak asgari sermaye yeterliliği oranını arttırmaya, bankalar bazında farklılaştırmaya BDDK yetkilidir.¹⁵⁵

2.3.2 BDDK Tarafından Yapılan Düzenlemeler

23 Haziran 1999 Tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 158.06.1999 tarih ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile, gerek Bankalar Kanunu gerekse diğer mevzuatın, bu Kanun'da gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemelerde yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve bu Kanun'la verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip BDDK kurulmuştur. Kurum'un karar organı olan ve biri başkan, biri ikinci başkan olmak üzere yedi üyeden oluşan BDDK çok geniş yetkilerle donatılmıştır.¹⁵⁶

Finansal sistem içerisinde faaliyetlerini sürdüren BDDK'nın görevleri şu şekilde sıralanabilir:¹⁵⁷

- Kanun ve ilgili diğer mevzuatın, Kanun'da gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak,
- Tasarruf sahiplerinin haklarını ve kuruluşların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını sağlayıcı tedbirler almak,

¹⁵⁵ Okan Soymen, **Bankacılık Kanunu**, Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı 25, Ocak 2006, s.1.

¹⁵⁶ Canan Odabaş, "Mali Sektörde Yeni Bir Yapılanma: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu", **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, Sayı 1, Mayıs 2000, s.21.

¹⁵⁷ BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Teşkilat Yönetmeliği, Madde 5, s.2, <http://www.bddk.org.tr> (Erişim Tarihi: 15.05.2009)

- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- Yurt içi ve dışı ekonomik gelişmeleri izlemek, bu gelişmelerin bankacılık sektörü ile etkileşimini incelemek, modeller geliştirmek,
- Talepleri halinde veya gerektiğinde Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlıkları ile Merkez Bankası'na para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesi ile ilgili görüş ve bilgi vermek,
- Kurumun menfaatlerini koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak,¹⁵⁸
- Bağımsız denetim, değerlendirme, derecelendirme ve destek hizmeti vermek üzere yetkilendirilecek kuruluşların kurulca belirlenecek usul ve esaslara uygun olarak faaliyetlerini yürütmelerini sağlamak,
- Kanun'la verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.

BDDK Tarafından yapılan düzenlemeler ile, Şubat 2001'de “ İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ve “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır. Bankaların mali tablolarında saydamlığın sağlanması ve işlemlerin mahiyetine uygun olarak muhasebeleştirilmesi için 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmek üzere Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'nin (MUY) çıkarılması, bu yönetmelikle repo işlemlerinin bilanço kapsamına alınması, finansal araçların değerlemesi, sınıflandırılması ve riske karşı korunması amacına yönelik esasları içeren uluslar arası muhasebe standartlarının temel ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır.¹⁵⁹

Bağımsız denetim kuruluşlarının, kuruluş ve faaliyet esaslarının yeniden düzenlenmesi, iç kontrol ve risk yönetimi sistemleri ile kredi portföyü ve piyasa risklerinin dış denetime açılması, diğer ülkelerin denetim birimleri ile yapılan anlaşmalar ve sağlanan işbirliği ile bankalar veya hakim ortakları tarafından kurulan off-shore bankaların denetim altına alınması, yurtdışı şubelerin yerinde denetlenmesi, bankaların davranışlarını izleyebilmek ve gerekli önlemleri zamanında alabilmek için

¹⁵⁸ Ali Petek, “Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Analizi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 7, Aralık 2002, s.8.

¹⁵⁹ Metin Toprak, Osman Demir, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar Krizler ve Arayışlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı 2, 2001, ss.18-19.

BDDK, Hazine ve TCMB arasında etkili bir koordinasyonun kurulması amaçlanmıştır.

Türkiye Özel Finans Kurumları Birliği oluşturularak, Birliğe Özel Finans Kurumlarındaki tasarrufların korunması amacıyla Güvence Fonu kurma ve güvence fonuna ilişkin usul ve esaslar belirleme yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede, BDDK tarafından hazırlanan “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik” 20.09.2001 tarihinde, Özel Finans Kurumları Birliği Statüsü’nün yürürlüğe konulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ise 04.01.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁰

2.3.3 Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Sektörde Etkinliğin Arttırılmasına Yönelik Düzenlemeler

2.3.3.1. Basel I ve II Uzlaşıları

Mali hizmetlerin entegrasyonuna yönelik AB düzenlemelerin temel taşlarını oluşturan ve günümüzde de sürdürülen önemli çalışmalardan biri de Basel Uzlaşısı’dır. Basel Temel Prensipler Uzlaşma Grubu 1996 yılında Basel üyeleri ile G-10 dışındaki ülkelerin evrensel olarak uygulanabilir banka düzenleme standartları ile ilgili görüşlerini paylaşma amacıyla kurulmuştur. Bu girişim 1997 yılında Etkin Düzenlemeler için Temel Prensiplerin benimsenmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁶¹

Son yıllarda dünya finans sisteminin karşılaştığı krizler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarının sermaye yeterliliği sorununun tekrar ele alınması gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoritelerinden yetkililerin katılımıyla oluşturulan Basel Bankacılık Denetim Komitesi, 1988 yılında farklı ülkelerde uygulanan sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmek ve bu konuda uluslararası platformda geçerli olacak asgari bir sektör standardı oluşturmak

¹⁶⁰ Gediz, a.g.e., s.62

¹⁶¹Ersin Özince, “Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri”, <http://www2.tcmb.gov.tr/conference/present/Ozince.doc>, 2007, (Erişim Tarihi: 23.04.2010), s.18.

amacıyla Basel-I olarak adlandırılan Sermaye Yeterliliği Uzlaşısını yayımlamıştır. Söz konusu Uzlaş, başta G-10 ülkeleri olmak üzere birçok ülke denetim otoritesince kabul edilmiş olup, günümüzde 100’den fazla ülke, sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini Basel-I’i temel alarak oluşturmuş, düzenleme uluslararası bir sektör standardı haline gelmiştir. Basel-I’in sadece kredi risklerini dikkate alması, bankaların finansal yapılarında piyasa risklerinin de oldukça önemli bir rol üstlendiği hususunun daha iyi anlaşılmasını ve sektörde ortaya çıkan gelişmeler paralelinde, Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından piyasa risklerinin sermaye yeterliliğine dahil edilmesi gerektiği hususunu ortaya çıkarmış, bunun sonucunda da Basel II, 2001 yılında kamuoyuna sunulmuştur. Basel II uzlaşısı olarak adlandırılan bu düzenlemenin üç ana unsuru bulunmaktadır.¹⁶²

- **Asgari Sermaye Yeterliliği:** Basel II’de mevcut sermaye tanımı ve asgari sermaye yeterlilik oranının %8 olması koşulu aynı kalmış, ancak oranın paydasında kredi riski daha detaylı tanımlanmış, piyasa riskinde değişiklik olmamış ve farklı olarak faaliyet riski eklenmiştir.

$$\text{Sermaye Yeterlilik Oranı} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Banka Sermaye Katsayısı (en az \% 8) (Kredi + Piyasa + Faaliyet Riski)}}$$

- **Sermaye Yeterliliğinin Denetimi:** Amaç, bankaların doğru olarak değerlendirilmiş risklerine karşılık sahip olmaları gereken sermayeyi belirleyecek birer dahili yönetime sahip olduklarından emin olabilmektir. Denetimciler bankaların riskleri oranında sermaye tutmaları konusunda sorumludur. Dahili yöntemlerin kullanılması gerektiğinde denetime ve müdahaleye konu olabileceklerdir. Bundan beklenen ise, gözetim ve denetim yetkesinin, bir bankanın sermayesinin riskini karşılamakta yetersiz kalması durumunda erken müdahale edebilmesini sağlamaktır.¹⁶³ Gözetim ve denetim yetkeleri, bankalardan asgari sermaye yeterliliği oranından daha fazla bir

¹⁶² Suat Teker ve diğerleri, “Banka Sermaye Yeterliliği: Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uygulanması”, <http://www.e-sosder.com/dergi/1204-TEKER.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2009).

¹⁶³ Şenol Babuşcu, “Basel II ve Şirketler Üzerine Etkileri”, **Asomedy**, Ekim Sayısı (2005), ss. 47-67.

sermaye bulundurmalarını talep edebilmektedir. Bunun yanı sıra yeni çerçeve, banka yönetiminin bir iç sermaye değerlendirme süreci geliştirmesi ve bankanın risk profili ve çevresi ile doğru orantılı hedefler belirlenmesi gerektiğine de işaret etmektedir. Bu içsel risk değerlendirme sürecinde, amaca ve kurallara uygunluğunu denetlemekten de yetkelerin sorumlu olması önerilmektedir.

- **Piyasa Disiplini:** Piyasa aktörlerinin, bankanın sermaye yeterliliğini değerlendirebilmeleri için, bankanın sermaye yapısı ve risk profili konusunda bilgi sahibi olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, Komite, sermaye oranları, risk pozisyonu ve sermaye yeterliliği konusunda bankaların şeffaflığının sağlanmasının piyasa disiplini açısından çok önemli olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁴ Böyle bir değerlendirmenin anlamlı olabilmesi için, bankaların gerekli bilgileri, zamanında açıklayacak saydamlıkta olmaları gerekmektedir. Bunun sağlanması ise düzenleyici kurulların sorumluluğunda olacaktır.

Kısaca, Basel II yaklaşımıyla; mali piyasaların güvenliğinin ve sağlığının artırılması, rekabetçi eşitliğin artırılması ve riskler konusunda daha kapsamlı bir yaklaşım oluşturulması hedeflenmiştir. Yeni düzenleme ile bankalar sermaye pozisyonlarını yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, operasyonel risk için %20 tutarında sermaye bulundurma zorunluluğu bankaların minimum sermaye ihtiyacını arttıracaktır

Basel II bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplinini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir fırsattır. Basel II süreci aslında risk yönetimine ilişkin son yıllarda gözlemlenen gelişmelerin bir devamı niteliğindedir ve gelişmiş ülkelerde sektör standardı olarak yürütülen uygulamalar Basel II ile birlikte mevzuat haline gelmiştir.

¹⁶⁴ Hasan Candan ve Alper Özün, **Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, ss. 80-82.

Basel II'ye uyum sürecinde önemli gelişmeler meydana gelmiş ve Türk Bankacılık Sistemi büyük oranda değişmiştir. Bankacılık sektöründe uluslararası gelişmelere ve eğilimlere paralel olarak hem iç baskılar hem de uygulanmakta olan ekonomik istikrar programına taraf olan IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların dış baskıları sonucu başta sektörün gözetimi ve denetimi olmak üzere çeşitli alanlarda düzenleme yapmak zorunlu hale gelmiştir. Bu düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir:¹⁶⁵

- 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı yeni bankalar kanunu ile Türk bankacılığına getirilen en önemli düzenleme 9. maddenin 4. fıkrasında yer almıştır. Bu maddede “Bankalar, işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu esasları ve usulleri kurumca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek etkin bir iç denetim sistemi ve risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla” ve bankaların yeteri kadar müfettiş çalıştırmaları zorunlu tutulmuştur.
- BDDK tarafından hazırlanan “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 08.02.2001-24312 tarih ve sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 01.11.2005 tarihli Mükerrer Resmi Gazetede 5411 sayılı yeni bankacılık kanunu yayımlanmıştır. 5411 sayılı kanun, 4389 sayılı kanunda yer alan maddelerin çoğunu aynen benimsemekle birlikte, 4389 sayılı kanunda eksik bırakılan veya yer almayan çok yeni tanım ve kuruluşlara ilişkin hükümler getirmiş bulunmaktadır (finansal holding şirketi, destek hizmeti kuruluşu, denetim komitesi, değerlendirme ve derecelendirme kuruluşları gibi). Yeni Kanun “sistemik riske karşı alınacak önlemler” başlıklı maddesinde finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek ölçüde olumsuz bir gelişmenin ortaya çıkması ve bu durumun koordinasyonundan Bakanlar Kurulu sorumlu

¹⁶⁵Murat Beşinci, “Basel Sermaye Yeterliliği ve Türk Bankacılık Sektörünün Basel II'ye Uyum Süreci”, **Finans- Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl 42, Sayı 498 (2005), ss. 15-27.

tutulmuştur. Ayrıca, bu kanun bankaların mali bünyelerinde zayıflamalar olması durumunda BDDK'ya yasal önlemler alma yetkisi vermektedir.

2.3.3.2. Sermaye Yeterliliği ile İlgili Düzenlemeler

Bankaların sermaye yeterliliği standart oranının konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek suretiyle mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı yeterli sermaye bulundurmalarını sağlamak amacıyla Şubat 2001'de," Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayınlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik ile bankaların faiz oranı riski kur riski ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerinin sermaye yeterliliğini rasyosunun hesaplanmasına dahil edilmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Bu yönetmelik uyarınca sermaye yeterliliği hesabına 1 Ocak 2002'den itibaren konsolide olmayan bazda,1 Temmuz 2002'den itibaren de konsolide bazda piyasa risklerinin dikkate alınması ile ilgili uygulama yürürlüğe girmiştir.Bankaların sermaye yeterliliği standart oranları Haziran 2002'den itibaren çeyrek yıllık dönemlerde yayımlanmaya başlanmıştır.¹⁶⁶

2.3.3.3. Risk Düzenlemeleri

2.3.3.3.1. Yabancı Para Pozisyonuna Yönelik Düzenlemeler

Yabancı para net genel pozisyon/Öz kaynak standart oranının bankalarca konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanması ve uygulanması Ocak 2002'deki gelir düzenlemeyle sağlanmış,bankaların kur risklerini kontrol edebilmek için söz konusu orana konsolide bazda +/- %20'lik sınır getirilmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Özutku, **a.g.m.**, s.16.

¹⁶⁷ Beşinci, **a.g.m.** , s.29.

2.3.3.3.2. Grup Kredilerini Sınırlamaya Yönelik Düzenlemeler

Bankaların kredilerinde risk yoğunlaşmasını kontrol altında tutmak üzere bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı krediler birlikte dikkate alınarak risk grubu tanımı getirilmiştir. Banka ortaklıklarının ve iştiraklerinin aynı risk grubu içine konduğunda yeni düzenleme ile banka kredilerinin belirli bir gruba yönlendirilmesi sınırlanmakta ve bankaların aktif kalitesinin korunması amaçlanmaktadır. Buna göre bankaların bir risk grubuna verebilecekleri kredi toplamının öz kaynaklarına oranı %75'ten %25'e düşürülmüştür. Grup kredilerine getirilen bu sınırlamaya uyum sağlamaları için bankalara bir geçiş dönemi tanınmıştır.¹⁶⁸

2.3.3.3.3. Finansal Olmayan İştiraklere Yönelik Düzenlemeler

Kredi ve iştiraklerle ilgili olarak yapılan düzenlemelerle 1970'li yıllarda devlet teşviki ile başlayan holding bankacılığını sınırlandırmak amaçlanmıştır. Türkiye'de geçmiş yıllarda bankaların holding üyesi işletmelere, rasyonellik ilkesine uymaksızın verdikleri krediler, bankacılıkta mali sorunların artmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, 2009 yılı sonuna kadar geçiş süreci tanınarak ,bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi öz kaynaklarının en fazla %15'i,bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka öz kaynaklarının %60'ı ile sınırlandırılmıştır.¹⁶⁹

2.3.3.3.4. Bankalarca Ayrılacak Karşılıkların Yeniden Düzenlenmesi

Uluslar arası standartlar çerçevesinde daha sıkı kuralların uygulamaya konmasına paralel olarak, banka kredilerinin niteliği konusunda prensip ve prosedürler yeniden belirlenmiştir.

¹⁶⁸ BDDK, **Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, 2006, http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/1707Karsilik%20Y%C3%B6netmeliği_6_2.pdf, 21 Eylül 2007, (Erişim Tarihi: 12.10.2009), ss.1-4

¹⁶⁹ Kasım Eren, **AB'de ve Türkiye'de Bankacılık**, İstanbul :Beta Basım, 1996, ss.128-129

Bu kurullara göre, bankaların, (yurtdışı şubeleri de dahil) verdikleri krediler kredi değerliliğine göre ¹⁷⁰ :

- Standart Krediler ve Diğer Alacaklar (Grup 1): Ödemeleri süresinde yapılan, gelecekte de geri ödeme sorunları beklenmeyen, tamamen tahsil edilebilecek nitelikte olan kredilerdir.
- Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar (Grup 2): Geri ödenmesi kuvvetle muhtemel bulunmakla beraber, mazur görülecek çeşitli nedenlerle anapara veya faiz ödemelerinin tahsili, vadelerinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren 90 günü geçmeyen şekilde geciken kredilerdir.
- Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar (Grup 3): Anaparanın, faizin veya her ikisinin tahsili vadesinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren 90 günden fazla geciken ancak 180 günü geçmeyen veya kredi kullanan şirketin işletme sermayesi finansmanında veya ilave likidite yaratmada sıkıntılar yaşaması gibi nedenlerle anaparanın veya faizin veya her ikisinin bankaca tahsilinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren 90 günden fazla gecikeceğine kanaat getirilen kredilerdir.
- Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar (Grup 4): Mevcut koşullarda geri ödenmesi veya tasfiyesi muhtemel görünmeyen veya vadesi gelen veya ödenmesi gereken kredi tutarlarının tamamının kredi sözleşmesinde yer alan hususlar çerçevesinde banka tarafından tahsilinin sağlanamayacağı kuvvetle muhtemel olan ya da borçlu şirketin kredi değerliliğinin önemli ölçüde zayıfladığı ve zafiyete uğradığı kabul edilen, ana para veya faizin ya da her ikisinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilinin gecikmesi 180 günü geçen, ancak 1 yılı geçmeyen kredilerdir.
- Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar (Grup 5): Tahsilinin mümkün olmadığına kanaat getirilen veya ana paranın veya faizin veya her

¹⁷⁰ BDDK, **Bankalarca Kredilerin ve Diğ.**, ss.6-8.

ikisinin vadesinden veya ödenmesin gereken tarihten itibaren tahsili 1 yıldan fazla gecikmiş olan krediler olarak beş grup altında sınıflandırılmıştır.

Buna göre bankaların ayırması gereken karşılıklar ise :¹⁷¹

1. Özel Karşılıklar:

- 3.Gruba alındığı tarihten itibaren alınan teminatlar düşüldükten sonra en az %20'si,
- 4.Gruba alındığı tarihten itibaren alınan teminatlar düşüldükten sonra en az %50'si,
- 5.Gruba alındığı tarihten itibaren alınan teminatlar düşüldükten sonra %100'ü şeklinde belirtilmiştir.

2. Genel Karşılıklar:

- Bankalarda standart özellikteki nakit kredilerin ve yakın izlemeye alınan nakit kredilerin tümünün %0.5 oranında ve nakit olmayan kredilerin tümünün %0.1 oranında genel karşılık ayrılması gereklidir. Genel karşılık oranı 2006'da nakit kredilerde %1'e, gayri nakdi kredilerde ise %0.2' ye yükseltilmiştir.

2.3.3.3.5 Risk Yönetimine İlişkin Düzenlemeler

Türkiye'de bankaları kaynak kullanımı ve banka hesaplarına ilişkin düzenlemeler bakımından düzenleme yetkisi 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile BDDK'ya devredilmiştir.¹⁷²

Türkiye'de Bankaların iç deneyimi teftiş kurullarınca yapılmaktadır. Dış denetim ise dışarıdan gelen denetçilerce kayıt ve işlem yönünden yapılmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların tümü finansal tablolarını bağımsız denetim

¹⁷¹Özutku, a.g.e., ss. 20-21.

¹⁷²BDDK, 4389 Kanun, 1999 Sayılı, http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu_kanun.zip, (Erişim Tarihi: 21.09.2010), s.9.

şirketlerine denetletmek zorundadırlar. Bu şeffaflaşma yolunda atılmış önemli bir adımdır.¹⁷³

Şubat 2001 tarihli düzenleme ile bankaların bünyelerinde etkin bir iç denetim sistemi kurmaları ve karşılaştıkları risklerin en iyi şekilde yönetebilmelerine imkan verecek sağlıklı bir risk yönetim sistemi oluşturmalarına ilişkin usul ve prensipler belirlenmiş ve söz konusu sistemlerin etkin bir şekilde işleyişini takiben bu yönetmelik çerçevesinde bankacılık sisteminin banka faaliyetleri bazında risk odaklı olarak gözetimi hedeflenmiştir.

Bu yönetmelik özellikle bankalarda yönetim ve risk kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi açısından önemli değişiklikler ve yenilikler getirmekte, bankaların organizasyonel yapılarının yönetmelik hükümlerine uygun hale getirilmesini öngörmektedir.

2.3.3.4. Muhasebe Uygulamalarına Yönelik Düzenlemeler

Geleneksel muhasebe prensipleri ölçü birimi olarak paranın nominal değerini esas aldığından, yüksek enflasyon dönemlerinde ihtiyaca cevap vermekten uzak kalmışlardır. Mali tablolardaki kalemler değişik alım güçleri olan para miktarlarıyla değerlendirildiğinden, bunları ortak bir bazda karşılaştırma imkanı olmadığı gibi birçok rakam zaman içerisinde geçerliliğini yitirmiştir. Bunun en önemli etkisi enflasyonun yarattığı efektif karlar nedeniyle gerçek maliyetlerin ve karlılıkların belirlenmemesi, paranın değer kaybının gelirler ve giderler üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesi, buna bağlı olarak likiditenin bozulması ve gerçek olmayan kar üzerinden temettü ve vergi ödenmesi sonucu öz sermayenin erimesidir.

Dolayısıyla enflasyon muhasebesi uygulaması işletmeler için sadece Uluslar arası Muhasebe Standartları (UMS)'na uyum açısından bir yükümlülüğü yerine getirmekle sınırlı olduğu düşünülmemelidir, karar verme sürecinde etkin olarak kullanılması gereken bir araç olarak görülmelidir. Enflasyonun düşürülmesine

¹⁷³ Ali İhsan Karacan, "AT Bankacılık Mevzuatına Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Sorunu", **Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Toplulukları ve Tek Pazar Prensiplerine Uyum Semineri**, Şubat 1989, s.13-14.

yönelik çabaların ve kararların yoğunlaştığı bu dönemde enflasyon muhasebesinin önemi azalmamakta aksine artmaktadır. Zira bu süreç içinde işletmelerin enflasyondan arındırılmış reel maliyetlerini ve karlılıklarını görebilmeleri düşen enflasyon karşısında stratejilerini ve fiyatlandırma politikalarını belirlemelerinde ve enflasyonsuz bir ekonomiye hazırlanmalarında kritik bir rol oynayacaktır.

Türkiye’de hükümet, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) uygulamasına bağlı işletmeler için 2001, diğer işletmeler için 2002 sonu itibarıyla enflasyon muhasebesi uygulama zorunlu hale getirmiştir. Kanunun uygulanması için gerekli koşul 3 yıllık enflasyonun %100’ü aşıyor olması ve cari yıl enflasyon oranının %10 veya üzerinde gerçekleşmesidir. Enflasyondaki düşüşe paralel olarak, enflasyon muhasebesi uygulamak için bu şartlar gerçekleşmediğinden Mart 2006’dan itibaren finansal tablolar herhangi bir düzeltmeye tutulmadan yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁷⁴

2.3.3.5. Banka Devir ve Birleşmelerini Teşvik Edici Düzenlemeler

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, özel bankaların operasyonel anlamda yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak uygun ortamın tesisi de hedeflenmiştir. Bu kapsamda ,bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde adımlar atılmış,gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile kurumsal birleşme ve devirler için vergi teşvikleri getirilmiştir.Bu kapsamda, BDDK tarafından hazırlanan ve bankaların devir ve birleşmeleriyle ilgili genel prensipleri ve prosedürleri tanımlayan bir yönetmelik ve 4605 sayılı Kanunda yer alan vergi avantajlarının banka iştiraklerinin birleşmelerinde de uygulanmasına imkan veren yasal düzenleme uygulamaya konmuştur. Sağlanan kolaylıklar şunlardır:¹⁷⁵

¹⁷⁴ Karacan, **a.g.e.**, s.15.

¹⁷⁵ Mehmet Cihangir, “Türkiye’de Banka Birleşmeleri ve Birleşen Bankaların Verimlilik ve Etkinliğinin Ölçülmesi Üzerine Karşılaştırmalı-Uygulamalı Bir İnceleme”, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), ss.133-134.

Vergi Kolaylıkları:

- Türkiye’de faaliyette bulunan bir bankanın BDDK’dan izin almak koşuluyla ve izin tarihinden itibaren üç ay içinde yetkili organlarınca karar alınarak devir ve birleşme işlemlerine geçilmesi durumunda,
- Diğer bir veya birkaç bankayla birleşmesi veya tüzel kişiliği ortadan kalkmak suretiyle bilanço değerlerini kısmen veya tamamen diğer bir veya birkaç bankaya devretmesi durumunda,
- Hisseleri kısmen ya da tamamen TMSF’na ait olan bir bankanın bilanço değerlerinin TMSF tarafından devralınması halinde,

Devir ve birleşmelerden doğan kazançlar kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

Zarar İndirimleri:

Tüzel kişiliği sona eren banka veya bankaların, devir ya da birleşme öncesi “son bilanço” larında görülen ve kanunen indirilebilir nitelikteki zarar tutarını devralan banka, 5 yıldan daha fazla nakledilmemek şartıyla gider olarak kurum kazancından indirilebilecektir. Eğer birleşen bankalardan biri (A Bankası) kar elde etmekte iken, diğeri A Bankasının ödediği vergiyi telafi edecek ölçüde zarar elde etmekte ise, birleşme sonrası meydana çıkacak bankanın vergi yükü önemli oranlarda azalmış olacaktır.¹⁷⁶

Devirlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası:

Devralınan ya da birleşen banka veya bankaların (münfesi) taşınır veya taşınmaz mallarının, alan bankaya devri aşamasında düzenlenecek belgeler ve yapılan sözleşmeler tüm vergi, resim ve harçdan, lehe alınan paralar banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna edilmiştir.

Yabancı bankaların piyasaya girişinin önündeki bürokratik ve diğer engellerin kaldırılmasına yönelik çalışmalar, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yabancı

¹⁷⁶ A.g.e, s.137.

sermaye girişlerinin artırılmasına yönelik program kapsamında devam etmektedir. Bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştıran düzenlemelerin de katkısıyla sektörde devir ve birleşmelerde artış gözlenmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (Vı)**,s.53.

Tablo 2.4. Türk Bankacılık Sektöründe Birleşmeler

Birleşen Kuruluşlar	Birleşme Sonrası Unvan	Tarih	Kuruluşun Menşe Ülkesi	Açıklama
1 Emlak Bankası ve Ziraat Bankası	Ziraat Bankası	09.07.2001	Türkiye	Emlak Bankası'nın aktif ve pasifleri TC Ziraat Bankası A.Ş.'ye devredilmiş, bankanın şubeleri bu tarihten itibaren TC Ziraat Bankası olarak faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır.
2 Tekfen Yat. ve Finansman Bank. A.Ş. ve Bank Ekspres A.Ş.	Tekfenbank A.Ş.	18.10.2001	Türkiye	Tekfen Yat. ve Fin. Bankası A.Ş., Bank Ekspres A.Ş.'ye devredilmiş ve "Bank Ekspres A.Ş." unvanı "Tekfenbank A.Ş." olarak değiştirilmiştir.
3 Morgan Guaranty Trust Co.ve The Chase Manhattan Bank	The Chase Manhattan Bank	10.11.2001	ABD	Morgan Guaranty Trust Co. "The Chase Manhattan Bank" Şubesi ile birleşmiştir.
4 Birleşik Türk Körfez Bankası ve Osmanlı Bankası	Osmanlı Bankası	29.08.2001	Türkiye	Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
5 Osmanlı Bankası A.Ş. ve T. Garanti Bankası A.Ş.	Garanti Bankası	11.12.2001	Türkiye	Osmanlı Bankası A.Ş. T. Garanti Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
6 Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve Sınai Yatırım Bankası A.Ş.	TSKB	27.03.2002	Türkiye	TSKB A.Ş. ile Sınai Yatırım Bankası A.Ş. Genel Kurullarının devre dair kararları tescil edilmiştir
7 Finansbank A.Ş. ve Fiba Bank A.Ş.	Finansbank	03.04.2003	Türkiye	Finansbank A.Ş. ve Fiba Bank A.Ş. Genel Kurullarının devre dair kararları tescil edilmiştir.
8 Credit Lyonnais SA ve Credit Agricole Indosuez T.A.Ş.	Credit Agricole Indosuez T.A.Ş.	03.03.2004	Fransa	Credit Lyonnais SA Credit Agricole Indosuez T.A.Ş.'ye devredilmiştir.
9 Ak Uluslararası Bankası A.Ş. ve Akbank T.A.Ş.	Akbank T.A.Ş.	09.09.2005	Türkiye	Ak Uluslararası Bankası A.Ş. Akbank T.A.Ş.'ye devredilmiştir
10 Koçbank A.Ş. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	28.09.2006	Türkiye-İtalya	Koçbank A.Ş. tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleri ile birlikte ve tüzel kişiliği tasfiyesiz sona ermek suretiyle Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.

Kaynak: BDDK, **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, 2006, s.42.

Türk bankacılık sektörü 2001–2007 döneminde kamu müdahalesi ile gerçekleşen yeniden yapılanmaların yanı sıra piyasa dinamiklerine dayalı bir yeniden yapılanma da yaşamış ve bunun önemli bir boyutunu sektördeki devir ve birleşmeler teşkil

Türk bankacılık sektörü 2001–2007 döneminde kamu müdahalesi ile gerçekleşen yeniden yapılanmaların yanı sıra piyasa dinamiklerine dayalı bir yeniden yapılanma da yaşamış ve bunun önemli bir boyutunu sektördeki devir ve birleşmeler teşkil etmiştir. Bu çerçevede, Tablo 2.4.’te görüldüğü gibi, söz konusu dönemde Türk bankacılık sektöründe sermaye yapısında anlamlı düzeyde değişiklik yaratan 10 adet birleşme yaşanırken 14 adet de hisse devri işlemi gerçekleşmiştir.

Birleşme ve devir işlemlerinin 4’ünde işleme konu bankalar kalkınma ve yatırım bankası, 20’sinde ise mevduat bankası statüsündedir. Birleşmelerin arkasındaki en önemli güdülerden birisinin temel olarak piyasalarda artan rekabete uyum sağlamaya dönük ölçek ekonomisi arayışları olduğu düşünülmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁸ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (Vı)**, s.55

Tablo 2.5. Türk Bankacılık Sektöründe Hisse Devirleri

Hisse Devreden Kuruluş	Hisse Devralan Kuruluş	Hisse Devrei Sonrası Unvan	Tarih	Devrelan Kuruluşun Menşei Ülkesi	Açıklama
Koçbank A.Ş.	Unicredito	Koçbank A.Ş.	08.08.2002	İtalya	Bankanın %49,5 oranındaki dolaylı payı UCI'ya geçmiştir.
T. Ekonomi Bankası A.Ş.	BNP Paribas	T. Ekonomi Bankası A.Ş.	28.12.2004	Fransa	BNP Paribas'ın TEB'deki dolaylı hissesi %42,1 oranındadır
T.Dış Ticaret Bankası A.Ş.	Fortis Bank NV-SA	Fortis Bank A.Ş.	22.06.2005	Lüksemburg-Belçika	Dışbank hisselerinin %89,3'ü Fortis Grubuna devredilmiştir.
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Koç-Unicredito	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	11.08.2005	Türkiye -İtalya	Banka hissesinin %57,4'ü Koç-Unicredito'ya devredilmiştir.
T. Garanti Bankası A.Ş.	General Electric	T.Garanti Bankası A.Ş.	22.12.2005	ABD-Fransa	Bankanın %25,5 oranındaki hissesi General Electric Ata ve Müşavirlik Ltd. Şti.'ye devredilmiştir
Finans Bank A.Ş.	National Bank of Greece SA	Finans Bank A.Ş.	28.07.2006	Yunanistan	Finans Bank A.Ş. hisselerinin %46'sının National Bank of Greece S.A.'ya devri gerçekleşmiştir.
C Kredi ve Kalk. Bankası A.Ş.	Tarshish Hapolim Hold.& Inv. Ltd.	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma B. A.Ş.	17.08.2006	İsrail	Hapoalim Grubuna bağlı Tarshish-Hapoalim Hold. and Invest. Ltd. şirketi Bankanın %57,6 oranındaki hissesini devralmıştır.
Arap Türk Bankası A.Ş.	Libyan Foreign Bank	Arap Türk Bankası A.Ş.	22.06.2006	Libya -Kuveyt	Arap Türk Bankası A.Ş.'nin %47,7'sine sahip olan Libyan Foreign Bank, bankanın %10,9 oranındaki hissesini Tekfenbank A.Ş.'den devralmıştır.
Denizbank A.Ş.	Dexia Participatio n B. S.A	Denizbank A.Ş.	28.09.2006	Belçika - Fransa	Denizbank A.Ş.'nin %75 oranındaki hissesi Dexia Participation Belgique S.A.'ya devredilmiştir.
Tat Yatırım Bankası A.Ş.	Merrill Lynch European A. H. Inc.	Merrill Lynch Yatırım B. A.Ş.	30.11.2006	ABD	Tat Yatırım Bankası A.Ş.'nin %99,95'i Merrill Lynch European Asset Holdings Inc.'e devredilmiştir.
Akbank T.A.Ş.	Citibank Overseas I.C.	Akbank T.A.Ş.	06.12.2006	ABD	Akbank T.A.Ş.'nin %20'si Citibank Overseas Invesment Corporation (COIC) tarafından devralınmıştır
Şekerbank T.A.Ş.	Bank Turanalem JSC	Şekerbank T.A.Ş.	21.12.2006	Kazakistan	Bankanın %33,98'ine karşılık gelen hisseler, Bank
MNG Bank A.Ş.	Arap Bank BankMed	Türkland Bank A.Ş. 28.12.2006	Türkland Bank A.Ş. 28.12.2006	Ürdün-Lübnan	MNG Bank A.Ş. hisselerinin %50'si Arap Bank'a ve %41'i BankMed'e devredilmiştir.
Tekfenbank A.Ş.	EFG Eurobank Ergasias S.A	Tekfenbank A.Ş.	23.02.2007	Yunanistan	Tekfenbank A.Ş.'nin %70 oranındaki hissesi EFG Eurobank Ergasias S.A.'ya (Eurobank EFG) satılmıştır.

Kaynak: BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, 2006, s.43.

Bu dönemde gerçekleşen hisse devirlerine bakıldığında ise devir işlemlerinin ağırlıklı olarak ülkeye yabancı sermaye girişi ile sonuçlanan işlemler olduğu görülmektedir. Nitekim devralan kuruluşların menşe ülkeleri incelendiğinde 14 hisse devrinin 13 adedinin yabancı menşeli olduğu görülmektedir (Bknz Tablo 2.5).

2.3.3.6. Banka Dışı Finansal Kurumlara Yönelik Düzenlemeler

Banka dışı finansal kurumların (leasing, faktoring ve tüketici finansmanı şirketleri vb) faaliyetlerinin düzenlenmesine dair yetki daha önce Bakanlar Kurulun'da iken 4672 sayılı Kanun değişikliği ile Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde her türlü düzenleme yapma yetkisi BDDK'na verilmiştir. Kanunu'nun 20 maddesi altıncı fıkrasında atfedilen istisnai maddeler ve fıkralar dışında özel finans kurumları da Bankalar Kanunu'na tabi tutulmuştur.¹⁷⁹

2.3.3.7. Aktif Yönetim Şirketlerinin Kurulması

31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı Kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine seyyaliyet kazandırmak amacıyla, çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulması teşvik edilmiştir. Kanun çerçevesinde, varlık yönetim şirketi/şirketlerine TMSF'nin %20 oranında ortak olabilmesi mümkün kılınmıştır. 1 Ekim 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle, varlık yönetim şirketlerinin hukuki altyapısı tamamlanmıştır.¹⁸⁰

Hukuki altyapısının tamamlanmış olmasına rağmen, Irak Savaşı-makroekonomik durum, hukuki süreçlerde yaşanan sorunlar ve TMSF alacak satış projesinin takviminde meydana gelen gecikme nedeniyle varlık yönetim şirketlerine yatırımcılar sınırlı ilgi göstermiştir.

¹⁷⁹ Banking Regulation and Supervision Agency, **Towards A Sound Turkish Banking**, Ankara:BRSA, 2001, s. 8.

¹⁸⁰ 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özel aktif yönetim şirketlerinin kurulup sorunlu aktiflerin çözömlenmesinde önemli katkı sağlaması için yeterli ilgi olmamasına rağmen, kamunun TMSF yoluyla elde ettiğı sorunlu aktiflerin yönetimi ve çözömlenmesi için varlık yönetim şirketi ile ilgili olarak bir eylem kamuoyu bilgisine sunulmuş, eylem planı çerçevesinde varlık yönetimi şirketi, Eylül 2002 yılında faaliyete geçmiştir.

Sorunlu aktiflerin ve şirketler kesiminin yeniden yapılandırılmasının kolaylaştırılmasına yönelik atılan diğer adımlar ise şunlardır :¹⁸¹

- İcra İflas Kanunu'nda değışiklik
- Kredi verme süreci ve kurallarında değışiklik
- Risk Takip Merkezi'nin kurulması

Sonuçta, sorunlu aktiflerin yönetimi ve tasfiyesine yönelik uygulama sürecinde bazı aksaklıklarla karşılaşıldıysa da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Sorunlu kredilerin mahkeme yoluyla çözümünü kolaylaştıracak İcra İflas Yasası'nda değışiklikler yapılmış, bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin oluşturulmasına yönelik düzenlemeler hemen krizin ardından yapılmış ve uygulamasında önemli aşamalar kaydedilmiştir. Ancak benzer ülke örneklerinde ağırlığı çok fazla olan ve bankaların finansal yeniden yapılandırılmasında anahtar rol oynayan aktif yönetim şirketleri kurulamamıştır. Bunun yerine İstanbul Yaklaşımı mali sektörün sorunlu kredilerine çözüm bulunmasında en fazla ağırlığa sahip olmuştur. Buna bağılı olarak;özel bankalarda 2001 sonun %27,6 olan brüt takipteki kredi oranı özellikle İstanbul Yaklaşımı çerçevesinde yeniden yapılandırılan kredilerin Standard krediler olarak sınıflandırılmaya başlaması ile birlikte 2002 sonunda %8.9'a gerilemiştir.¹⁸² Bunun yanında, söz konusu aktif kalite göstergesinin sonraki yıllarda da iyileşmeye devam etmesinde ekonomide yeniden canlanmayla birlikte bankaların ve şirketlerin faaliyet ortamında gözlenen iyileşme, bankaların

¹⁸¹ Pelin Ataman Erdönmez ve Burçak Tölay, "Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları," **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliğı, Sayı 36, Mart 2001, ss.18-35.

¹⁸² Erdönmez ve diğ., "Seçilmiş Ülkelerde.....", **a.g.m.**, s.38.

büyüyen kredi hacmi ve şirketlerin ödeme güçlerindeki düzelme önemli rol oynamıştır.

2.3.3.8. İstanbul Yaklaşımıyla Borçların Yapılandırılması

2001 ekonomik kriz nedeniyle, bankalara ve diğer mali kuruluşlara olan kredi borçlarını ödeyemeyen firmalara, faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için kredi borçlarını yeniden yapılandırma ve gerekirse ek kaynak sağlama imkânı veren 4743 sayılı Kanun⁷ uygulamaya konmuştur. Bu süreç küçük ve büyük firmaların ihtiyaçlarına göre ayrı ayrı belirlenen bir prosedür üzerine kurulmuştur. Türkiye’deki süreçte alacaklı kuruluşlar:

- TMSF
- TBB Üyesi Bankalar
- Özel Finans Kurumları (ÖFK)
- Tasfiye Halindeki Emlak Bankası ve
- Diğer Mali Kurumlar

Olarak belirlenmiş, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) sürece destek vermişlerdir.¹⁸³

Finansal yeniden yapılandırmanın amaçları ise :

- Finansal yeniden yapılandırma sonrası üretici firmanın verimli çalışabilmesi, dolayısıyla tedarikçi ve alıcı konumundaki küçük ve orta ölçekli işletmelere iş ortamı yaratılması,
- Reel ve mali sektör kuruluşlarının, bu anlaşmaya dayalı düzenlemelerinin yapılması yoluyla bilançolarına düzen, sağlık ve şeffaflık kazandırılması,
- Reel kesimin katma değer yaratma kabiliyetine sahip firmalarının ekonomiye kazandırılması, kapasite kullanımının yükseltilmesi, üretim ve istihdamın artırılması yoluyla ulusal refah düzeyinin iyileştirilmesi olarak belirlenmiş ve uygulamaya konmuştur.

¹⁸³TBB, Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Çerçeve Anlaşması, 2002, http://www.tbb.org.tr/turkce/FYYPCA_sunum.ppt , (Erişim Tarihi: 22.09.2009)

İstanbul Yaklaşımında büyük ve küçük firma ayırımına gidilmiş, 2000 yılı sonu itibariyle bazı kriterler belirlenmiştir:¹⁸⁴

- Bordrolu çalışan sayısı > 100 kişi
- Yıllık ihracat > 15 Milyon USD
- Yıllık Ciro > 25 trilyon TL
- Denetlenmiş bilanço aktif toplamı > 15 trilyon TL

İstanbul Yaklaşımı'na göre; katma değer yaratmak kaydıyla yukarıdaki kriterlerden en az ikisine sahip olan,mali sektöre 10 milyon \$ ve üzerinde riski bulunan firmalar “Büyük Ölçekli Firmalar” olarak değerlendirilmiş¹⁸⁵, bu parametreler dışında kalanlar ise orta ve küçük ölçekli firmalar olarak sınıflandırılmıştır.

¹⁸⁴ TBB, Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Çerçeve Anlaşması.

¹⁸⁵ İstanbul Yaklaşımı Uygulama Sonuçları TBB Finansal Yeniden Yapılandırma Koordinasyon Sekreteryası tarafından hazırlanmış “İstanbul Yaklaşımı Bir Yeniden Yapılandırma Deneyimi” isimli Ağustos 2005, tarihli çalışma raporunda yer almaktadır.

Tablo 2.6. Finansal Yeniden Yapılandırma Programı (FYYP) Sonuçları

	2005
FYYP Kapsamına Alınan Firma Sayıları	
Büyük Ölçekli Firma	(35 Grup) 219
Küçük Ölçekli Firma	112
Toplam	331
FYYP Kapsamına Alınıp Anlaşması Bağıtlanan Firma Sayıları	
Büyük Ölçekli Firma	(30 Grup) 221
Küçük Ölçekli Firma	101
Toplam	322
FYYP Kapsamına Alınıp Anlaşması Bağıtlanan Firma Sayıları	
Büyük Ölçekli Firma	5,374
Küçük Ölçekli Firma	647
Toplam	6,021
Kaynak: TBB, Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Mayıs 2005 Raporu, http://www.tbb.org.tr , (Erişim Tarihi: 22.09.2009)	

Tablo 2.6.'da görüldüğü gibi, İstanbul Yaklaşımı'nda Mayıs 2005 itibariyle; 219'u büyük, 112'si küçük ölçekli olmak üzere toplam 331 firma yeniden yapılandırma sürecine dahil edilmiş, yeniden yapılandırma kapsamına alınan toplam borç miktarı 6 milyar \$'a ulaşmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁶Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Mayıs 2005 Raporu, <http://www.tbb.org.tr/turkce/mevzuat/fyy/aylikraporlar.xls> , (Erişim Tarihi: 10.06.2009).

Tablo 2.7. İstanbul Yaklaşımı Uygulama Sonuçları

Kapsama Alınan Firmaların Sektörel Dağılımı (Adet)	2002	2003	2004	2005	Toplam
Diğer İmalat ve Yöneticilik Faaliyetleri	14	31	6	0	51
Tekstil ve Tekstil Ürünleri	26	12	4	0	42
Gıda ve Hayvansal Ürünler	27	11	2	0	40
Turizm ve Eğlence	10	15	0	0	25
Taşımacılık, Depolama ve Haberleşme	19	3	0	2	24
Metal Ürünleri ve İşlenmiş Metal	18	4	0	0	22
İnşaat	11	8	2	0	21
Finansal Kiralama, Aracılık ve Diğer Finansal Hiz.	17	1	0	0	18
Diğer Sektörler	69	15	2	2	88
Toplam	211	100	16	4	331
Kapsama Alınan Firmalara İlişkin Temel Büyüklükler					
Toplam İstihdam (Adet)	30.679	15.892	1.507	342	48.420
Toplam İhracat Hacmi (Milyon ABD Doları)	656	110	20	12,104	798
Toplam Ciro Hacmi (Milyon TL)	2.271	702	116	5	3.094
Aktif Toplamı (Milyon TL)	6.574	1.004	187	53,151	7.818
Anlaşması Bağıtlanan Firmalar (Adet)					
Büyük Ölçekli Firmalar	(5 Grup) 68	(19 Grup) 116	(2 Grup) 21	(4 Grup) 16	(30 Grup) 221
Küçük Ölçekli Firmalar	16	56	29	0	101
Toplam	84	172	50	16	322
Yeniden Yapılandırılan Borç Tutarı (Milyon ABD Doları)					
Büyük Ölçekli Firmalar	3.113	1.832	117	311	5.374
Küçük Ölçekli Firmalar	227	337	83	0	647
Toplam	3.340	2.169	201	311	6.021

Kaynak:TBB, “İstanbul Yaklaşımı Bir Yeniden Yapılandırma Deneyimi, Ağustos 2005.

İstanbul Yaklaşımı uygulaması, Haziran 2002-Haziran 2005 tarihleri arasında yürütülmüş, bu dönemde 221 adedi büyük, 101 adedi küçük ölçekli olmak üzere toplam 322 adet firmaya ait 6.021 milyon dolar tutarında borç yeniden yapılandırılmıştır.(Bknz. Tablo 2.7) Yeniden yapılandırılan kredi tutarı, 2002 yılı

sonu itibarıyla bankacılık sistemindeki toplam brüt kredi hacminin yaklaşık %16'sı seviyesindedir.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Küçükbaşakçı, **a.g.e.**, s.143-149.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

1990'lar boyunca yaşanan kriz deneyimlerinin ortak noktalarından biri 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hızlanan finansal liberalizasyonun hem krizlerin oluşma, hem de yayılma riskini artırma yönünde önemli rol oynadığıdır. Bu dönemde birçok ülkede uygulamaya konan çeşitli finansal serbestleştirme programları sonucu finansal denetim azalmış, finansal denetim birimleri, merkez bankaları dışına taşınmıştır. Bu finansal serbestlik ortamı, finansal sektörün reel ekonomiden çok daha hızlı gelişmesini sağlamıştır. Finansal aktivite ve araçlardaki çeşitlilik çok artmış, bunun sonucu olarak da yeni finansal araçları ve içerdikleri riskleri değerlendirebilecek teknik kapasite oluşturulamamıştır. Ayrıca bu dönemde piyasaların ve finansal kurumların uluslararası niteliğinin hızla artması ulusal merkez bankalarının, bankalar ve finansal kuruluşlar üzerindeki yaptırım gücünü önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu durum finansal piyasalarda genel kırılganlığın artmasına yol açmıştır.

Gelişmiş ülkelerin en önemli gayrimenkul finansman sistemi olan Mortgage sistemi, kira öder gibi konut sahibi olma imkanı sağlayan, belirli bir gayrimenkulün ipotek gösterilmesi suretiyle kredi kullanma yöntemidir. Mortgage, konut sahibi olmak isteyenlerin uzun vadeli ve düşük faiz oranları ile konut sahibi olmasını amaçlayan bir sistemdir. Mortgage sisteminde, gayrimenkulüne ipotek konulmak suretiyle borçlanan taraf borcunu önceden belirlenen vadelerde ödemeyi taahhüt etmektedir. Borçlu borcunu belirlenen vadelerde ödemez ise, kredi veren taraf ipotek konulan gayrimenkulü satma ve alacağını bu tutardan tahsil etme hakkına sahip olmaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Kamil Ateş, “Amerika Birleşik Devletlerinde Mortgage Uygulamasında Vergi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 285, Mayıs, 2005, ss.50-53.

ABD’de 2007 yılında yaşanan finansal dalgalanma büyük ve gelişmiş bir ekonominin bankacılık sistemini daha önce yaşanan deneyimlerden farklı olarak ciddi derecede olumsuz , öncelikle denetleyici ve düzenleyici kurumlar olmak üzere herkesi sorunun kaynağı konusunda düşündürmeye başlamıştır. Sadece dar gelirliilerin kullandığı ve subprime olarak adlandırılan mortgage kredilerinde geri ödemelerde yaşanan sorunlarla ortaya çıkan finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulu ve birbiriyle ilişkili ABD piyasalarında büyük etki yaratmıştır. Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünlerinin risk ölçümündeki yanlışlıklar ve bu risklerin bazı finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi akabinde denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum küresel bir likidite krizine dönüşmüştür.

3.1. 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN NEDENLERİ

Geçtiğimiz on yıl içerisinde ABD de, reel sektördeki kar oranlarının düşmesi ve hazine tahvillerinin düşük getiri oranları nedeniyle cazibesini yitirmesi sonucu, mortgage piyasası uluslararası finans sermayesinin başlıca yatırım alanı haline gelmiştir. Ülkedeki emlak piyasasına yönelik fon akışı mortgage kredisi maliyetlerini aşırı derecede ucuzlatırken, fon arzının artışı mortgage piyasasında önceleri uygulanmakta olan kimi standartların gevşetilmesine neden olmuş ve yüksek riskli (subprime) krediler hızla yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda, durum, ABD’de ev sahipliğinin hızla tabana yayılırken diğer yandan ülkedeki emlak fiyatlarının hızla artmasına yol açmıştır.

Bu sürecin oluşumunda ABD Merkez Bankası FED’in 2000’lerin başında NASDAQ balonunun patlamasıyla birlikte açığa çıkan ekonomik krizi önlemek amacıyla faizleri hızla aşağıya çekmesi ve dönemin FED başkanı Alan Greenspan başta olmak üzere ekonomiden sorumlu yetkililerin yatırımcıları emlak piyasasındaki büyümenin sürekli olacağına ikna etme ve değişken faizli kredilere yönlendirme çabalarının rolü büyüktür. Emlak fiyatlarındaki artması sonucu ikinci ipoteklerden kaynaklı krediler yoluyla tüketici talebinde ve ekonomide büyüme sağlanırken, “menkul kıymetleştirme” yoluyla emlak kredileri uluslararası piyasalara ihraç

edilmiştir. Bu durum merkezinde inşaat sektörü ve finans piyasalarının bulunduğu, küresel piyasalar tarafından fonlanan talebin tetiklediği bir ekonomik balona yol açmıştır.¹⁸⁹

2008 Mortgage krizinin başlıca nedenleri arasında mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki şişmeler, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasaları alanının büyümesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar olarak sıralanabilir.

3.1.1 Likidite Bolluğu ve Yapısı Bozulan Krediler

Kusursuz isleyen bir kredi sistemi için, kredi verenin sadece kredi vermek amacıyla değil, finansal sistemin istikrarını koruyacak sınırlar dahilinde kredi kullandırması ve kredi kullananın da ödemelerini zamanında ve aksatmadan yapması gereklidir. 2000-2006 Yılları arasındaki dönemde finansal piyasadaki likidite sürekli yükselmiştir. Kriz öncesindeki bollaşan bu likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. ABD mortgage piyasasında özellikle subprime ve değişken faiz oranlı mortgage kredilerinin nakit akışlarının bozulması, bu piyasayla bağlantılı menkul kıymet piyasalarını da etkilemiştir. Subprime kredilerin özü gereği riskli krediler grubunda yer almasına rağmen bu riskler yokmuş gibi bu tür kredilerin kullandırılmasıyla sistem sorun çıkarmaya başlamıştır. Riski yüksek kişilere daha yüksek faiz oranları ile mortgage kredisi kullandırılmış, faiz oranlarının yükselmesi ile faiz yükü artmış neticede faiz ve anapara ödemelerinde aksaklıklar baş göstermiştir.¹⁹⁰

Diğer önemli bir husus, kredi alanlara kredi kullanımına ait masraflar ve diğer tüm detaylar hakkında yazılı bir bilgilendirme yapılmaması sonucu ortaya çıkan

¹⁸⁹Murat Birdal, “Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri”, Paper presented at **EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics**, June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey, s.1.

¹⁹⁰ IMF, “Global Financial Stability Report - Systemic Risks and Restoring Financial Soundness”, **World Economic and Financial Surveys**, April 2008, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2008/01/pdf/text.pdf>, (Erişim Tarihi:12.11.2009), p.32.

asimetrik enformasyon, konut satın almanın bir yatırım aracı olarak algılanmasına (konut edinme amacı yerine konut spekülâtlörlüğünün geçmesi) ve kredi ödemelerinde beklenmedik sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kredi geri ödemelerinin kesilmesi nedeniyle menkul kıymet piyasasına fon akışı durmuş/yavaşlamış ve mortgage kredisi kullandıranlar tarafından konutlar geri alınmaya başlanmıştır. Ancak, sorunlu kredi sayısındaki artış nedeniyle konut piyasasında oluşan arz fazlalığı konut fiyatlarını düşürmüş ve konut satışları da yapılamaz hale gelince likidite sorunu ortaya çıkmıştır.

2007 ortalarında başlayan küresel finansal krizde piyasa da faaliyet gösteren hiçbir aktörün diğesinde ne kadar kötü kağıt ve risk var olduğı hakkında doğru bilgiye sahip olmaması ve bu bağlamda, finansal türev ürünlerinin yarattığı asimetrik bilgi finans piyasalarındaki sorunları giderek ağırlaşmıştır.¹⁹¹ Bunun yanı sıra, yapılandırılmış mortgage ürünlerinin karmaşıklığı, asimetrik bilginin etkilerini şiddetlendirmiş ve mevcut krizin yayılmasında etkili bir faktör olmuştur.¹⁹²

Bu nedenle zararlar domino taşları gibi bir mali kuruluştan diğesine sirayet ederek büyümüş ve mali sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır.

3.1.2. Menkul Kıymetleştirme

2008 küresel finansal krizinin diğers finansal krizlerden en büyük farkını mortgage kredilerinin menkul kıymetleştirilmesi ve bu ürünlerin bir havuz içerisinde toplanarak ticaretinin yapılmasıdır.¹⁹³

¹⁹¹ Harry M. Markowitz, "Proposals Concerning the Current Financial Crisis", **Financial Analysts Journal**, Jan/Feb, 65 (1), 2009, pp.25-27.

¹⁹² D. Furceri, D. and A. Mourougane, "Financial Crises: Past Lessons and Policy Implications", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 668, 2009, pp.13-14.

¹⁹³ Gregory F. Udell, "Wall Street, Main Street, and a Credit Crunch: Thoughts on The Current Financial Crisis", **Business Horizons**, 52, 2009, pp.117-125.

Menkul kıymetleştirmeyi kısaca nakit akışlarının bir havuzda toplanması ve yatırımcılara satılmak üzere mali bir varlık olarak menkul kıymetler üretilmesi olarak tanımlayabiliriz. ABD’de likiditenin bol olduğu dönemde (2000-2006) menkul kıymetleştirme sayesinde bireyler normalden fazla kredi kullanmışlardır. Risk paylaşımı, yüksek getiri iştahı, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlaması, risk taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması menkul kıymetleştirmeyi özendiren hususlardır. Menkul kıymetleştirmenin krizin sebeplerinden birisi olarak değerlendirilmesinin ana sebebi bu sayede riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasının kolaylaşmasıdır. Örneğin mortgage kredisi veren bir banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage kuruluşuna satmaktadır.¹⁹⁴

Geleneksel mortgage sisteminde krediyi sağlayan kurum kredinin vadesi gelene kadar kontratı üzerinde tuttuğundan batık riski karşısında son derece titiz davranmak durumunda idi.. Bu nedenle kredi başvurusunda bulunan bireylerle birebir görüşülerek, gerekli tüm belgeler temin edildikten sonra kredi onayı verilmekte idi. Menkul kıymetleştirme ile birlikte kredi açan banka batık riskini diğer birçok kontratla birlikte başka bir kuruma transfer etmekte olduğu için kredi başvurusunda bulunan bireylerin ödeme kapasitesinin belgelendirmesi konusunda gösterilen hassasiyet ortadan kalkmıştır. Bu aşamada ortaya çıkan “ahlaki tehlike” yaşanan krizin ardındaki en önemli etkenlerdendir.¹⁹⁵

Bu mekanizma kriz durumunda mali sistemi kırılgan bir hale getirmektedir. Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile riskini dağıtmaya çalışan ancak, risklerini yok edemeyen finans kuruluşları zarar açıklamaya başlamışlardır. Sonuçta piyasalarda panik havasının oluşması bankalardan para çekilmesine, sermaye hareketlerinin yavaşlamasına neden olarak likidite sorunlarını gündeme getirmiştir.

¹⁹⁴ Hadiye Aslan, “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz”, **BDDK 8. Kuruluş Yıl Dönümü Konferans Notu**, İstanbul: 29 Ağustos 2008, s.11.

¹⁹⁵ Birdal, **a.g.e.** s.8.

3.1.3. Saydamlık Eksikliği

Gelişmiş ülkelerde ve özellikle ABD’de neredeyse birbirinden ayrı her fonksiyon için ayrı bir mali kurum ve mali araç oluşturulmuştur. Bu kurum ve araçlar birbiri ile ilişkili ve karmaşık ilişkilere sahiptir. Örneğin faiz haddi türev piyasaları forward swap işlemlerinden dalgalı swape kadar bir çok finansal araç sunmaktadır.¹⁹⁶

Finansal araçların bu karmaşık yapısının anlaşılmasında önemli bir zorluk söz konusudur. Sıradan yatırımcılar için her gün değişen yenileşen ve farklılaşan finansal araçları takip etmek mümkün değildir. Subprime mortgage kredileriyle başlayan kredi krizinin büyüyerek diğer kredi türlerini de etkisi altına alması, mortgage piyasasının tamamının etkilenmesine neden olmuştur. Konut fiyatlarındaki balon artışlar piyasada asimetrik bilgiye neden olmuş, kredi kullanıcılarının yanlış yönlendirilmesine yol açmış ve konut satın almanın bir yatırım aracı olarak algılanmasına neden olmuştur. Düşük gelirli gruplar konut alım satımı yoluyla kar elde etme beklentisine girmiştir. Ancak, piyasada dengelerin bozulmasıyla kullanılan krediler karşılığında teminat olarak gösterilen konutların değeri düşmüş ve teminat sağlamada güçlükler yaşanmıştır.

Ampirik araştırmalar finansal krizle saydamlık eksikliği arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Saydamlık arttıkça daha az finansal kriz oluşmaktadır. Bu krizde banka ve brokırınların ne çeşit varlıklara sahip oldukları bu varlıkların değerinin ne olduğu hatta bunların muhatabının kimler olduğu yeterince şeffaf olarak belirlenmemiştir. Bu problemler, türev diye adlandırılacak kompleks ticari sözleşmelere sahip Lehman Brothers gibi firmaların iflasları sonucu ortaya çıkan riskin hesaplanması ve analiz edilmesini zorlaştırmıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Gil Mahrez, Daniel Kaufmann, “Transparency, Liberalization and Banking Crisis”, **Policy Research Working Paper**, No:2286, Washington: Governance, Regulation, and Finance, World Bank Institute, February 2000, p.21.

¹⁹⁷ Eric Wasserstrom, “On the Financial Crisis: It’s Not Just Weak Oversight”, **The New York Times**, 17 September 2008, <http://campaignstops.blogs.nytimes.com/2008/09/17/on-the-financial-crisis-its-not-just-weak-oversight/>, (Erişim tarihi: 25.11.2009)

3.1.4. Derecelendirme Kuruluşları

Bankalarla ve diğer mali kuruluşlarla ilgili notlar veren rating kuruluşları bu firmalar tarafından finanse edildiğinden, derecelendirme kuruluşlarının objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır. Diğer yandan derecelendirme kuruluşları firmaların finansal problemlerini her zaman tespit edememektedirler. Mortgage piyasalarında ürünlerin fiyatlaması konusunda en büyük sorumluluk kredi derecelendirme kuruluşlarına aittir. Kredi piyasalarından menkul kıymet piyasalarına kadar fiyatlama konusunun temelinde bu kuruluşların verdikleri kredi notları yer almaktadır. Kredi notları, risk-getiri düzeyinin belirlenmesinde tüm finansal aktörler için referans noktasıdır. ABD’de derecelendirme kuruluşlarının ürün yerine kurumsal bazda derecelendirme yaptıkları görülmektedir. Menkul kıymetleştirme havuzunu oluşturan ürünler yerine bu ürünleri ihraç eden kurumların derecelendirilmesi risklerin saklı kalmasına, ihraç edilen menkul kıymetin gerçek risklilik düzeyinin ortaya konulamamasına neden olmuştur.

Derecelendirme kuruluşlarının gelirlerini tahvil ihraç eden kurumlardan sağlamaları ve hizmetleri karşılığında yüksek ücretler almaları, verdikleri hizmet kalitesinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu kuruluşlar, menkul kıymetleştirme işlemlerinde ve yapılandırılmış ürünlerin kullanımında yaşanan artışla yüksek gelirler elde etme imkânı sağlamışlardır. Bu menkul kıymetlerin sorunsuz krediler gibi derecelendirilmesi yatırımcı iştahlarını artırmış ve risklerin yayılmasına yol açmıştır. Neticede bireysel yatırımcıdan serbest fonlara kadar birçok yatırımcı aktifine mortgage kredilerine dayalı finansal araçları dâhil etmiştir.¹⁹⁸

ABD mortgage krizi kaynaklı finansal dalgalanma, kuruluşların faaliyetlerini kamuoyuna açıklama konusunda gerekli özeni göstermesi gerektiği ve bunun yatırımcılar, derecelendirme kuruluşları, finansal araçların değerlemesini yapan analistler gibi üçüncü taraflar açısından oldukça önemli olduğu hususunu gündeme getirmiştir. Dalgalanmanın temelinde yatan nedenlerden biri, kamuoyuna yapılan

¹⁹⁸ International Organization of Securities Commissions (IOSCO), “The Role Of Credit Rating Agencies In Structured Finance Markets” **Final Report**, May 2008, <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD270.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2009), pp.7-9.

hatalı ya da eksik açıklamaların, yatırımcılar tarafından veri kabul edilerek, varlığın daha menkul kıymetleştirme sürecinde iken bu hatayı giderecek daha sağlıklı yeni bir değerlemenin yapılmamasıdır.

3.1.5. Düzenleyici Denetleyici Kuruluşlar

ABD finans piyasalarında otorite yapısının dağınık olması ve her düzenleyici ve denetleyici otoritenin kendine has düzenleme ve uygulamayı geliştirmesi hukuki yapının karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Ayrıca, uygulamada olan düzenlemelerin yerel ve merkezi düzenleme olarak ayrılması hukuki yapıyı daha da kompleks bir hale getirmiştir. ABD bankacılık sisteminde birincil otorite olan FED, tasarruf kurumları, yabancı bankaların şube ve acentelerini düzenleme ve denetim yetkisini OCC (Office of the Comptroller of the Currency), FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation) ve OTS (Office of Thrift Supervision) ile birlikte kullanmaktadır. Bununla birlikte ulusal bankalar sadece OCC'nin, yatırım bankaları ve holding bankaları sadece FED'in (Federal Reserve System), tasarruf bankaları ile tasarruf ve kredi birlikleri sadece OTC'nin (Over the counter) denetimindedir. Bu yapı içerisinde yabancı bankaların temsilcilikleri ile şube ve acentelerinin farklı otoritelere tabi olmakla birlikte şube ve acentelerinde eyalet ve merkezi hükümet lisanslı olma durumlarına göre yeniden farklı bir yapıda düzenleme ve denetime tabidir.¹⁹⁹ Aynı şekilde eyalet bankalarının üye olan ve olmayan bankaları da farklı otoritelerin sorumluluğundadır.

Birincil ve ikincil piyasadaki tüm bu katılımcılar ile bu katılımcıların bağlı oldukları otorite yapısına bakıldığında, mortgage piyasasının denetimi gün geçtikçe zorlaşmıştır.

¹⁹⁹ The Federal Reserve System (FED), **Purposes and Functions**, 9th ed., Washington, D.C: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2005, pp.62-67.

Finans sisteminin bu kadar karmaşık bir yapıda olması başta otorite boşluğu olmak üzere bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir.²⁰⁰

Az sayıdaki banka merkezli finansal kurumların sistemik önemleri gittikçe artmış,

- Banka dışı finansal kurumların, finans sektörü içindeki payı artmış, (2007 yılında bir önceki yıla göre %6,1 artış gerçekleşmiştir.)

- Konutlaşmada hükümet tarafından desteklenen kurumlar (Government Sponsored Enterprises (GSE)) büyümüş,

- Ödeme sistemleri yapısında değişiklikler olmuş,
- Risk yönetimi daha da karmaşık bir hale gelmiş,
- Küresel finansal bütünleşme genişlemiştir.

Yapının dağınıklığı, kredi veren kurumların alacak havuzlarına dayalı menkul kıymet ihraçları yapan özel amaçlı kurumların sistem içinde önemli bir paya sahip olmasını sağlamıştır.

3.2. KREDİ KRİZİNİN KÜRESEL FİNANSAL KRİZE DÖNÜŞÜMÜ

Yaşanan küresel krizin ardında yoğun tüketim eğiliminin desteği ile ABD ekonomisinin itici gücü olan kredi piyasalarında oluşan kredi balonunun patlaması sonucu meydana gelen dengesizlikler yatmaktadır. Krizin başlangıç 2006 yılı sonunda ABD konut piyasalarında oluşan balonun patlaması ve konut fiyatlarında yaşanan hızlı düşüş akabinde özellikle subprime mortgage kredileri olarak adlandırılan kredilerde geri dönüşlerin azalmasıyla bankacılık sisteminde baş gösteren likidite sorunlarının 2007 ile 2008 yılları süresince küresel finansal sistemi etkilemesidir.

Konut kredileri piyasalarında hızlı kredi genişlemesinin altında yatan faktör menkulleştirme mekanizmasının kullanılmasıdır. Bankacılık sisteminde konut

²⁰⁰BDDK, “ABD Mortgage Krizi”, **Çalışma Tebliği**, Sayı: 3 / Ağustos 2008, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi: 28.11. 2009), ss.85-88.

kredilerinde menkulleştirme sistemi başlangıçta şu şekilde uygulamaktaydı: Banka verdiği konut kredilerini bir sepette toplamakta ve bu kredi sepetini bir fon olarak değerlendirip kendi iç modeline uygun olarak fiyatlandırdıktan sonra parça parça satmaktadır. Bu bankalara verdikleri kredileri kredileri bilançolarında ihraç etme imkanı sağlamaktadır. Teminatlandırılmış Kredi Paketi (Collateral ebt Obligations, CDO) olarak adlandırılan bu finansal enstrüman aracılığıyla bankalar kendieri için “ver ve elde tut” olarak kredi mekanizmasını “ver, sonra sat ve kurtul” a dönüştürmüşlerdir.²⁰¹

İlk aşamada bankalar ve ipotek finansman kurumları konut kredilerini itibarlı ve ödeme gücü yüksek müşteri gruplarına vermişlerdir. Zaman içerisinde bu kesimin konut kredisi taleplerinin düşmesi onları daha riskli olarak addedilen ödeme gücü kısıtlı bir kesime yöneltmiştir. Bu mekanizma ile verilen subprime mortgage kredileri daha önce konut sahibi olması mümkün olmayan pek çok kişiyi ev sahibi yapmıştır.²⁰² Gayrimenkul piyasalarında yaşanan bu iyileşme istihdamı ve büyümeyi de arttırıyordu. Ancak ABD’de konut fiyatlarında ve kira gelirlerinde düşüşler gözlenmesi subprime mortgage kredilerinde geri ödeme sorunlarına yol açmıştır. Değişken faiz oranlı bu kredilerin faiz oranlarının daha yüksek seviyelere ulaşması da kredi batıklarını ve konut hacizlerini hızlandırmıştır. CDO’ları ellerinde bulunduran şahıs, şirket, ve kurumsal yatırımcılar özellikle de yatırım bankaları ciddi zararlara uğramışlardır.

Konut kredilerinde başlayan sorunların zaman içerisinde tüm kredi piyasasına yayılmıştır. Bu süreçte Fed faizleri düşürmesine ve birkaç ay içerisinde Avrupa Merkez Bankası ile birlikte 1 trilyon dolardan daha fazla para sürmesine rağmen piyasalar durulmamıştır. Krizin etkileri yatırım bankalarında hızla görülmeye başlanmıştır. İlk olarak önde gelen bankalardan Bear Stearns Ocak 2007’de 20 milyar dolar olan piyasa değerine rağmen Mart 2008’de sadece 236 milyon dolara JP Morgan’a satılmıştır. Alıcı bulamayan Lehman Brother’ın iflası, Merril Lynch’in

²⁰¹Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2008 Kavşağında Türkiye-Siyaset, İktisat ve Toplum, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s.46-47

²⁰²Saruhan Özel, Global Dengesizliklerin Dengesi-Ne Kadar Sürdürülebilir? Nasıl Sonuçlandırılabilir?, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s.30

Bank of Amerika'ya satılması küresel ölçekte bankacılık sistemini olumsuz etkilemiştir.²⁰³

Finansal kriz gelişmiş ülkelerde başlamış olmakla birlikte Kasım 2008 ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına almıştır. Birçok gelişmekte olan ülke borsalarında ciddi değer kayıpları olmuş, ülke paraları değer yitirmiş, ülke tahvilleri ve ticari bonolarda risk primleri artmış, aynı zamanda bu ülkelere olan yabancı sermaye akımları ve banka borçlanmaları önemli oranda düşmüştür.

Düzenleme otoriteleri ve merkez bankaları hızlı kredi büyümesi ve aktif fiyatlarında oluşan balonun neden olduğu sistemik riskleri görememiş ya da gerekli önlemleri yeterli oranda ele alamamıştır. Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler karşısında finansal sisteme olan güvenin tekrar artırılması için ABD ve Avrupa'da merkez bankaları ve hükümetleri tarafından çok sayıda önlem alınmış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır.

Kredi derecelendirme kuruluşları ard arda ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu indirirken paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısındaki artışla birlikte bu ürünlerin nakde çevirmek de zorlaşmıştır. Aynı kredi derecelendirme kurumları, bu tahvillere yakın tarihlerde olumlu notlar verirken, bir anda not indirimlerine gitmeleri sistemin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. İkincil piyasalarda ani satış baskısıyla birlikte bu yatırım araçlarının fiyatları oldukça düşmüş ve milyarlarca dolarlık fonlar değerini kaybetmiş, bu durum likidite krizinin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

3.2.1. 2008 Küresel Finansal Krizinin Dünya Finans Piyasalarına Etkisi

Mortgage krizi olarak ortaya çıkan durum takip eden süreçte bir likidite krizine dönüşmüştür. ABD'de 2007 yılında, finans ve sigorta, gayrimenkul, inşaat ve

²⁰³ FDIC, Failed Bank List, <http://www.fdic.gov/bank/individual/failed/banklist.html>, (Erişim Tarihi: 22.03.2010)

madencilik sektörü başta olmak üzere toplam dört sektörün büyüme hızının yavaşlaması sonucu genel ekonominin büyüme hızı da düşmüştür. Yatırımcıların risk almadan kazanç elde etme isteği maliyeti düşük, kolay kredi imkânlarına bağlı olarak tüketicilerin aşırı borçlanmasına ve kontrolsüz kredi genişlemesine neden olarak sistemin risk durumunu artırmıştır

Finansal kriz gelişmiş ülkelerde başlamış, Kasım 2008 ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Birçok gelişmekte olan ülke borsalarında ciddi değer kayıpları olmuş, ülke paraları değer yitirmiş, ülke tahvilleri ve ticari bonolarda risk primleri artmış, aynı zamanda bu ülkelere olan yabancı sermaye akımları ve banka borçlanmaları önemli oranda düşmüştür.

Aşırı kredi büyümesi ve aktif fiyatlarında oluşan şişkinliğin neden olduğu sistemik riskler düzenleme otoriteleri ve merkez bankaları tarafından görülememiş ya da gerekli önlemleri yeterli oranda ele alınamamıştır. Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler karşısında finansal sisteme olan güvenin tekrar artırılması için ABD ve Avrupa’da merkez bankaları ve hükümetleri tarafından çok sayıda önlem alınmış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır.²⁰⁴

Kredi derecelendirme kuruluşlarının ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu giderek düşürmesi, paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısındaki artışla birlikte bu ürünlerin nakde çevrilmesini de zorlaştırmıştır. Aynı kredi derecelendirme kurumlarının, bu tahvillere yakın tarihlerde olumlu notlar verirken, bir anda not indirimlerine gitmeleri gibi istikrarsız tutumları sistemin sorgulanması gerçeğini ortaya çıkarmıştır. İkincil piyasalarda ani satış baskısıyla birlikte bu yatırım araçlarının fiyatları oldukça düşmüş ve milyarlarca dolarlık fonlar değerini kaybetmiş, bu durum likidite krizinin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Krizin, küresel piyasalara olan en önemli etkisi banka kredilerinin uzun sürebilecek bir zaman için kısıtlanmış olmasıdır. Bankaların kredi verme standartları ciddi şekilde yükselmiştir. Banka zararları açıklanmaya devam ettikçe hükümetler

²⁰⁴Pelin Ataman Erdönmez, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 68, (Mart, 2009), s. 85.

bankaların sermaye tabanlarını artırmak için yardım paketleri açıklamışlar ancak bu durum kredilerin giderek daralması beklentisini ortadan kaldırmamıştır. Bu durum konut yatırımlarının birçok ülkede daralmasına neden olmuştur.²⁰⁵

Küresel piyasalarda yaşanan gelişmelerin, gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarını etkisi; bu ülkelerin finansal kuruluşlarının Amerika'daki yüksek riskli aktiflere ve bu aktiflerle ilgili menkul kıymetlere olan erişimi sınırlı olmasına rağmen, bu gelişmeler gelişmekte olan ülke yatırımcılarının risk alma iştahlarının azalması yoluyla tüm gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilemiştir.

Yüksek gelir grubundaki bankalar ve yatırım fonları gelişmekte olan ülkelere fonlarını çekmişler ve riskli aktif kategorisindeki bu varlıkları daha likit enstrümanlara çevirmişlerdir. Riskli aktiflerin bu satışları hisse senedi fiyatları, tahvil piyasası ve ülke paraları üzerinde dramatik etkiler yaratmış, aynı zamanda bu ülkelere kredi koşullarının daralmasına yol açmıştır.

²⁰⁵ Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), "Economic Survey of the United States 2008", 9 December 2008. www.oecd.org/eco/surveys/us , (Erişim Tarihi: 28.11.2009)

Tablo 3.1. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları

7 Şubat - İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı.	88 Milyar Sterlin
14 Mart - ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı	29 Milyar Dolar
7 Eylül - ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 Milyar Dolar
15 Eylül - ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül - ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 Milyar Dolar
18 Eylül - İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı.	12 Milyar Dolar
29 Eylül - Benelüks	Fortis kurtarıldı.	16 Milyar Dolar
29 Eylül - ABD	Citibank Washoiva'ı aldı	12 Milyar Dolar
29 Eylül - Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 Milyar Dolar
29 Eylül - İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 Milyon Dolar
29 Eylül - İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 Milyar Dolar
30 Eylül - Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 Milyar Dolar
30 Eylül - İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 Milyar Dolar
7 Ekim - İzlanda	Lansbaki ulusallaştırıldı.	
9 Ekim - İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı.	864 Milyon Dolar
12 Ekim - İngiltere	HBOS,Royal Bank of Scotland ,Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 Milyar Dolar
16 Ekim - İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 Milyar Dolar
19 Ekim - Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 Milyar Dolar
20 Ekim - Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 Milyar Dolar
27 Ekim - Belçika	KGB	3,5 Milyar Dolar
4 Kasım - Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır.Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	
11 Kasım - Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 Milyar Dolar
24 Kasım - ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 Milyar Dolar
22 Aralık - İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 Büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 Milyar Dolar

Kaynak: Pelin Ataman Erdönmez, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”,Bankacılar Dergisi, Sayı 68, s. 85.

15 Eylül 2008’de Dünyanın en büyük finans kurumlarından biri olan Lehman Brothers 600 milyar dolar zarar ile iflasını açıklamıştır. Citibank ve AIG Sigorta ise iflas etmekten kurtulmuştur. Fannie Mae ve Freddie Mac gibi Amerikan mortgage

piyasasında önemli yere sahip iki kuruluş da kriz nedeniyle batmıştır. Hükümetlerin 350 milyar dolara yakın likiditeyi piyasaya enjekte etmesine rağmen, Wall Street'in prestijli yatırım bankalarının bu krizden en acı şekilde etkilendiği ve dünya çapında kuruluşların da yanlış finansal politikalar sonucu batmaktan kurtulamadığı görülmektedir.(Bknz. Tablo 3.1)

3.2.2. Ülkelerin Küresel Finansal Kriz Karşısında Aldıkları Önlemler

Uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmalar sonucu piyasalarda likidite kıtlığı, sorunlu aktiflerin değeri hakkındaki belirsizlikler ve sermaye eksikliğine karşı acele olarak çeşitli politik önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Ancak bu önlemler, finansal piyasalara olan güvenin yeniden yaratılmasını ve piyasa koşullarının iyileşmesini garanti altına alamamıştır. Bunun üzerine ülkelerin bankalar arası borçlanmaları yeniden başlamasını sağlayacak ve bankaların sermayelerinin güçlendirilmesine yönelik kapsamlı pro-aktif önlemlerin alınması gerekmiştir.²⁰⁶

Bir çok ülkede yapılan müdahaleler banka bilançolarının finansal ve yapısal araçlarla yeniden yapılandırılmasına yöneliktir. Mevduat garantileri bilançoların pasif tarafını, bankalar arası borçlanmalara getirilen garantiler bankaların borçlanması ve kredilerini olumlu etkilemesi hedeflenmiştir. Sermaye enjeksiyonları ise hem nakit ve menkul kıymetlerle aktif tarafını, hem de öz kaynaklar nedeniyle finansal kurumların bilançolarının pasif tarafını güçlendirmeye yöneliktir. Bazı ülkeler hisse senedi alacaklarını açıklarken bazı ülkeler de mali durumu zayıflayan kurumların birleşmelerini teşvik etmiştir. Para piyasalarının işleyişini sağlamak ve bankalara olan erişimin kısıtlanmaması için hükümetler banka borçlarına garanti getirildiğini açıklamışlardır. Bazı ülkeler toksik aktiflerin satın alınması gibi yapısal önlemleri de uygulamışlardır. Ayrıca bazı ülkeler konut sektörünün çökmesini engellemek için ipotekli konut kredisi tahvilleri almışlardır.

Önlem paketlerini açıklayan ilk ülke olan ABD'de, Hazine Bakanlığı krize neden olan sorunlu finansal varlıkları satın alacak, finansal sistemde mevcut finansal varlıkların değerleri üzerinde oluşan belirsizliği azaltacak ve kredi piyasalarında

²⁰⁶ Erdönmez, **a.g.m.**, s.89.

güveni yeniden tesis etmeyi amaçlamıştır. İlk aşamada ABD hazinesine başta likit olmayan mortgage destekli menkul kıymetlerin (Mortgage Backed Securities – MBS) aralarında bulunduğu sorunlu varlıkların satın alınması için 700 milyar dolarlık bir mali destek ayrılmıştır.(Bknz. Tablo 3.2) Likit olmayan finansal varlıkların satın alınması ile bu menkul kıymetlere sahip olan finansal kurumların mali yapılarının rahatlaması amaçlanmıştır.²⁰⁷ Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı (Troubled Asset Relief Programme-TARP) olarak adlandırılan planın, riskli ve maliyetli olduğu yönünde eleştirilerin sonucunda Temsilciler Meclisi'nde ve piyasaların bu duruma tepkisi çok sert olmuştur. ABD'nin ünlü borsalarından olan ve teknoloji/internet firmalarının hisse senetlerinin alınıp satıldığı NASDAQ (National Association of Securities Dealers Automated Quotations- NASDAQ)1987 yılında yaşanan Kara Pazartesi'den sonraki en kötü düşüşünü yaşamış ve %9,1 değer kaybetmiştir.²⁰⁸

Bankacılık sistemine devlet ortaklığını içeren 250 milyar dolarlık yeni program, bankalardan imtiyazlı senetlerin satın alınması için kullanılmıştır. ABD Hazinesi bankalardan aldığı imtiyazlı hisseler karşılığında ilk beş yıl kümülatif %5, izleyen dönemde ise %9 temettü alacağını açıklamıştır. Tasarruf Mevduatı Kurumu (Federal Deposit Insurance Corporation-FDIC) bankalardaki mevduatlara güvenceyi 100.000 dolardan 250.000 dolara çıkararak, özellikle kısa vadeli fon ihtiyaçlarını hedef alarak bankacılık sistemine güven sağlamaya çalışmıştır.²⁰⁹

FDIC, mevduat sigortası kapsamında bankaların birbirleri ile yapıları kredi alışverişlerine üç yıl süresince kefil olarak, kredilerin geri ödenmemesi durumunda ödemeler FDIC tarafından yapılmasını sağlamıştır. Bu kefalet bankalar arasında işlemlerin sürmesine olanak sağlamıştır. Likidite sağlama çabalarının bir diğeri ise, Vergi gelirlerinden sorumlu IRS- ABD İç Gelirler Hizmetleri İdaresinin, şirketlerin yurtdışından getirecekleri mevduatlarını %35'lik gelir vergisinden muaf tutmasıdır.²¹⁰

²⁰⁷ The Economist, “ TARP Priority”, **The Economist**, October 11th-17th, 2008, p.86

²⁰⁸ Niall Fergusson, “ The End Of Prosperity?”, TIME, October 13, 2008, p.83

²⁰⁹ FDIC, New Deposit Insurance Limits , <http://www.fdic.gov/news/news/financial/ 2008/fil108102a.html> , (Erişim Tarihi: 22.03.2010)

²¹⁰ U.S. Treasury, U.S. Government Actions to Strengthen Market Stability, <http://www.ustreas.gov/press/releases/hp1209.htm>, (Erişim Tarihi: 22.03.2010)

Küresel kriz karşısında zor durumda kalan İngiliz bankacılık sisteminde ise, piyasalara güvenin sağlanmak ve çıkabilecek bir bankacılık paniğinin önlenmesi amacıyla kısmi devletleştirmeye gidilmiştir. Yetkililer bu amaçla mali bünyelerini güçlendirmek isteyen sorunlu bankalara 25 milyar sterlin vermeyi karşılığında ise imtiyazlı hisse senedi veya faizli hisse senedi satın almayı taahhüt etmişlerdir. Plan çerçevesinde durumun daha da kötüye gitmesi durumunda gerekli koşullara sahip bankalara aktarılacak tutarın arttırılacağını da taahhüt etmişler; sonrasında ise 25 milyar sterlinlik ek bir kaynak aktaracaklarını açıklamışlardır.²¹¹

Bankalar arasındaki işlemlerin devamını sağlamak için kısa vadeli borçlanmanın kesintiye uğramaması amacıyla Özel Likidite Fonundan 200 milyar sterlinlik kredinin hazır hale getirilerek, üç aylık sterlin ve haftalık dolar ihalelerinin yapılmasına karar verilmiştir. Nisan 2008’de oluşturulan fon banka bilançolarını rahatlatmak ve aralarında başta batık mortgage kredileri olmak üzere sorunlu kredilerin hazine bonoları ile değiştirilmesi sağlanmıştır. Müdahale planına göre, hükümet mali bünyelerini sağlamlaştırmak için adımlar atan ve uluslar arası bankacılık kriterlerine uygun hale getiren bankaların aralarındaki her türlü para birimi cinsinden kısa ve orta vadeli borçlarına kefil olunacağını açıklamıştır. Tablo 3.2.’den görüleceği gibi, hükümet verdiği bu tür bir kefaletin tutarı 250 milyar sterlin civarındadır.²¹²

²¹¹ The Economist, “Lifeliness”, **The Economist**, October 11th-17th 2008, p.83.

²¹² **Ag.e**, pp.83-84.

Tablo 3.2. Kurtarma Paketlerinin Maliyetleri (Şubat 2009)

	Sermaye Enjeksiyonu	Garantiler	Toplam Önlem Paketi Tutarı	GSYİH'in Yüzdesi
ABD	250 milyar dolar		700 milyar dolar+787 milyar dolar	10,1
Almanya	70 milyar euro	412 milyar euro	492 milyar euro	19,8
Fransa	40 milyar euro	320 milyar euro	360 milyar euro	19,0
İtalya			40 milyar euro	2,6
İngiltere	50 milyar euro	250 bin sterlin	400 milyar sterlin	28,6
Avusturya	15 milyar euro	85 milyar euro	100 milyar euro+26 milyar dolar	36,9
Danimarka			35 milyar Danimarka kronu + 18 milyar dolar	2,1
Yunanistan		15 milyar euro	28 milyar euro	11,2
İrlanda		450 milyar euro	450 milyar dolar	235,7
Macaristan	3 milyar dolar		3 milyar dolar	2,2
Kore		100 milyar dolar	100 milyar dolar	10,3
Hollanda		200 milyar euro	200 milyar euro	26,5
Portekiz		20 milyar euro	20 milyar euro	6,1
İsveç	200 milyar dolar+6 milyar dolar	200 milyar dolar	206 milyar dolar	50,5
İspanya	30 milyar euro +50 milyar euro	100 milyar euro	150 milyar euro	14,3
Japonya			632 milyar dolar	14,1
Norveç			57,4 milyar dolar	23,2
Brezilya			13 milyar dolar	1,0
Rusya		50 milyar dolar	86 milyar dolar	6,6
Çin			586 milyar dolar	18,2
Arjantin			3,7 milyar dolar	1,4

Kaynak: Erdönmez, “Küresel Kriz ve....”, a.g.m., s.90.

Dünyada birçok ülkenin merkez bankası politika faiz oranlarını değiştirmiştir. Bu değişiklikler Macaristan, Brezilya, Meksika, Arjantin ve İzlanda dışında faiz oranlarının keskin şekilde düşürülmesi yoluyla yapılmıştır. Birçok ülkede faiz oranları sıfıra yakın düzeye gerilemiştir. Faiz indirimleri birçok ülkeyle koordineli olarak eş anlı gerçekleştirilmiştir. Bankacılık sistemine likidite enjeksiyonları çeşitli

şekillerde yapılmıştır. Merkez bankaları düzenli ihalelerle likidite sunmuşlar ve/veya teminat olarak kabul edilen aktiflerin kapsamını genişletmişlerdir.

Küresel kriz karşısında kurtarma paketlerinde İngiliz yönetimini örnek aldıkları gözlenen AB ülkeleri başta olmak üzere krizden etkilenen ülkeler, kredi piyasalarında güveni ve istikrarı sağlamak amacıyla mevduata uyguladıkları güvencenin sınırını yükselttiler ya da sınırsız hale getirdiler. Müdahale yöntemleri olarak birleşmeler, devralmalar, sermaye enjeksiyonu ile kamu ve özel kesimden sorunlu bankalara yeni kaynaklar yarattıkları ve mali sektöre destek amaçlı fonlar oluşturdıkları gözlenmektedir.

3.2.3. Finansal Krizlerin Bankacılık Sektörüne Etkileri

Finansal kriz yaşadıktan sonra ülkeler, bankacılık sisteminin eksiklikleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu noktada bankacılık sistemlerindeki eksiklikler belirlenerek yeniden yapılandırma çalışması ile birlikte bankacılık sistemlerini daha güçlü hale getirmeye çalışılmaktadır. Bu yapılandırma da kimi bankalara sermaye desteği ile sektörde tutulması, kimi bankaların ise sistemden tasfiye edilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Ülkemizin yaşadığı 2000-2001 krizlerinde de en büyük etki bankacılık sisteminde olmuştur. 1994 krizinin etkilerini bertaraf etmek amacı ile o zamanki hükümet tarafından getirilen mevduat güvencesi nedeni ile bankalar piyasa kuralına aykırı davranmışlardır. Bunun neticesinde birçok banka devletin bünyesine alınmış, kimisine sermaye eklenerek sistem içerisinde kalması sağlanmış, kimisi de sistemin dışarısında bırakılmıştır. Bankacılık sisteminde var olan bozuklukların giderilmesi için bankacılık yeniden yapılandırma programı ortaya çıkarılmıştır. Bu programla; bankaların sermaye yapısı güçlendirilmeye çalışılmış, etkin bir gözetim sistemi ortaya çıkarılmış, sistemde şeffaflık sağlanmış ve buna benzer çalışmalar yapılmıştır.²¹³

²¹³ Mehmet Şimşek, “Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri”, **Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 2004, ss.63-73.

Bir ekonomide bankaların iflası diğer ekonomik birimlerin iflasından daha çok olumsuz etki yaratmaktadır. Çünkü böyle bir durumda krediyi veren, krediyi alan ve mevduat sahipleri olumsuz etkilenmektedir. Krediyi verenlere borçlarının ödenmemesi ya da kredi alanlardan borçların istenmesi piyasada likidite ile ilgili bir sorun olduğu sinyalini yayarak sadece o bankadan değil yapısı son derece sağlam olan bankalardan da paraların çekilmesine neden olabilmektedir. Bu durum, bankacılık sisteminin kırılganlığını artırarak sistemik riski ortaya çıkarmakta ve banka iflasları kredi akımını ciddi şekilde etkileyeceğinden, sistemde kredi sıkışıklığına (credit crunch) ve ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olmaktadır.²¹⁴

3.2.4. Krizlerin Bankacılık Sistemini Etkileme Mekanizması

Krizlerin temel nedeni olmasa da, bankacılık kesimi, bunalımı derinleştiren önemli bir etken olarak görülmektedir. Kriz anında, bankaların likidite sorunu sistem veya diğer bankalar tarafından çözülürse krizin büyümesi önlenabilir. Aksi durumda, tüm bankalar müşterilerin yoğun biçimde mevduat çekiş talepleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Toplumda oluşan güvensizlik nedeniyle ortaya çıkan toplu talepleri karşılayabilmek için, bankalar mal varlıklarını satışa çıkartmakta, ancak denge fiyatı oluşmayacağından, varlıklarını gerçek değerlerinin altında satarak müşterilerinin taleplerini karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu çekişler sonrasında ortada kalan tasarruflar güvenilir olan başka bankalara veya piyasalara yönlendirilmektedir. Ancak ekonomideki tüm bankalara güvensizlik oluşmuş ise, bu fonların nakite yönelmesi beklenir. Bu aşamada genelde üç eylem söz konusu olur. Tasarruflar ya güvenli görülen kamu menkul değerlerine kayar, ya döviz şeklinde tutulur, ya da yurt dışındaki bankalara kayabilir. Merkez bankası müdahalesi yetersiz kalırsa pek çok küçük ve orta ölçekli banka iflas eder. Ayakta kalabilen bankalar da bundan olumsuz etkilenir. Çünkü faiz oranlarının aşırı artması ekonomideki borç-alacak dengesini ve beraberinde bankaların kredi portföylerini bozacaktır.

²¹⁴ Erdönmez, “Küresel Kriz ve.....”, **a.g.m**, s. 88.

Eğer tasarruflar için bir mevduat sigortası söz konusu ise, bu kaçış önlenilebilecektir. Ancak Türkiye örneğinde olduğu gibi, buradaki zarar, eğer mevduat sigortaları özel sigorta kuruluşlarına yaptırılmamış ise kamusallaşacak, kârlar ise özelde kalmaya devam edecektir.²¹⁵

Pek çok ülkede, yaşanan krizler sonucunda, büyük maliyetlerle, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına gidilmektedir. Krizin niteliğine göre, bankalar ya kamusallaştırılarak tasfiye edilmekte, ya birleşmeye zorlanmakta ya da sermaye enjeksiyonu gibi önlemlerle ayakta kalmalarına çaba gösterilmektedir. Nitekim krizlerle birlikte ortaya çıkan likidite yetersizliğinin giderilebilmesi için çözümün sermaye yeterlik oranının artırılmasında görülmesi, bu artırımın sağlanmasında ise dışsal kaynaklardan yararlanma arzusu küresel düzeyde banka birleşmelerinin temel etkenlerinden biri olmuştur.²¹⁶

3.3. 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Türk Bankacılık Sektörü bu ortamda, krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir.

2001 krizi sonrasında, Türk bankacılık sektörü ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemli bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık kazanmış bir duruma getirmiştir.

Küresel finansal krizde bankacılık sistemimizi incelediğimizde, Türk bankacılık sektörünün krizden korunmasının temelinde sub-prime kredilerin Türkiye’de

²¹⁵ Akgüç Öztin, “Türkiye’de Bankacılık Bunalımı”, **İSO**, Nisan 2001, s.18.

²¹⁶ Güven Sak, “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 2001, ss. 1-18.

verilmemiş olması ve mortgage piyasasının henüz çok gelişmemiş olmasının etken olduğunu görebiliriz. ABD ve Avrupa’da birçok bankanın bu krizde batmış olmasına rağmen, Türkiye’de bu dönemde herhangi bir batık banka olayı meydana gelmemiş, aksine Türk bankaları krizin başladığı 2008 Eylül ayından Ekim 2009’a kadar %11’lik bir büyüme rakamı yakalamıştır.²¹⁷ Türk Bankacılık sektörünün bu krizden yara almadan kurtulmasının başlıca sebeplerinden bir tanesi Türk Bankacılık sektörünün yıllardan beri yaşadığı ekonomik krizlerden dersler çıkarması ve ihtiyatlı davranmasıdır. 2001 yılında Türkiye ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmış ve birçok Türk bankası batmış, birçoğu da TMSF’ye devrolmuştur. 2001 yılındaki ekonomik krizden sonra Türk bankacılık sistemi yeniden bir yapılandırmaya girmiş ve daha sağlam bir zeminin üzerine inşa edilmeye başlamıştır. Bu yapılandırmayla birlikte bağımsız bir üst kurul olan BDDK ve bankalar BDDK’ya bağlı hale getirilmiş, bu sayede hazine tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Bir diğer önlem olarak kredilendirme koşullarında şeffaf bir yönetim anlayışına geçilmiş, bu sayede “kontROLSÜZ” bir şekilde bankalar tarafından verilen kredilerin önlenmesi sağlanmıştır. 2001 yılındaki krizin sonrasında atılan bu adımlar Türk bankacılık sisteminin yabancı rakipleri karşısında daha güçlü bir konuma getirmiştir.

Ayrıca, bankaların kendi aralarındaki kredi akışını kesmemeleri ve bir anlamda likiditeyi devam ettirmeleri, birey, şirket ya da başka bir finans kuruluşuna kullandırdıkları kredilerini paniğe kapılarak hemen geri çağırılmaları, mudilerin mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmemeleri ve bu anlamda piyasaya olan güvenlerini örtülü olarak açıklamaları da bankacılık sektörümüzün krizden etkilenmesini sınırlı kılmıştır.

3.3.1. Temel Makro Ekonomik Göstergelerdeki Değişim

2000 ve 2001 yılında yaşanan finansal krizlerin, temel ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri son derece yıkıcı olmuştur. 2001 yılında ekonomik aktivite,

²¹⁷ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Aralık 2009, Sayı 16, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7824FPRAr%C4%B1k2009.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2010), s.8.

keskin bir biçimde daralmış, enflasyon yükselmiş, kamu kesimi finansman dengesi finansal krizlerin çözümleme maliyetinin de etkisiyle daha da bozulmuştur.

Ancak, yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reform çabaları ve 2002 yılı sonrasında sağlanan siyasal istikrar, Tablo 3.3.'de görüldüğü gibi, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır.

Tablo 3.3. Temel Ekonomik Göstergeler

(%)	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009T
GSYH Büyümesi ¹	3.1	-3.4	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9	-6.0
SAGP Göre Kişibaşı GSYH ²	8.6	8.2	9.2	8.6	8.7	8.8	10.2	11.4	12.7	13.5	14.0	13.1
İşsizlik Oranı	6.9	7.7	6.5	8.4	10.3	10.5	10.8	10.6	10.2	10.3	11.0	14.8
Enflasyon (TÜFE-yılsonu)	69.7	68.8	39.0	68.5	29.7	18.4	9.4	7.7	9.7	8.4	10.1	10.1
Cari İş. Den./GSYH	0.7	-0.5	-3.7	1.7	-0.6	-2.3	-2.8	-3.5	-4.6	-5.9	-5.7	-1.8
KKBG/GSYH	-5.7	-7.0	-8.9	-12.1	-10.1	-7.4	-2.8	0.1	1.4	-0.1	-1.6	-6.4
KKFDF/ GSYİH (IMF tan.)	-	-1.3	2.2	4.3	3.6	5.2	4.2	3.4	3.6	3.0	1.6	-2.1
Brüt Kamu Borç Stok/GSYİH	-	-	51.4	57.6	58.4	53.3	45.6	39.3	35.0	39.4	39.5	39.5

Kaynak: DPT, HM

1 Milli gelire oranlar yeni seri GSYH ile hesaplanmıştır.

2 Bin ABD Doları, SAGP: Satın Alma Gücü Paritesi, KKFDF: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, KKBG: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

2002-2008 döneminde yakalanan yüksek oranlı büyümenin yanı sıra, 1999 yılında %68,8 olan enflasyon oranı, 2004 yılında tek haneli sayılara gerilemiş, 2008 yılı itibarıyla da %10,1 olarak gerçekleşmiştir. Sağlanan mali disiplin sonucu, kamu borcunun GSYH'ye oranı 2008 yılı itibarıyla %39,5'e gerilemiştir. (Bknz. Tablo 3.3.) 2001 sonrası dönemde küresel likidite koşullarının da uygunluğu çerçevesinde cari işlemler dengesinde görece bir bozulma görülmekle birlikte, özellikle artan doğrudan yabancı sermaye girişi neticesinde finansman sıkıntısı çekilmemiştir.²¹⁸

²¹⁸Cihan Dura, "Küresel Krizin Etkileri", <http://www.y-m.com/index.php>, (Erişim Tarihi:21.03.2009)

Ancak, 2007 yılının ikinci yarısında, önce gelişmiş ülkeler finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa dönüşen küresel krizin olumsuz etkileri Türkiye ekonomisinde de hissedilmektedir. Türk finansal yatırımcının uluslararası finansal piyasalardan uzak kalması (mortgage piyasasında işlem yapmamak), Türkiye ekonomisinin krize ve bunun sonucu olarak ekonominin daralmaya ve durgunluğa girmesini önleyememektedir. Küresel ekonomik krizin Türkiye'yi de etkilemeye başlamasıyla birlikte, Tablo 3.3.'de görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinin, 2003-2007 yılları arasında ortalama %7 civarındaki büyüme eğilimi, 2008 yılında %0,9'a gerilemiştir.²¹⁹

Küresel kriz Türkiye ekonomisini özellikle ihracat ve dış kaynak temini üzerinden etkilemiştir. Her iki etki de büyümeyi baskılamıştır. İhracat, Türkiye ekonomisinin büyümesi ve cari açığın finansmanı açısından kritik öneme sahiptir. Cari açığı en fazla besleyen dış ticaret açığının tırmanması, krize çok yüksek ve artan bir cari açıkla yakalanan Türkiye ekonomisinin zorluklarını artırabilir. Dış kaynak temini zorluğu hem cari açığın çevrimini zorlaştırmış hem de ekonomik faaliyetleri canlandıracak kredi kapıları kapandığından büyüme frenlenlemiştir.

2007 ve 2008 yılının ilk yarısında yüksek seyreden emtia ve petrol fiyatları hem cari işlemler dengesini olumsuz etkilemiş hem de Türkiye'nin enflasyon ithal etmesine yol açmıştır. 2008 yılını TÜFE de enflasyon oranı %10.1 olmuştur.²²⁰ (Bknz. Tablo 3.3) Global talepteki yavaşlama ve dünya ekonomisinde devam eden yavaşlama petrol fiyatlarını baskılamıştır. Türkiye'nin ithalatçısı olduğu petrol, enerji, ham madde fiyatlarındaki düşüşler küresel krizin Türkiye'ye zararını sınırlandırıcı olumlu bir etki yapmaktadır.

Türkiye'nin en büyük dış ticaret pazarları olan ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik durgunluk içerisinde olması 2009 yılında ihracatımızın ciddi bir gerileme sürecine girdiğinin göstergesidir. İhracatta yaşanan daralma doğrudan

²¹⁹ Cihan Dura, **a.g.e.**, ss.3-6.

²²⁰ TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Kasım 2009, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/finist9.php>, (Erişim Tarihi: 09.04.2010), ss. 3-5.

ihracat ağırlıklı çalışan sektörlerimizi olumsuz etkilemiş ve işsizlik oranında ciddi oranda artışa yol açmıştır. Bu durum hane halkının borç geri ödeme kapasitesini olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar iktisadi faaliyette ılımlı bir iyileşme bekleniyor olsa da, işsizlik oranlarının yüksek seyrini korumasına bağlı olarak hane halkının borç geri ödemelerinde bir süre daha sorunlar yaşanması, ancak bu sorunların özellikle konut kredileri için ABD ve Avrupa ortalamalarına kıyasla daha ılımlı seyretmesi beklenmektedir.

Mali disiplinsizlik ve dolayısıyla yüksek bütçe açıkları yakın bir döneme kadar Türkiye ekonomisinin en belirgin özelliklerinden birisi olmasına rağmen, özellikle son 5 yılda uygulanan sıkı maliye politikası, bu krizde ülke ekonomisinin halen ayakta kalmasına sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesidir.

3.3.2. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı Görünümü

Finansal krizler Türk bankacılık sektörünün piyasa yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, krizlere yönelik alınan tedbirlerin, piyasa görünümüne olumlu katkısı olmuştur. Özellikle, yeniden yapılandırma programına bağlı olarak yaşanan yapısal dönüşümün ortaya çıkardığı daha sağlıklı piyasa yapısı, izleyen dönemlerde ortaya çıkan dalgalanmalar sırasında istikrarlı görünümünü sürdürmüştür.

2001 yılında yaşanan krizin ve alınan tedbirlerin etkisiyle, banka sayısında azalma ve konsolidasyon yaşanmıştır. Tablo 3.4.'te görüldüğü gibi, 2002 yılı ve sonrasındaki dönemde kamu bankalarının sistem içindeki ağırlığı azalmış, küresel sermayenin payı ise artış göstermiştir. Bu çerçevede, 1999- 2003 döneminde banka sayısı 81'den 50'ye gerilerken toplam aktiflerde ilk 10 bankanın payı %67,5'ten %82,3'e yükselmiş, 2007-2009 dönemindeki küresel krize rağmen 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla banka sayısı 49 olarak gerçekleşirken ilk 10 bankanın payı %83,4 olmuştur. Benzer şekilde, 2001 krizinin ardından dramatik düşüşler göstererek rasyonel düzeylere gerileyen şube ve personel sayısı, izleyen yıllarda görülen sağlıklı büyüme sürecine paralel olarak belirgin bir artış göstermiş, 2007-2009 dönemindeki küresel krize rağmen artış trendini devam ettirmiştir. 1999-2003 döneminde şube

sayısı 8.298’den 6.029’a gerilerken personel sayısı 174 binden 130 bine gerilemiş, istikrarlı büyümenin etkisiyle söz konusu göstergeler 2009 yılı Eylül ayında sırasıyla 9.428 ve 182 bin olarak gerçekleşmiştir (Bknz. Tablo 3.4). Öte yandan, sağlanan kazanımların katkısıyla bilişim teknolojilerinden daha etkin şekilde yararlanılması ve müşteri ağının genişletilmesi trendi de kesintisiz şekilde devam etmiştir. 2002 ile 2009 yılları arasında sürekli bir artış seyri izleyen banka kartı ve kredi kartı sayısı, 2009 yılı itibarıyla sırasıyla 63,1 ve 43,8 milyon adede ulaşmıştır. Banka kartı sayısında en büyük artış 5,5 milyon adet ile 2008 yılında gerçekleşmiştir²²¹ (Bknz. Tablo 3.4).

Tablo 3.4. Operasyonel Göstergeler

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.09
Banka Sayısı	75	81	79	63	54	50	48	51	50	50	49	49
Şube Sayısı	7.740	8.104	8.298	7.386	6.160	6.029	6.440	6.240	6.911	7.700	8.768	9.428
Banka Kartı Sayısı □					35,1	40	43,1	48,2	54	55,5	61	63,1
Kredi Kartı Sayısı □					15,7	19,9	26,7	30	32,4	37,3	43,4	43,8
Personel Sayısı ²	166,5	174	171,7	139,0	129,6	129,5	138,4	138,6	151,0	167,8	182,7	182,2
Toplam Aktif Payı ³	44,1	46,3	47,8	54,4	57,4	59,0	58,1	61,4	60,9	59,8	60,1	60,5
Toplam Aktif *	67,6	67,5	69,2	79,5	80,8	82,3	84,0	82,9	83,5	82,5	82,8	83,4
Küres. Serm. Payı %	5,6	7,1	3,4	3,0	3,3	3,0	3,5	6,3	13,1	14,0	17,0	16,1

Kaynak: BDDK, 2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dahil edilmiştir.

1 Milyon Adet

2 Bin Adet.

3 İlk 5 banka için.

4 İlk 10 banka için.

²²¹BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü – Aralık 2009**, http://www.bddk.gov.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/Basin_Aciklamalari/757815_02_2010%20bas%C4%B1n%20ac%C4%B1klamas%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2010), s.36.

3.3.3. Bankacılık Sektörü Bilanço Yapısının Gelişimi

2002 yılı ve sonrasında, bankacılık sektörünün bilançosu, hızlı ve istikrarlı bir büyüme sürecine girerken bilançonun kompozisyonunda uygulanan politikaların etkisiyle değişim yaşanmıştır. Bu dönemde, bankacılık sektöründe yaşanan yüksek büyüme, finansal derinleşmeyi olumlu etkilemiş, bankacılık sektörü ekonomik büyümeyi daha da güçlü bir şekilde destekleyebilmiştir.

2002-2008 döneminde sağlanan makroekonomik ve siyasi istikrar ve bankacılık sektörüne yönelik uygun politikalar sonucu, sektörün toplam aktifleri yıllık ortalama %23 büyümüştür. Sektörün temel fonksiyonu olan aracılık faaliyetlerine ağırlık verebilmesi sayesinde, krediler dönem boyunca en hızlı artış gösteren aktif kalemi olmuştur. 2002-2008 döneminde toplam krediler, yıllık ortalama %40 büyümüştür.²²²

Kriz öncesi dönemdeki şartlar sektörün gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak kamuyu finanse eder bir duruma getirmiştir. Bu yapı, 2002 ve sonrası dönemde değişmiş ve menkul değerler portföyüne yapılan plasmanlar görece olarak azalmıştır. 2002-2008 döneminde menkul değerler portföyü yıllık ortalama %14 artmıştır. Takipteki alacaklar kalemi 2000-2001 döneminde krizle birlikte yaptığı sıçramanın ardından gerilemeye başlamıştır. 2002 öncesi dönemde bankacılık sektöründe en önemli olumsuzluklardan biri olarak gösterilen serbest sermayenin²²³ azlığı, yeniden yapılandırma ve sonrasında yürütülen politikalarla artmıştır. Sektörün serbest sermayesinin toplam aktiflere oranı 2001 yılında %1,3'den 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %10,5'e yükselmiştir. Sektör, 2000-2001 kriz döneminde önemli bilanço zararları yaşamıştır.(Bknz. Tablo 3.5) 2002 ve sonrası dönemde enflasyon ve nominal faiz oranlarında yaşanan gerileme başta olmak üzere, makroekonomik çerçevedeki olumlu gelişmeler, sektörün krediler portföyünün hızla büyümesini sağlamıştır.²²⁴ Aynı zamanda sektörün düşük enflasyon ortamında kârlılığını

²²² BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Aralık 2009, Sayı 23.

²²³ Serbest sermaye: Özkaynaklar-sabit kıymetler-iştirakler, bağlı ve birlikte kontrol edilen ortaklıklar

²²⁴ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü – Aralık 2009**, s.39.

korumak için, ürün ve hizmet çeşitliliği yaratma yönündeki politikalara ağırlık vermesi de yüksek kârlılıkta ve bu kârlılığın devam ettirilmesinde etkili olmuştur.

Tablo 3.5. Bankacılık Sektörü Temel Bilanço Göstergeleri

Milyar TL	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.09
Toplam Aktifler	36,8	72,1	104,1	173,4	212,7	249,7	306,4	406,9	499,7	581,6	732,5	798,4
Krediler	13,1	19,9	31,8	38,0	49,0	66,2	99,3	156,4	219,0	285,6	367,4	375,7
MDP	5,5	14,4	18,5	60	86,1	106,8	123,7	143,0	158,9	164,7	194,0	241,5
İşt., B. ve B. Kon. Edi. Ort.	0,6	1,7	4,2	6,6	8,7	9,2	11,8	11,1	9,2	10,9	10,3	12,1
Sabit Kıymetler	0,9	1,6	2,5	6,0	7,7	8,3	8,5	7,7	7,4	7,9	9,6	9,7
Mevduat	21,8	43,4	58,9	110,4	138,0	155,3	191,1	251,5	307,6	356,9	454,6	488,9
Yurtd.Sağ.Fonlar ³	2,5	3,2	3,8	2,8	11	17	22	36	49	61	62	58
Özkaynaklar	3,3	4,2	7,2	18,3	25,7	35,5	46,0	54,7	59,5	75,8	86,4	105,4
Dönem Karı	0,8	-0,3	-3,1	-10,5	2,9	5,6	6,5	6,0	11,4	14,9	13,4	15,7
Bilanço Dışı işlemler	32,6	74,4	105,0	87,5	75,3	107,2	527,6	206,0	277,4	385,5	476,0	638,6

Kaynak: BDDK

2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dahil edilmiştir.1 ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Öz kaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.2 2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir. 3 Milyar Dolar

MDP: Menkul Değerler Pörföyü

İşt., B. ve B. Kon. Edi. Ort :iştirakler, bağlı ve birlikte kontrol edilen ortaklıklar

Bankacılık sektörü, Tablo 3.5’te görüldüğü gibi 2009 yılının Eylül ayı itibarıyla geçen yılın aynı dönemine göre %17,4 büyüyerek 798,4 milyar TL’lik aktif büyüklüğüne ulaşmıştır. Söz konusu dönemde sektörün en hızlı büyüyen aktif kalemleri net Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA), bankalar, TCMB ve para piyasalarından alacaklar ile menkul kıymetler olmuştur. Sektörün açtığı krediler geçen yılın aynı dönemine göre %4’lük sınırlı bir büyümeye göstermiştir.(Bknz. Tablo 3.5.) Sektörde menkul kıymetler portföyüne yapılan plasmanların özellikle son bir yılda belirgin şekilde arttığı dikkat çekmektedir. Söz konusu eğilim bankaların aracılık fonksiyonu açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Eylül ayında geçen yılın aynı dönemine göre sektörün Türk Parası (TP) varlıkları Yabancı Para (YP) varlıklarından daha hızlı büyümüştür. Sektörün en büyük yabancı kaynağı olmayı sürdüren toplam mevduat geçen çeyreğe göre %4,6 artarak 488,9 milyar

TL'ye ulaşmıştır. Sektörün öz kaynaklarındaki artış yönündeki eğilim devam etmektedir. Öz kaynakların toplam kaynaklara oranı Eylül ayında %13,2'ye yükselmiştir. Öz kaynaklardaki artışta yüksek dönem kârı, ödenmiş sermaye tutarındaki artış ve bünyede bırakılan kâr büyüklüğü etkili olmuştur. Toplam TP kaynakların bilanço içindeki payının artması TL'ye güvenin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.²²⁵

Tablo 3.5.'te görüldüğü gibi, toplam bilânço dışı işlemler yılın üçüncü çeyreğinde önceki çeyreğe göre %21,5 artmıştır. Bilanço dışı işlemlerin bilançoya oranı söz konusu dönemde yaklaşık 14 puan artarak %78,9'a yükselmiştir. Taahhütlerde yılın üçüncü çeyreğinde yaşanan %28,5'lik artış söz konusu yükselmenin belirleyicisi olmuştur. Taahhütlerin alt kalemi olan türev işlemler Eylül ayında Haziran ayına göre %12,3, diğer taahhütler %54,7 artmıştır. Türev işlemlerin tüm kalemleri Eylül ayında artış göstermiştir. En yüksek oranlı artış %34,3 ile futures işlemlerinde görülmüştür.²²⁶

Sektörün bilançosu, yurt içi ekonomik faaliyetlerdeki istikrara ve diğer ekonomik göstergelerdeki gelişmelere paralel olarak, kamu kesimini finanse eden bir aktif yapısından, şirketler ve hane halkına kaynak sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Sektörün aracılık fonksiyonunun güçlenmesi, ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Sektörün toplam aktifler içinde kredilerin payı artarken, menkul değerler portföyünün payı görece azalmıştır. Toplam kaynaklar içinde mevduat, dönem boyunca istikrarlı payını korumuştur. (Bknz. Tablo 3.5.)

Kriz döneminde bile bankalardan ciddi bir mevduat çıkışının olmaması, sektöre güven açısından önemli bulunmaktadır. Yaşanan finansal krizler, öz kaynakların önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, bankaların ve BDDK'nın, güçlü öz kaynak yapısını devam ettirme çabaları memnuniyet vericidir. Bu yolla, kredi kanalları desteklenmiş ve reel sektörün kaynak ihtiyacı karşılanmış olacaktır.

²²⁵ TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Kasım 2009, Sayı 2, <http://www.tcmb.gov.tr>, (ErişimTarihi: 25.03.2010), s.57

²²⁶ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü – Aralık 2009**, s.41.

3.3.4. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergelerindeki Değişim

2002 ve sonrası dönemde yaşanan krizden alınan en önemli derslerden birisi de güçlü sermaye yapısının korunmasının önemi olmuştur. Bu dönemde yürütülen tüm politikalarda güçlü sermaye yapısının korunmasına vurgu yapılmıştır. 2000 yılında %9,3 olan Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR) 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %20'ye yükselmiştir. Bu dönemde 2006 Mayıs'da yaşanan finansal dalgalanmaya ve 2008 ve sonrasında etkisi hissedilen küresel krize rağmen sektörün SYR'sinde önemli bir düşme yaşanmamıştır. Aktif kalitesinde de istikrarlı bir iyileşme kaydedilmiş, 2001 yılında kredilerin dörtte biri takibe düşmüşken, söz konusu oran 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %5,3'e düşmüştür (Bknz. Tablo 3.6) .

Düşük enflasyon ortamında ve olumlu ekonomik beklentilerin etkisiyle, bireyler ertelenmiş harcamalarını yapmaya başlamışlar ve buna bağlı olarak bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payı artmıştır. Tablo 3.6.'da görüldüğü gibi, 1998 yılında %5,3 olan bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payı, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %33 olarak gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir bir makroekonomik büyüme performansının sağlanmasında kritik önemi haiz finansal aracılık fonksiyonu, etkili olarak yerine getirilmeye başlanmıştır. Toplanan mevduatın krediye dönüşüm oranı, 2001 yılında %34 iken, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %76,8'e yükselmiştir. Sektörün; kârlılık performansında da iyileşme gözlenmiş, aktif ve öz kaynak kârlılıkları, 2001 yılında eksi rakamlarla ifade edilirken 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %2,4 ve %18,9 (Bknz. Tablo 3.6.) olarak gerçekleşmiştir.²²⁷

²²⁷ TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Kasım 2009, Sayı 2, <http://www.tcmb.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 25.03.2010), s.63

Tablo 3.6. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergeleri

%	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.09
SYR	13,0	8,2	9,3	20,8	25,3	30,9	28,2	23,7	21,9	18,9	18,0	20,0
YPNGP/Öz kaynaklar ²	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	1,1	-0,5	-0,6	1,0	0,3	-0,6	0,6
Krediler/Mevduat	60,3	45,9	54,1	34,4	35,5	42,6	52,0	62,2	71,2	80,0	80,8	76,8
Bireysel Kred./ Krediler	5,3	4,9	14,5	6,3	4,5	9,7	12,8	18,8	21,7	23,8	22,6	33,0
Takip.Alac./Brüt Kred.	7,2	10,5	11,1	25,2	17,6	11,5	6,0	4,8	3,8	3,5	3,7	5,3
YP Aktifler / Toplam Aktifler	40,2	35,3	43,4	43,2	38,0	36,2	31,3	33,1	28,3	30,3	27,1	38,1
Mevduat/Yabancı Kaynaklar	69,7	69,1	75,5	73,8	72,5	73,4	71,4	69,9	70,6	70,4	68,8	70,6
YP Pasifler / Toplam Pasifler	47,3	48,0	46,5	53,2	50,4	43,3	40,1	35,9	37,8	33,5	34,9	32,4
Vergi Son. Akt.Kâr.(ROA) □	2,1	-0,4	-3,0	-6,1	1,4	2,5	2,3	1,7	2,5	2,8	2,0	2,4
Ver.Son. Özkay. Kâr. (ROE) ³	23,1	-7,2	-43,7	-57,5	11,2	18,1	15,8	12,1	21,0	24,8	18,3	18,9

Kaynak: BDDK 2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dâhil edilmiştir.

1: ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

2: 2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir. ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

3: Banka aktifinin %50 ve fazlasının kontrol edildiği hesaplama

YPNGP: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu

Bankacılık sektörünün güçlü sermaye yapısı devam etmektedir. Toplam öz kaynakların toplam yabancı kaynaklara oranı 2005 yılından bu yana en yüksek değerine ulaşmıştır. (Bknz. Tablo 3.6.) Sektörün likidite göstergesi borç ödeyebilirlik kapasitesinin yüksekliğine işaret etmektedir. Takipteki alacaklar/brüt krediler oranı %5,3'e yükselmiştir. (Bknz. Tablo 3.6.) Sektördeki bankaların 47'si yılın üçüncü çeyreği itibarıyla kâr elde ederken, sektörün aktif ve öz kaynak kârlılığı artmaktadır.

228

²²⁸ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü – Aralık 2009**, s.48.

Türkiye’de geleneksel bankacılık alanında hâlâ yüksek potansiyel bulunması nedeniyle bankalar ağırlıklı olarak kurumsal ve perakende bankacılık alanına odaklanmış ve krizin tetiğini çeken eşik altı konut kredilerinden ve sofistike türev enstrümanlardan kaynaklanan riskler ortaya çıkmamıştır. Diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kadar olmamakla beraber Türkiye’de kredi hacmi büyümesi de son yıllarda yüksek gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’deki krediler büyümesi, sağlıklı ve yaygın mevduat fonlaması ile paralel biçimde gerçekleşmiş, bu durum yurtdışı fonlara olan bağımlılığı azaltarak finansal kırılganlığı asgariye indirmiştir. Kredi/Mevduat oranı birçok ülkede %100’ler seviyesini aşmış ve Ukrayna, Estonya gibi ülkelerde %200’lere erişmişken, Türkiye’de bu oran %70’ler seviyesinde kalmıştır. Ayrıca Türkiye’deki kredi büyümesini etkin risk yönetimi uygulamaları ve sağlıklı kredi politikaları desteklemiş, takipteki krediler oranı sınırlı seviyelerde kalmıştır.²²⁹

Yüksek sermaye yeterlilik oranları Türk bankalarının bilançolarını risklere karşı korumuştur. ABD, Japonya, Belçika, İspanya, Avusturya, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Ukrayna gibi pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinin sermaye yeterlilik oranlarının %11-%13 bandında seyrettiği 2008’de Türk Bankacılık Sektörü’nde bu oran, %12 olan hedefin çok üzerinde seyreterek %18’e erişmiştir²³⁰

Bankacılık sektöründe karlılığın ölçülmesinde yaygın olarak aktif getirisi (ROA) ve özkaynak getirisi (ROE) kullanılmaktadır.²³¹ Tablo 3.6.’da görüldüğü gibi, ROA ve ROE rasyoları 2008 yılında sektör genelinde ve ölçekler itibarıyla bir önceki yıla göre azalmıştır.

Her ne kadar ülkelerin bankacılık sektörlerinin uluslararası krizlerden etkilenmemesi, bağımsızlık kazanması mümkün görünmese de, Türkiye gelişmekte

²²⁹ BDDK, Küresel Finansal Yapı ve 2007 Yılı Dalgalanmaları, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/4726K%C3%BCresel%20Finansal%20Yap%C4%B1%20ve%20007%20Y%C4%B1%20Dalgalanmalar%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2010) , ss.5-10.

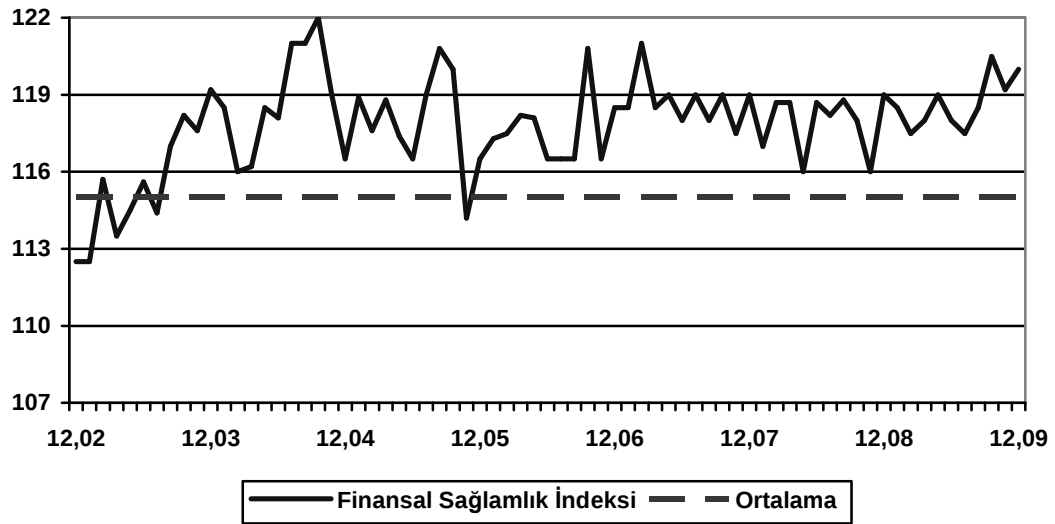
²³⁰ BDDK, **Küresel Finansal Yapı ve 2007 Yılı Dalgalanmaları**, s.14.

²³¹ Aktif Getirisi (ROA)=Dönem Net Karı/Toplam Aktifler, Özkaynak Getirisi(ROE)= Dönem Net Karı/Toplam Özkaynaklar

olan ülkeler içinde bankacılık yapısıyla bu konuda güçlü ülkelerden biri konumunda bulunmaktadır. Ülkedeki sağlam bankacılık sektörü özellikle 2001 krizinden sonra alınan ekonomik önlem ve yapılandırmalar sonucunda yaşanan küresel mali krizden Türkiye' nin az zararlı çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak değerlendirilen Finansal Sağlamlık Endeksi, Grafik 3.1.'de görüldüğü gibi, 2009 yılında dalgalı bir seyir izlemiş, Eylül ayında ise sermaye yeterliliği ve karlılık alt endekslerindeki artışa bağlı olarak 2008 yılı sonuna göre artış göstererek, olumlu seviyesini korumuştur.

Grafik.3.1 Finansal Sağlamlık Endeksi (1999=100)

Kaynak: TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı: 9, Kasım 2009, <http://www.tcmb.gov.tr>, (Erişim Tarihi:23.04.2010)

Finansal Sağlamlık Endeksi*, 2008 yılı sonu değeri olan 118,8 seviyesinden, sermaye yeterliliği endeksi, karlılık ve faiz riski endekslerindeki artışa bağlı olarak

* Finansal Sağlamlık Endeksi (FSE), bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının ne yönde hareket ettiğine ilişkin bir "bileşik gösterge" oluşturmak amacıyla hesaplanmaktadır. Endeksin oluşturulmasında; aktif kalitesi, likidite, kur riski, faiz riski, kârlılık ve sermaye yeterliliği endeksleri olmak üzere altı alt endeks kullanılmıştır. Her bir alt endeks için de bankacılık sektörünün risklerini ve kırılganlıklarını yansıtacak rasyolar seçilmiş ve bunlar belli ağırlıklar çerçevesinde endeksi oluşturmuştur

1) Duran Aktifler; iştirak, bağlı ortaklık, elden çıkarılacak kıymetler, sabit kıymetler ve net takipteki alacaklar toplamından oluşmaktadır.

(2) Likit Aktifler; nakit değerler, Merkez Bankası, piyasalar, bankalar ve ters repo işlemlerinden alacaklar toplamından oluşmaktadır.

2009 yılı Temmuz ayında 120,3'e kadar yükselmiştir. Eylül ayında ise faiz riski endeksindeki azalışın etkisi ile hafif bir düşüş göstererek 119,8'e gerilemiştir.(Bknz. Grafik 3.1)

Türkiye'nin 2000 – 2001 yıllarında yaşadığı kriz tecrübesi, yakaladığı makroekonomik ve finansal istikrar ile gerçekleştirilen yapısal reformlar, sağlanan tatminkar ilerleme arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi vurgulamaktadır.

Krize götüren problemlerin niteliği ve boyutlarının doğru teşhis edilerek, tüm güncel ve yapısal sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir yaklaşımın ödünsüz uygulanmasının önemini ortaya koymuştur. Krizler esnasında birinci öncelik, erozyona uğrayan güvenin alınacak önlemlerle en kısa zamanda yeniden tesisi olmalıdır. Sürecin topyekun ele alınması, uygulanan sistematik ve bütüncül yaklaşım programın başarısında etkili olmuştur. Kriz tecrübesi, kriz sürecinde, siyasi karar alma sürecindeki çeviklik ve eşgüdümün mümkün olan en yüksek seviyeye çıkartılması, ekonomi yönetiminin tek elden yürütülmesi, itibarın sağlanması ve uluslararası kurumlar ile işbirliğinden yararlanılması kritikliğine işaret etmektedir. Uluslararası finansal kuruluşların finansman ve teknik desteği, önemli olup, uluslararası güvenin tesisine yardımcı olmaktadır.

(3) Özkaynaklar, yasal özkaynak tanımı olup, bilançonun pasifinde yer alan özkaynak tanımından farklıdır. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(4) Bilanço içi yabancı para pozisyonu ile bilanço dışı kalemlerin toplanması ile yabancı para net genel pozisyonu elde edilmektedir. Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(5) Hesaplama mutlak değer olarak yapılmıştır.

(6) Serbest sermaye, özkaynak tutarından duran aktiflerin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1990’larda yaşanan krizlere ilişkin ampirik modeller daha çok “döviz kuru krizleri” ne odaklanmaktadır. Bu durum temel olarak makro ekonomik yapıdaki bazı bozuklukların dışı açık bir ekonomide son aşamada bir kriz ile ortaya çıkması olarak görülmüştür. Nitekim finansal krizlerin yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde ilk önce ya kamu kesimi dengesindeki bozulmalardan ya da doğrudan parasal genişlemeden kaynaklanan bir durumun krize dönüşmesi üzerinde durulmuştur. Ancak daha sonraları beklentilerin ve finansal piyasaların ve bankacılık kesimi ile firmalar kesiminin bilânçolarının önemi görülmüş ve ikinci ve üçüncü nesil finansal kriz modelleri ileri sürülmüştür. Literatür incelendiğinde küresel finansal sistemi de etkileyen bu krizlerin hepsinin temelinde gelişmekte olan ülkeler ve/veya yükselmekte olan piyasa ekonomileri yer almaktadır.

2000’li yıllara gelindiğinde uluslararası finansal piyasalarda bazı dönüşümler gözlenmektedir. Bunlar ise temelde risk ölçüm tekniklerindeki gelişmeyle birlikte artan karmaşık finansal ürün çeşitliliği, artan finansal küreselleşme ve genel olarak küresel likitide bolluğudur. Tüm bu gelişmelere paralel olarak, finansal deregülasyon, türev ürünler pazarının sistemik risk yaratacak şekilde genişlemesine kapıyı aralamıştır. Başta gelişmiş ülkelerde olmak üzere yasal düzenlemeler ve denetimler, ortaya çıkan riske kıyasla gevşek kalmıştır.

Sonuçta pek çok yatırımcı fonlarını gayrimenkul yatırımlarına yönlendirmiş ve bireyler tüketim harcamalarını ve borçlanmalarını artırmıştır. Özellikle konut sektörüne yapılan yatırımlar krizin fitilinin ateşlenmesinde öncü rol oynamıştır. Düşük maliyetli kredi ortamında, konut sektörüne yönelen talep, fiyatların artmasına, kredi karşılığı verilen teminat değerlerinin yükselmesine ve kredi musluklarının giderek açılmasına yol açmıştır. Değeri artan teminatların etkisiyle, ödeme zorluğuna düşebilecek tüketici grubuna dahi kredi verme yarışına başlanmıştır. Amerikan Merkez Bankası (Fed), ev sahiplerinin borç yükünü sürdürülebilir düzeyde tutmak ve olası bir krizi önlemek için faizleri düşük tutmuştur. Bu da konut sektöründe arz-talep dengesinin 2006 yılına kadar devam etmesini sağlamıştır. 2006 yılında ise

konut fiyatları yatırımcıların satış baskısıyla inişe geçmiştir. Sistemde oluşan balon ve finansal sistem üzerinde yarattığı etkiler 2007 yılı başında bazı küresel bankaların konut kredilerinde sorunlar yaşandığını açıklamasıyla netlik kazanmaya başlamıştır. 2008 yılına kadar kontrol altında tutulmaya çalışılan kriz, 2008'in 2. yarısından itibaren şiddetini arttırarak ve diğer piyasalara yayılarak global bir krize dönüşmüştür.

Türk Bankacılık Sektörü bu ortamda, krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir.

2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sektörü ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemlili bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal reformlar, sektörü olası krizlere karşı bağışıklık kazanmış bir duruma getirmiştir.

Türkiye’de geleneksel bankacılık alanında hâlâ yüksek potansiyel bulunması nedeniyle bankalar ağırlıklı olarak kurumsal ve perakende bankacılık alanına odaklanmış ve krizin tetiğini çeken eşik altı konut kredilerinden ve sofistike türev enstrümanlardan kaynaklanan riskler ortaya çıkmamıştır.

Küresel kriz nedeniyle sermaye yapıları ciddi hasar gören birçok ülke bankacılık sisteminden farklı olarak, ülkemiz bankalarının sermaye yapılarının son dönemlerdeki yüksek karların da katkısıyla daha da güçlenmesi, kredi kullandırma kapasitelerini arttırmaktadır. Diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kadar olmamakla beraber, Türkiye’de kredi hacmi büyümesi de son yıllarda yüksek gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’deki kredilerin büyümesi, sağlıklı ve yaygın mevduat fonlanması ile paralel biçimde gerçekleşmiş, bu durum yurtdışı fonlara olan bağımlılığı azaltarak finansal kırılganlığı asgariye indirmiştir

Bununla birlikte, TGA artmaya devam etmekte olup, iktisadi faaliyetteki toparlanmanın kademeli olacağı göz önüne alındığında, bu artışın bir süre daha devam edebileceği düşünülmektedir. Bankacılık sektörü, 2009 yılı Eylül ayında net faiz gelirinin artması ve net ticari kârdaki yükseliş sonucunda kârlılığını artırmıştır. Bu durum, MB politika faiz oranlarındaki indirimlerin etkisiyle fonlama maliyeti azalırken söz konusu indirimlerin özellikle uzun vadeli kredi faizlerine aynı oranda yansımamasından ileri gelmektedir. Ancak, bankalar arasında kredilerde başlayan rekabetin fiyatlara yansımaya başlaması ve TGA’larda sürmesi beklenen artışların, 2010 yılında benzer kârlılık performansının sürdürülebilmesini güçleştireceği düşünülmektedir.

Bankacılık sektörünün en önemli kaynağının mevduat olması, bankaların bankalar arası fonların oynaklığına olan duyarlılığını kısıtlamaktadır. Ayrıca, 2008 yılı sonundan itibaren bankacılık sektörünün kredilerinin payını azaltıp, menkul değerlerini artırmasının da etkisiyle, likidite yeterlilik rasyolarının belirlenen yasal oranların üzerinde seyretmesi, sektörün likidite riski yönetiminde ihtiyatlı bir yaklaşım sergilediğinin göstergesidir. Birçok gelişmekte olan ülkedeki döviz cinsinden borçlanma, önemli boyutta kur riski yaratmışken Türkiye’de döviz cinsinden borçlanma sınırlı düzeyde tutulmuştur.

Yüksek sermaye yeterlilik oranları, Türk Bankalarının bilançolarını risklere karşı korumuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerde, krizin etkisiyle bankaların sermayelerinde meydana gelen aşınmanın sermaye artırımı ve/veya devlet destekleriyle aşıldığı bir dönemde, Türk bankacılık sektörü güçlü sermaye yapısını sürdürmüş ve herhangi bir devlet desteğine ihtiyaç duymamıştır. 2008’de Türk Bankacılık Sektörü’nde SYR, %12 olan hedefin de üzerinde seyrederek %18’e erişmiştir. Bu durum, bankacılık sektörünün sermaye yapısının çeşitli şoklar sonucunda oluşabilecek zararları karşılayabilecek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca sektör BDDK tarafından benzerlerine kıyasla çok daha etkin bir düzenleme ve denetim faaliyeti altında hayatını sürdürmüştür.

Yukarıda değindiğimiz faktörlerin yanında, TCMB’nin 2001 yılından beri izlediği makroekonomik politikalar da Türk Bankacılık Sektörü’nün krizin etkilerini

asgari düzeyde hissetmesinde etkili olmuştur. Fed'in yaptığına aksine, TCMB faizleri kontrol altında tutarak, Türk Bankacılık Sektörü'nün kriz ortamına daha kontrollü girmesini sağlamıştır.

Bankacılık sektörünün sağlamlığının bir göstergesi olarak izlediğimiz Finansal Sağlamlık Endeksi, 2009 yılında dalgalı bir seyir izlemiş, Eylül ayında ise sermaye yeterliliği ve karlılık alt endekslerindeki artışa bağlı olarak 2008 yılı sonuna göre artış göstererek, olumlu seviyesini korumuştur.

Bugün gelinen noktada, krize karşı rakiplerinden daha iyi bir performans göstermiş olan Türk Bankacılık Sektörü hâlâ yüksek bir büyüme potansiyeli taşımaktadır. Bankacılık ürünlerinin penetrasyonunun bir göstergesi olan Krediler/GSYİH, Mevduat/GSYİH gibi göstergeler Türkiye'de hâlâ gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir. Gelişmiş ekonomilerde ön plana çıkan ve bankacılık sektörü için önemli komisyon kazanımı potansiyeli teşkil eden bazı temel finansal ürünler henüz Türkiye'de gelişme evresindedir.

Küresel krizin Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörü açısından iki önemli etkisi olmuştur. Birincisi, uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması ve maliyetlerinin yükselmesi; İkincisi ise, küresel çapta ve özellikle ihracatın büyük kısmının gerçekleştirildiği Avrupa'da yaşanacak bir ekonomik durgunluğun Türkiye ekonomisini de benzer şekilde yavaşlatmasıdır. Özellikle kredi hacimlerinde durağan bir görünüm beklenmesi ve takipteki kredilerde, bankacılık sektörü riskliliğinde ve yabancı para fon kaynaklarının maliyetlerinde artış beklentileri uluslararası krizin olası etkilerinin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Yaşanan küresel kriz finansal piyasalarda ve finansal yeniden yapılandırma planlarında geçmiş finansal krizlerin ötesinde bir etki doğurmuştur. Büyük riskler olarak ve sadece daha fazla kar etme güdüsü ile girişilen menkul kıymetleştirme faaliyetlerinin piyasalar açısından nasıl büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülkelerin piyasalara müdahale çabalarının kendi piyasa sınırları ile kalamayacağı meydana gelen küresel krizin ancak ülkeler arasında koordinasyon ile aşılabileceği gözlenmiştir.

Finansal krizin bir diğ er sonucu ise, özellikle gelişmiş ekonomilerde regülasyon taleplerinin artması olmuştur. Hedge fonlar gibi hafif şekilde regüle edilmiş riskli araçlardan geleneksel bankacılık operasyonlarına kadar tüm finans alanında yeni regülasyonlar beklenmektedir. Piyasanın tüm sorunlarını kendiliğinden  zeceği veya sadece regülasyonlarla yetinilmesi tezi artık dillendirilmemektedir.

Önümüzdeki süreçte düzenleyici denetleyici faaliyetler kapsamında, yeni yasaların çıkarılması, piyasanın kötüye kullanımı faaliyetlerinin kararlılıkla soruşturulması, finansal hizmet sunucularının lisanslanması, sermaye piyasası kurumlarına yeni kayıt mükellefiyetleri getirilmesi müşterilerin ve yatırımcıların korunması için şik yetlerin ve ihbarların titizlikle değerlendirilmesi gibi hususlarla daha sık karşılaşılacağını öngörebiliriz.

Krizlerin tekrarını önlemek amacıyla bankaların finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılmasına önem verilmelidir. Bankaların finansal yapısında yaşanan sorunlar sistemik hale dönüşünce kriz ortamının oluşmasında önemli bir etken haline gelmektedir. Bu nedenle, krizin aşılmasında bu sorunlara doğru, zamanında ve yeterli müdahalelerde bulunulması gereklidir. Kamusal otorite, gerekirse finansal sektördeki sorunların artmasını önlemek amacıyla, bankacılık sistemi bil n osunda döviz açık pozisyonu veya bilanço açısından risk oluşturan menkul kıymet varlıklarının bulunması halinde, piyasa koşullarını yansıtacak şekilde menkul kıymet değişimi yapabilmelidir. Bu tür önlemlerle piyasalardaki spe lasyonların azaltılması mümkün olabilmektedir.

Mortgage krizi sonrasında yeni finansal yapılandırmaların tüm dünyada gündeme gelmesiyle birlikte yönetimsel yapı ile piyasa yapısının güçlendirilmesine ilişkin birçok reform çalışması başlatılmıştır. Bilanço dışı kalemlerin muhasebeleştirilmesi ve kamuoyuna açıklanması, menkul kıymetleştirme süreçlerinin iyileştirilmesi, kredi derecelendirme süreçlerinin güvenli hale getirilmesi, risk analizlerinin geliştirilmesi, otoriteler arasında bilgi paylaşımı ve işbirliğinin geliştirmesi ile sermaye yeterliliği ve likidite yönetimine ilişkin standartların belirlenmesi gündeme gelmiştir. Bu uygulamaların benzerlerinin

Türkiye için, 2001 krizinde uygulanmış olması, alınan önlemlerin yapı bakımından benzerliği Türk bankacılık sektörünün 2008 mortgage krizinde güçlü konumda olmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

ACKERMAN, Josef (2008), “The Subprime Crisis and its Consequences”, **Journal of Financial Stability** 4, pp.329–337.

AGENOR Pierre-Richard, BHANDARI Jagdeep S.(1992), FLOOD Robert P.,“Speculative Attacks and Models of Balance of Payments Crises”, **IMF Staff Papers**, Volume 39, No. 2, June, <http://www1.worldbank.org/wbiep/macroprogram/agenor/pdfs/balofpmt1.pdf>,(Erişim Tarihi:16.04.2010), pp.357-394.

AKÇAĞLAYAN, Anıl (2005), “Para Krizleri,” **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Cilt:20, Sayı: 230, Mayıs 2005, ss.110-123.

AKERLOF, George A (1970), “The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism Author(s)”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol.84, No.3 (Aug), pp.488-500.

AKYÜZ, Yılmaz (1995), “Küreselleşme ve Kriz”, **İktisat İşletme Finans Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:112, Mayıs 1995, ss.14-26.

ALP, Ali (2001), “Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Sayı:41, ss. 675-687.

ARTUN, Tuncay (1983), **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, 2. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi

ASLAN, Hadiye (2008), “İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz ”, **BDDK 8. Kuruluş Yıl Dönümü Konferans Notu**, İstanbul, 29 Ağustos 2008, ss.1-31.

ATEŞ, Kamil (2005), “Amerika Birleşik Devletlerinde Mortgage Uygulamasında Vergi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 285, Mayıs, 2005, ss.50-53.

BABUŞÇU, Şenol (2005), “Basel II ve Şirketler Üzerine Etkileri”, **Asomedy**, Ekim Sayısı, ss. 47-67.

BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER (2008), **2008 Kavşağında Türkiye-Siyaset, İktisat ve Toplum**, İstanbul: Yordam Kitap

BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK), **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu**, Temmuz 2002, [http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger1522BSYYP GR Tem2002 .pdf](http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger1522BSYYP_GR_Tem2002.pdf), (Erişim Tarihi:30.11.2009), ss.1-36.

_____, “ABD Mortgage Krizi”, **BDDK Çalışma Tebliği**, Sayı:3, Ağustos 2008, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi:28.11.2009), ss.1-188.

_____, BDDK, **Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, 2006, http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_Iliskin_Duzenlemeler/1707Karsilik%20Y%C3%B6netmeliği_6_2.pdf, (Erişim Tarihi:21.09.2009), ss.1-4.

_____, BDDK, 4389 Kanun, 1999 Sayılı, http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu_kanun.zip, (Erişim Tarihi:21.09.2009)

_____, “**Finansal Piyasalar Raporu**”, Aralık 2009, Sayı16, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7824FPRAraral%C4%B1k2009.pdf, (Erişim Tarihi: 25.03.2010), ss.1-111.

BEŞİNCİ, Murat (2005), “Basel Sermaye Yeterliliği ve Türk Bankacılık Sektörünün Basel II’ye Uyum Süreci”, **Finans- Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl 42, Sayı 498, ss. 15-27.

BİRDAL, Murat (2009), “Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri”, **Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics** June 17-19, 2009, Eskişehir, Turkey, ss.1-27.

CANDAN, Hasan ve Alper ÖZÜN (2006), **Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

CİHANGİR, Mehmet (2004), “Türkiye’de Banka Birleşmeleri ve Birleşen Bankaların Verimlilik ve Etkinliğinin Ölçülmesi Üzerine Karşılaştırmalı-Uygulamalı Bir İnceleme”, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), ss.133-134.

DEGENNARO, Ramon P.(2008), “Government-Sponsored Entities: Fannie Mae and Freddie Mac”, **Journal of Structured Finance**, Spring 14, 1, pp.18-22.

DELİCE, Güven (2003). “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif ”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:20, ss.57-81.

DEMİRGÜC- KUNT, A., E. DETRAGIACHE (1997), "The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developing and Developed Countries", **IMF Working Papers** 97/106, September, ss.1-31.

DEMİR, F., A. KARABIYIK, E. ERMİŞOĞLU ve A. KÜÇÜK, "ABD Mortgage Krizi", BDDK, Ağustos 2008, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi: 25. 05. 2009), 1-188.

DEMİR, Osman. (2001), "2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler", **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl 16, Sayı 184, ss.54-65.

DORUKKAYA, Şakir ve Hakan YILMAZ (1999), "Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri)", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:75, Mart 1999, s.122-127.

DÖNEK, Ekrem (1999), "Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve İç Borçlanma Politikası", **İktisat, İşletme ve Finans**, No:14, ss.38-57.

DURA, Cihan, (2009) , "Küresel Krizin Etkileri", <http://www.y-m.com/index.php>, (Erişim Tarihi:21.03.2009)

DURSUN, Gülten ve Azize Demet Vardareri (2010), "Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Finansal Krizin İncelenmesi", **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi’ne sunulan bildiri**, Yalova: 30-31 Ekim, 1 Kasım 2010, ss.65-78.

THE ECONOMIST (2008), " TARP Priority", **The Economist**, October 11th-17th 2008, p.86.

_____(2008) , " Lifeliness", **The Economist**, October 11th-17th 2008, pp.83-85.

EDWARDS, Sebastian (2001), "Does the Current Account Matter? ", **NBER Working Papers**, Working Papers No: 8275, 2001, ss.1-71.

EĞİLMEZ, Mahfi, (2009), **Küresel Finans Krizi**, 5.b, İstanbul: Remzi Kitabevi

EISENBEIS, Robert A. And W. Scott Frame and Larry D. Wall (2007), "An Analysis of the Systemic Risks Posed by Fannie Mae and Freddie Mac and an Evaluation of the Policy Options for Reducing Those Risks", **Journal of Financial Services Research**, Vol.31, pp.75-79.

ERDOĞAN, Niyazi (2002), **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları) Kamu Bankaları Deneyimi**, 2b, Ankara: Yaklaşım Yayınları.

ERDOĞAN, Meltem (2008), “Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.20, ss.1-20

ERDÖNMEZ, Ataman, Pelin (2009), “ Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi ”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 68, ss.85-101.

_____(2001),“Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasında Teorik Yaklaşım”, **Bankacılık Araştırma Grubu Çalışma Raporu**, ss. 1-15.

_____, Burçak, Tülay (2001),“Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları,” **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği, Sayı:36, Mart 2001, ss.18-35.

EREN, Kasım (1996), **Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bankacılık**, 1.Baskı, Beta Yayınevi.

FDIC, Failed Bank List, <http://www.fdic.gov/bank/individual/failed/banklist.html>, (Erişim Tarihi:22.03.2010)

_____, “New Deposit Insurance Limits”, <http://www.fdic.gov/news/news/financial2008/fil108102a.html>, (Erişim Tarihi:22.03.2010)

THE FEDERAL RESERVE SYSTEM (FED), **Purposes and Functions**, 9th ed., Washington, D.C: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2005, p.62-67.

FERGUSON, Niall (2008), “The End Of Prosperity?”, **TIME**, October 13, 2008, pp.83-88.

FISHER, Stanley (2001), “Exchange Rate Regimes. Is The Biopolar View Correct”, 06 January 2001, **IMF Distinguished Lecture on Economics**, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/010601a.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.04.2010), ss.1-32.

FLOOD, R. and Garber, P. (1984)., “Collapsing Exchange Rate Regimes: Some Linear Examples”, **Journal of International Economics**, Vol. 17(1), pp. 1–13.

FRATZSCHER, Marcel (2002), "On Currency Crises and Contagion", **European Central Bank Working Papers**, Working Papers No:139, April 2002, pp.1-42.

FURCERI, D. and A. Mourougane (2009), "Financial Crises: Past Lessons and Policy Implications", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 668, pp.1-50.

GEDİZ, Burcu, (2002), "Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri", Celal Bayar Üniversitesi, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı:1-2, 2002, ss.53-74.

GOLDSTEIN, Morris, Philip TURNER, (1996), "Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options", Bank for International Settlements, Basel, **BIS Economic Papers**, No. 46, October, ss.1-67.

GÜR, Timur, Ayhan TOSUNER, (2002), "Para ve Finansal Krizlerinin Öncü Göstergeleri", **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 20, Sayı 1, ss.9-36

<http://www.historyguy.com>

INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF), "Eye of the Storm: New-Style Crises Prompt Rethink About Prevention and Resolution Measures ", **Finance and Development A Quarterly Magazine of the IMF**, Vol: 39, No: 4, December 2002, pp. 4-7.

_____, (2008), **Global Financial Stability Report - Systemic Risks and Restoring Financial Soundness, World Economic and Financial Surveys**, April 2008, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2008/01/pdf>, (Erişim Tarihi: 28.04.2010), pp.1-211.

INTERNATIONAL ORGANIZATION OF SECURITIES COMMISSIONS (IOSCO), "The Role Of Credit Rating Agencies In Structured Finance Markets" **Final Report**, May 2008, <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf>, (Erişim Tarihi: 29.04.2010), pp.1-22.

JEANNE, Oliver, (1997), "Are Currency Crises Self-Fulfilling?", **Journal of International Economics**, Sayı: 43, pp.263-286.

KADIOĞLU, Ferya, Zelal OTAN ve Gülbin ŞAHİNBEYOĞLU, (2001), "Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye 2000", **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını**, Temmuz 2001, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper51.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.04.2010) ss.1-33.

KAMINSKY, Graciela ve Carmen M. Reinhart, (1999), "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems", **American Economic Review**, Vol: 89, No: 3, June, pp. 473-500.

KARABIYIK, Lale Erdem, (2004), **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Etkileri**, Bursa: Marmara Kitabevi Yayınları.

KARABULUT Gökhan, (2002), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, İstanbul: Der Yayınları.

KARACAN, Ali İhsan, (1989), "AT Bankacılık Mevzuatına Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Sorunu", **Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Toplulukları ve Tek Pazar Prensiplerine Uyum Semineri**, Ankara , ss.13-14.

KAZGAN, Gülten, (2001), "Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye'nin Krizleri", **İktisat Dergisi**, Sayı: 10-11, Şubat- Mart, ss.26-31.

KESKİN, Ekrem, (2000), "Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler", **Bankacılar Dergisi**, No:33, Haziran, ss.37-42.

KINDLEBERGER Charles P., (2007), "The Financial Crises of the 1930s an 1980: Similarities and Differences," **Kyklos**, Volume 41 Issue 2, 5 May 2007, pp. 171 – 186.

KRUGMAN, Paul, (1979), "A Model of Balance of Payments Crises." **Journal of Money, Credit and Banking** Vol: 11, 1979, pp. 311–317.

_____, "What Happened to Asia?", January 1998, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, (Erişim Tarihi: 30.04.2010)

_____, (2001), **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Literatür Yayıncılık

_____, (1998), Currency Crises, <http://web.mit.edu/krugman/www/crises.Html>, (Erişim Tarihi:15.04.2010).

KÜÇÜKBİÇAKÇI Ramazan, (2004), **Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları**, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

LEE, J. Alston, Gallo Andrés, (2000), "Evolution and Revolution in the Argentine Banking System Under Convertibility: The Roles of Crises and Path Dependence.", **NBER Working Paper** No:8008, pp.1-35.

MAHREZ, Gil, Daniel KAUFMANN, (2000), “Transparency, Liberalization and Banking Crisis”, **Policy Research Working Paper**, No:2286, Washington: Governance, Regulation, and Finance, World Bank Institute, pp.1-34.

MARKOWITZ, Harry M, (2009), “Proposals Concerning the Current Financial Crisis”, **Financial Analysts Journal**; Jan/Feb, 65 (1), pp.25-27.

MARSHALL, David (1998), "Understanding the Asian Crises: Systemic Risk as Coordination Failure", **Economic Perspectives**, Federal Reserve Bank of Chicago 3Rd Quarter, pp. 13-29.

TC Merkez Bankası, **Finansal İstikrar Raporu**, Mayıs 2008, www.tcmb.gov.tr., (Erişim Tarihi: 18.04. 2010).

MISHKIN, Frederic S (1996), “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, prepared for the World Bank Annual Conference on Development Economics , April 25-26, **National Bureau of Economic Research**, Federal Reserve Bank of New York, pp. 56-67.

_____ (2001), “Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”, **NBER Working Papers**, Working Paper No: 8087, <http://www.nber.org/papers/w8087>, (Erişim Tarihi: 18.04.2010), pp.1-42

_____ (1999), “ Lessons from The Tequila Crisis”, **Journal of Banking and Finance**, 23, pp.1521-1533.

_____ (2006), **The Economic of Money, and Banking, Financial Markets**, Addison - Wesley, 6. th ed., NewYork.

OBSTFELD, Maurice (1996), “Models of Currency Crises With Self-Fulfilling Features”, **European Economic Review**, Vol: 40, pp.1037-1047.

ODABAŞ, Canan (2000), “Mali Sektörde Yeni Bir Yapılanma: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu”, **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**, Sayı 1, Mayıs, ss.21-27.

OKSAY, Serhan (2003), “Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüze Yansıyan Yapısal Sorunların Tespiti: 1980-1990 Dönemi”, **Banka Maliye ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı:1, Yıl:40, Ocak, ss.41-52.

ORGANISATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (OECD), “**Economic Survey of the United States 2008**”, 9 December 2008, www.oecd.org/economy/surveys/us ., (Erişim Tarihi: 19.05.2010).

ÖZATAY, Fatih, Güven SAK (2003), "Banking Sctor Fragility and Turkey's 2000-01 Financial Crisis", **Working Papers from Research and Monetary Policy Department**, Central Bank of the Republic of Turkey, 2003, Working Paper No: 0308, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper68.pdf>, pp. 121-142.

ÖZEL, Saruhan (2008), **Global Dengesizliklerin Dengesi – Ne Kadar Sürdürülebilir? Nasıl Sonuçlandırılabilir?**, İstanbul: Alfa Yayınları.

ÖZER, Mustafa (1999), **Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No 1096, Eskişehir.

ÖZİNCE, Ersin (2007), "Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri", <http://www2.tcmb.gov.tr/conference/present/Ozince.doc.>, (Erişim Tarihi:19.05.2010) ss.18-21.

ÖZTİN, Akgüç (2001) , "Türkiye’de Bankacılık Bunalımı", **İstanbul Sanayi Odası (İ.S.O) Dergisi**, Nisan 2001, ss.20-25.

_____ (1992), **Türkiye’de Bankacılık**, 3.b, İstanbul:Gerçek Yayınevi.

ÖZUTKU, Yavuz (2003), " Turkish Banking System Crisis in 2001 and Reform Efforts ",2003, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID1657&icerikID=1791&dil=TR>, (Erişim Tarihi:22.05.2010), ss.13-14.

PARASIZ, İlker (2007), **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, 2.b, İstanbul: Ezgi Kitapevi.

_____ (1996), **Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü stikrar Politikalar ve 5 Nisan 1994 Kararları** , Bursa:Ezgi Kitapevi.

PESENTİ, Paola and C. TİLLE (2006), "The Economics of Currency Crises And Contagion: An Introduction", <http://www.newyorkfed.org /research /epr/ 00v06n3 / 0009pese.pdf.>, (Erişim Tarihi: 22.05.2010).

PETEK, Ali (2002), "Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Analizi", **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 7, Aralık, ss.8-13.

ROMER, David (1991), **Advanced Macroeconomics**, 2nd ed., NewYork: The Macgraw Hill, ss.378 -379.,

ROSIER, Bernard (1991), **İktisadi Kriz Kuramları**, Çev: Nurhan Yentürk, 1.b, İstanbul: İletişim Yayınları, s.64

SAK, Güven (2001), “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, ss. 1-18.

SAXENA, Sweta C, WONG, Kar-yiu (1999), “ Currency Crises and Capital Controls: A Selective Survey”, **Washington University Department of Economics Discussion Papers**, No:45, January , pp.1-5.

SEYİDOĞLU, Halil (2003), “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), ss.141-156.

STIGLITZ, Joseph E., Weiss, A. (1981), “Credit Rationing in Markets with Imperfect Information”, **The American Economic Review**, Vol.71, No.3, pp. 393-410.

SOYMEN, Okan, “Bankacılık Kanunu”, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, Sayı 25, Ocak 2006, ss.1-12.

SÖNMEZLER, Gökhan ve diğerleri (2007), **Güncel Ekonomik Sorunlar: Dünya Ekonomisi**, İstanbul: Literatür Yayınları.

ŞENDOĞDU, Aslan (2006), **Bankacılığa Giriş**, 1b., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TAKAN, Mehmet (2002), **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**, 1b., Ankara: Nobel Yayınevi.

TAYLOR, Alan (1997), “Argentina and the World Capital Market,: Saving, Investment and International Capital Mobility in the Twentieth Century.”, **NBER Working Paper** No: 6302., pp. 147-184.

TEKER, Suat ve diğerleri (2005), “Banka Sermaye Yeterliliği: Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uygulanması”, <http://www.e-sosder.com/dergi/1204-TEKER.pdf>, (Erişim Tarihi:10.10.2009).

TOPRAK, Metin ve Osman DEMİR (2001), “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar Krizler ve Arayışlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı 2, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/111.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.02.2009), ss.18-19.

TUNAY, Batu (2005), **Finansal Sistem Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi**, 1b, İstanbul: Birsan Yayınevi.

TUNCA, Zafer (1998), “Asya Krizinde Yapısal Sorunlar”, **İstanbul Sanayi Odası (İ.S.O) Dergisi**, Sayı: 386, Mayıs, ss.33-39.

TUNCA, Z. ve G. KARABULUT (2001), “Küreselleşme, Kriz ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Kriz Özel Sayısı, 2(42), ss: 932–938.

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ (TBB), “**Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Çerçeve Anlaşması**”, 2002, http://www.tbb.org.tr/turkce/FYYPCA_sunum.ppt , 22 Eylül 2007, (Erişim Tarihi:30.05.2010)

_____, “**Finansal Yeniden Yapılandırma Programı Mayıs 2005 Raporu**”, <http://www.tbb.org.tr/turkce/mevzuat/fyy/aylikraporlar.xls>,(Erişim Tarihi:10.06.2010

_____, **İstatistiki Raporlar**, Eylül 2009, <http://www.tbb.org.tr>.(Erişim Tarihi: 21.10.2010)

UDELL, Gregory F. (2009), “Wall Street, Main Street, and a Credit Crunch: Thoughts on The Current Financial Crisis”, **Business Horizons**, 52, pp.117-125.

U.S. TREASURY, “U.S. Government Actions to Strengthen Market Stability”, <http://www.ustreas.gov/press/releases/hp1209.htm>, (Erişim Tarihi: 22.03.2010).

UYAR Seçil (2003), **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık.

WASSERSTOM, Eric (2008), “On the Financial Crisis: It’s Not Just Weak Oversight”, **The New York Times**, 17 September, <http://campaignstops.blogs.blogs.nytimes.com/2008/09/17/on-the-financial-crisis-its-not-just-weak-oversight>, (Erişim Tarihi: 22.03.2010)

THE WORLD BANK, **Global Economic Prospect 2009**, <http://siteresources.worldbank.org/INTGEP2009/Resources/10363WebPDF-04Appendix.pdf>., (Erişim Tarihi: 29.03.2010), pp.143-146.

VARLIK, Cemil (2002), “İkiz krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 42-43, ss.161-173.

YAY, Turan, Gülsün YAY ve Ensar YILMAZ, (2001), “ Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler”, İstanbul: **Ticaret Odası (İTO) Yayınları**, Yayın No:2001-47, ss.1-47.

YELDAN, Erinç (2001), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 1b. İstanbul: İletişim Yayınları.

YILMAZ, Ensar (2001), “Mevduat Sigortasında Ahlaki Risk Eğilimi”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayı: 28, ss.219-234.

YILMAZ, Ö., A. Kızıltan ve V. Kaya, (2005), “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 24, Ocak – Haziran, ss.77-96.

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI : Merve ZORLU BAŞYİĞİT
DOĞUM YERİ ve TARİHİ : Gölcük – 06.10.1981
ADRES : Orhan Mah. Bağkale Evleri F Blok
No: 21 Bağçeşme 41200
İzmit Kocaeli
Tel: (262) 321 02 02
E-posta : merve.zorlu@yapikredi.com.tr
EĞİTİM DURUMU :
Yüksek Lisans 2004 - , Kocaeli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Ana Bilim Dalı,
KOCAELİ
Lisans 2000-2004 Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü,
KOCAELİ
Lise 1995-1999 Gölcük İhsaniye Süper Lisesi,
Ortaokul 1992-1995 İhsaniye İlköğretim Okulu,
İlkokul 1988-1992 İhsaniye İlkokulu,
İŞ DENEYİMİ :
2005 - , Yapı Kredi Bankası A.Ş.
Genel Müdürlük
Dış İşlemler Merkezi
Dış Ticaret Uzman
KOCAELİ
YABANCI DİL : İngilizce